

Erdélyi Magyar Adatbank
Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Társaság
VELCSOV MARGIT

Bartók Béla és Nagyszentmiklós

NAGYVÁRAD
2006

Partiumi füzetek

41

VELCSOV MARGIT

Bartók Béla és Nagyszentmiklós

1971–2006

Kiadja

a Partiumi és Bánsági Múemlékvédő és Emlékhely Bizottság,
a Királyhágómelléki Református Egyházkerület
és a Nagyváradi Római Katolikus Püspökség

2006

A sorozatot szerkeszti:

Dukrét Géza

Szövegkorrektúra:

Mihálka Magdolna

Tördelőszerkesztő:

Kraftsikné Petrikó Ildikó

Címlapon:

Sorin Bijan (2005) olajfestménye a felújított múzeumban

BEVEZETŐ

A határ közelsége miatt Temes megye legdinamikusabban fejlődő kisvárosa, a mérsékelt kontinentális éghajlatú, jellegzetesen alföldi település: Nagyszentmiklós.

Temes megye nyugati csücskében, az Aranka folyó mellett terül el, Temesvártól 64 km-re, közel a magyar határhoz. A 19. század végén több mint 10 ezer lakosával Torontál vármegyének – Kikinda, Nagybecskerek és Zombolya után – negyedik legnagyobb mezővárosa volt. Hajdan ikertelepülés volt: Szerbnagyszentmiklósnak nevezték, hozzá ragasztott részét pedig Németnagyszentmiklósnak. Valamikor ugyanis főleg szerbek lakták; most a lakosság többsége román, de szerbekben és németeken kívül élnek itt magyarok és bolgárok is. Lakosainak száma a 2002-es népszámlálási adatok szerint 13298 fő. A legutóbbi népszámláláskor a lakosság nem egészen 10 százaléka vallotta magát magyarnak.

A település a legrégebb idők óta a csanádi püspök birtoka volt. Marczali Dózsa püspök 1421. augusztus 12-én nyerte adományként Zsigmond királytól. Lakosai a 16. század közepétől szerbek voltak. A török hódoltság alatt már nem akarták földesuruknak elismerni a püspököt, megtagadták neki az engedelmességet. A helységet a 17. század második felében Bethlen Gábor erdélyi fejedelem lippai vitézeinek adományozta. Ezek egyike, Orbánszentgyörgyi Nagy Lőrinc, a részét 1625-ben eladta Lippai Vágó Istvánnak. A község felére Szelényi János honti alispán kapott adományt, ő pedig a részét 1658. szeptember 11-én unokaöccsének, Gerhard Györgynek adományozta.

A török kiűzése után a helység neve belekerült a csanádi püspöki birtoklajstromba, de 1718 óta a temesi bánáshoz tartozott. 1724-ben kincstári tisztartású székely lett. 1724-ben Oxel Mátyás sörház építésére kapott engedélyt. 1752-ben 40 német család költözött ide, magvát alkotva a későbbi Németnagyszentmiklósnak.

1779-ben Torontál vármegyébe kebelezték be. 1781-ben a kincstári jószágok elárverezése alkalmával a Nákó testvérek, Kristóf és Cirill vásárolták meg. Ettől kezdve a gróf Nákó család volt a földesura. 1787. június 11-én országos, 1837. július 6-án hetivásárok tartására nyert szabadalmat.

Ma is látható a Nákó-kastély, amelyet Nákó Kálmán építtetett 1864-ben. A kastély a műkincseknek valóságos múzeuma volt. Mintegy 5000 kötetes könyvtárral, Cinquecento-oltárral büszkélkedhetett. A szalonban volt Nákó Kálmánné Bobdai Gyertyánffy Berta kiváló művésznő több fest-

ménye, s Franz Ádámnak Nákó Kálmánról festett lovas képe. A híres nagyszentmiklósi aranyelet másolatain kívül volt itt Velencéből származó Carducci-szobor, Nákó Kálmán gróf első afrikai útjáról hozott trófeák, Mauirini Marogens dogének 1444-ből származó képe, továbbá spanyol és olasz mesterek festményei. 1688-ból két Mária Terézia korabeli és egy 15. századi sekrestyés szekrény. Gazdag porcelángyűjtemény, több régi értékes berakott szekrény, valamint ékszerkazetta, benne Richard Wagner, Liszt Ferenc, Széchenyi István, Deák Ferenc, Jókai Mór és más nevezetes férfiak levelei. A fogadóteremben ezüsből vert, ónémet ötvösmunkák, régi bronzok, faragott és berakott régi szekrények, 15. századi festők alkotásainak másolatai. Az ebédlőben ójapán porcelángyűjtemény.

A község római katolikus templomát Nákó Sándor építtette 1824-ben, és Kőszegi László püspök szentelte föl. A görögkeleti szerb templom 1777–1787-ben, a görögkeleti román 1900-ban, a görög katolikus román templom 1902-ben épült. Az 1794-ben épített zsinagóga épületét lebontották. Az 1913-ban épített evangélikus templom jelenleg a református híveket szolgálja. Nevezetes épület volt Schreyer Viktor ügyvédnek a Szegedi utcában levő háza, mely hajdan kaszárnya volt. Mikor 1807-ben Nagybecserek egy része a vármegyeházzal leégett, s a vármegye Nagyszentmiklósrá költözött, ebben a házban tartotta közgyűléseit. A gyűlésterem és a hivatal a nagyobb épületben, az alispán lakása pedig a mellette levő s napórával ellátott kisebb épületben volt.

A községben több egyesület és társaskör volt: a magyar társaskör, polgári kaszinó, tornaegylet, önkéntes tűzoltóegylet, szerb olvasókör, görögkeleti szerb egyházi és világi dalárda, szerb nőegylet, nagyszentmiklósi vadásztársaság, Doina dalegylet és temetkezési egylet. A járási hivatalokon kívül, selyemtenyészési felügyelőség, MÁV-osztálymérnökség, ipartestület, az Aranka vidéki belvízvédelmi társulat központja. A hitelintézetek közül említést érdemel az Első Nagyszentmiklósi Takarékpénztár, a népbank, a kerületi gazdaköri takarékpénztár, az Arad-Csanádi Gazdasági Takarékpénztár fiókja és az Albina Takaré- és Hitelegylet fiókjintézete.

A gyárak és iparvállalatok között jelentékenyebb a sörfőző- és malátagyár, a Körber testvérek börgyára, Jovanovics Kristóf bocskor- és papucsgyára, Prohászka Ede fiainak gőzmalma, Folye Gergely gőzmalma, Deutsch Lipót fiának olajgyára.

A mintaszerű Berta-kórház keletkezését elmondja a falába illesztett fölirat: „Alapítványi Berta közkórház. Nagyméltóságú nagyszentmiklósi gr. Ná-

kó Kálmán neje, gr. Nákó Kálmánné Bobdai Gyertyánffy Berta emlékére 1883-ban alapította, Torontál vármegye törvényhatóságának áldozatkészségéből belgyógyászati osztállyal kibővült 1896/7-ben, újjá épült I. Ferenc József, Magyarország apostoli királya dicső uralkodása idejében, nagyméltóságú Csíkszentkirályi és Krasznahorkai gr. Andrássy Gyula m. kir. belügyminiszter nagylelkű támogatásával nagyméltóságú nagyszentmiklósi gr. Nákó Sándor kórháztulajdonos által, Kopeczek György budapesti műépítész tervei szerint 1908–1910 évben.”

2006-ban is ez a város közkórháza.

A Nákó-kastély a központban emlékeztet az idő múlására. Ez ad otthont a művelődési háznak, és 1981 óta itt van a városi múzeum, tehát a Bartók-terem is. A kastély egykori kincsei csak régi dokumentumokban szerepelnek. Nákó Berta egy festménye megtekinthető a római katolikus templomban. Nepomuki Szent Jánosnak a templomkertben álló szobrán 1757 olvasható. Az 1893-ban épült városházában kapott helyet 1966-ban az 1. Számú Általános Iskola. 52 pedagógus tanít az 1–8. osztályban a román és magyar, valamint az 1–4. osztályban a szerb tagozaton.

Fontos szerepet játszott a község életében az 1799-ben alapított földművesiskola a Babeş utca 100. sz. alatt. Ennek igazgatója volt 1863-tól haláláig a zeneszerző nagyapja, Bartók János (1816–1877), utána pedig az ő fia, a zeneszerző édesapja, id. Bartók Béla (1855–1889) szintén haláláig.

A történelmi Magyarország elképzelt tehetségterképén Nagyszentmiklósnak nagy karika járna. Itt született Révai Miklós (1750–1807), korának legnagyobb nyelvtudósa, az első magyar nyelvű lapnak, a Magyar Hírmondónak (1783) szerkesztője, 1802-től a pesti egyetem tanára, a nyelvtörténeti módszernek úttörője, a magyar helyesírás elméletének kidolgozója. Az ipszilonistákkal (a láttya-féle írásmód híveivel) szemben a jottisták (*látja*) forma hirdetője. Neki köszönhető a zs mai írásmódja is. Ő volt a *Halotti beszéd* első elemzője (1803).

Itt született 1834-ben Heim Péter (1834–1904) mérnök, a magyar posta- és telefonhálózat kiépítője, akinek fiáról, Heim Pálról (1875–1929) van elnevezve a budapesti gyermekkórház. Itt született Juhász Gyula legjobb barátja, József Attila atyai pártfogója, a neves makói ügyvéd, Espersit János (1879–1931); a világhírű zeneszerző és zenetudós, Bartók Béla (1881–1945); Herman Lipót (1884–1972) festőművész; Madarász Emil (1884–1962) költő; Fenyves Ferenc (1885–1935) a szabadkai Bács megyei Napló főszerkesztője; Makai Ödön (1889–1937) ügyvéd, József Attila gyámja és sógora; Nikodémusz Elli (1923–1989) műfordító, költő.

A községben 1799-ben talált, 23 aranyedényből álló, mintegy tíz kiló súlyú kincsleletet a bécsi Kunsthistorisches Museumban őrzik. Anyaga, kidolgozása, művészi párhuzamai, rovásírásos föliratai alapján a késő avar korban készült. Az avarok 567 és 803 között voltak Európa urai.

A kincs legrégebb darabjai, az ivókürt, a talpas poharak, a sima falú poharak, a láncfonat-mintás korsók a 7. század végi ötvösség remekei, a legfiatalabbak pedig, mint a pálcikaindával díszített fölületű hasas pohárka és a keresztjeles, görög betűs török fölirattal ellátott csatos tálka a 8. század legvégén készültek.

Némelyik tárgy füleit nem eredeti használói készítették, így került rájuk görög betűs fölirat. A lapos szilkének és a bikafejes ivócsészéknek a bizánci egyházi liturgiában lehetett rituális szerepük. Érdekes a népvándorlás kori, rovásírásos, csalikorsónak nevezett ivókürt, amelyről a kutatók megállapították, hogy 630–670 között készült.

A közelmúltban találtak Magyarországon, Szarvas mellett egy csont tütartót, amelyen 57 írásjel megegyezik a nagyszentmiklósi kincs rovásírásával. Azóta ezt az írásmódot nagyszentmiklósi–szarvasi rovásírásnak nevezik. E tárgy készítői voltak a nagyszentmiklósi kincs alkotói is.

A történészek számára ismeretes, hogy a frankok tizenöt szekérrel vitték az avarok kincsét Aachenbe, Nagy Károly udvarába. Priszkosz rétor leírásából tudjuk, hogy ladás kocsik lehettek, amelyeket egymás után lehetett fogni. Kürti Béla szegedi régész szerint a kincs a 8. század végén valamilyen legmagasabb rangú avar méltóság tulajdona lehetett. A bolgár kán támadásakor vagy a család vagy kincstárnoka rejtette el.

A nagyszentmiklósiak büszkének lehetnek erre a leletre, Nyugat-Európában ugyanis egyetlen olyan tárgy sincs, amely ehhez hasonló volna.

De még büszkébbek lehetnek arra, hogy itt született Bartók Béla.

„Nagyszentmiklós igaz aranya nem is a huszonhárom roppant értékű és szépségű, de mégis halott lelet, hanem Bartók Béla élő és éltető testamentuma.”
(Beke György: Bartók szülőföldjén.)

BARTÓK ÉLETRAJZA

Századunk egyik legnagyobb zenei egyéniségéről szerte a világon könyvtárnyi irodalom jelent meg: számos kutató igyekszik új adatokat közölni életművéről.

Szülőhelye, Nagyszentmiklós, nem feledkezett meg róla: 2001 óta a Pro Bartók Társaság jóvoltából évente többször csendül fel a bartóki zene a városban. 2005 márciusára felújították állandó múzeumát és 1993 óta köztéri szobra van. A Szócs Gyula által megjelölt házon kétnyelvű emléktábla hirdeti a szülőház helyét. Ebben az épületben lakott Bartók Béla nagyanyja, Ronkovics Matild, valamint Bartók Béla mezőgazdasági iskolaigazgató családjával. Itt, e falak között hallott először altatódalokat, s itt ismerkedett a zongora billentyűivel.

A Bartók család nem bánáti eredetű. Denijs Dille professzor, Bartók-kutató a Borsod megyei Borsodszirákon nyomozta ki a család őseit. A családja a 18. századig vezethető vissza. Bartók János (1785–1876), a zeneszerző dédapja került elsőnek Bánátba. Feleségéről, Bozsovits Katalinról (1792–1851) tudjuk, hogy Szabadkáról való és bunyeváchorvát származású. A dédszülőknek több gyermekük volt, elsőszülött fiuk, Bartók János (1816–1877) anyakönyvi bejegyzését Kikindán végezték. A nagyszülők házasságából négy fiú és hat lány született. Béla, a zeneköltő édesapja, 1855. január 19-én született Dávidházán és 1888. augusztus 4-én halt meg Nagyszentmiklóson. Itt temették el a családi sírboltban. E sírhelyen nyugszik testvére Géza, a későbbi mezőgazdász Gizella nevű lánya is, aki 1906-ban halt meg. Sajnos a sírról már lekoptak a betűk, de az 1910-ben készültek még láthatóak. A család legkisebb sarja Sarolta-Karolina-Klára anyakönyvi adataiból kiderül, hogy 1863. március 2-án a család lakhelye Gottlobon volt, az 1-es számú házban. Ezek szerint a Bartók család nem Bánátkomlósról, hanem Gottlobról került Nagyszentmiklóstra. Bartók Sarolta itt volt óvónő, Nagyszentmiklóson halt meg 1927-ben.

Bartók János, a nagypapa 1863-ban, sikeres versenyvizsga nyomán a nagyszentmiklósi mezőgazdasági iskola tanára lett. Munkáját és műveltségét elsősorban a föld művelőinek szolgálatába állította. Nagy szerepe volt a nagyszentmiklósi iskola újraszervezésében. „A földműves iskolát – írja Nagyszentmiklós tradicionális monográfiája című művében Schreyer Viktor – Bartók János gazdasági tanár élesztgette.” Növen-

dékeit anyanyelvükön tanította: magyarul, németül, románul, szerbül. Tudta, hogy alapos ismereteket csak anyanyelvén sajátíthatja el az ember.

Idősebb Bartók Béla apja halála után teljesen átszervezi a mezőgazdasági iskolát és zenei társaságot szervez Nagyszentmiklóson. A családot is neki kellett eltartania: négy lánytestvéréről és idős édesanyjáról gondoskodott. Szócs Gyula szerint ekkor még a volt Cerbului, ma Tiberiu Brediceanu utcában laktak, házbért fizettek. Itt született az anyakönyvi kivonat szerint Bartók Béla, a későbbi nagy zeneszerző.

Apja fiatalon nősült. Huszonöt éves korában, 1880-ban vette feleségül Voit Paulát, aki 1857-ben született Túrócszentmártonban. Tanítóképzőt végzett, kitűnő muzsikus volt. „Azt hiszem, zenei tehetségemet, muzsikus hajlamomat ettől a finom lelkű, drága asszonytól örököltem” – emlékezett meg Bartók Béláné Voit Pauláról legilletékesebb életrajzírója: a fia.

A házasságban tehát két okos, művelt lélek talált egymásra. A zeneszerző apja élénk szellemű, mozgékony ember volt, szeretett utazni. Egyiptomban is járt (ahol végzetes betegséget szerzett), de a bánáti, erdélyi tájakon barangolt a legszívesebben. Kitűnő szakember, szellemes társalgó volt. Több érdekes cikke jelent meg barátja, Schreyer Viktor lapjában, a Nagyszentmiklósi Közlönyben. Ő harcolta ki a mezőgazdasági iskola új otthonának a felépítését, amelyet korszerű oktatási központtá alakított. Megszervezte az első zene- és dalegyletet, amely 1887. január 16-án tartotta alakuló ülését. Számos nagysikerű hangversenyt szervezett. A Fekete Sas Szálló éttermében Chopin, Verdi, Donizetti, Rossini műveit is előadták. Az édesapa szívesen hegedült, csellózott, kisebb táncdarabokat szerzett, dirigált is. Schreyer Viktor úgy vélekedik, hogy a kis Béla apjától örökölte tehetségét. A koragyermekkor e csöppet sem szokványos szellemi légköre döntő módon kihatott a nagy művész különben is korán kibontakozó egyéniségére.

Az édesapa fiatalon, 1888. augusztus 4-én, 32 éves korában hunyt el. Apja, anyja és bátyja mellé temették a németközségi temetőbe.

A síremlék felirata:

Bartók János a legjobb
férj, páratlan atya és
feledhetetlen hazafi
övéinek mély fájdalma

elszenderült 1877. év
január 21-én.
Neje, született Ronkovics Matild
1885. jan. 13.
Bartók Sarolta

Ez a nagyapa, a nagyanya és a nagynéni sírfelirata egyazon kövön.
Erről részletesebben:

Szuha-fői Bartók Béla
a gazdasági iskola igazgatója
családjának mély fájdalomra
elhunyt 1888. aug. 4-én
Bár csak rövid életet szentelhettél
a hazai mezőgazdaság ügyének,
de alkotásaid mindig élni fognak

Férje halálát megelőzően Bartókné, Voit Paula nem tanított az iskolában. Gyermekeit nevelte és zongoraleckéket adott. A család életrendjét megtöri az apa korai halála. A család fenntartásának gondja az anyára nehezedik. 1888 őszén hivatalos értesítést kapnak: az igazgatói lakást át kell adniuk az utódnak. Ismét albérletbe költöznek „a belvárosba”, a Nistor Oprean és a Gh. Şincai utca sarkán álló épületbe (akkori házszám 1049). Az anya egy évre helyettes tanítói állást vállalt a belvárosi iskolában (az épületben ma az I–IV. osztály tanul), a kis Béla itt fejezi be a IV. osztályt. Sajnos az iskolai bejegyzések eltűntek, keveset tudunk a jövődő művész iskolás éveiről.

Bartókné közben magánzongora-órákat is vállalt tanítói kötelezettségei mellett. 1889 nyarán a tanítói állásra mást neveztek ki, a zongora-órák pedig nem biztosították a család megélhetését. Ezért elköltöztek Nagyszőlőstre, ahol az anya ismét taníthatott. A rokonok egy része ezt követően is Nagyszentmiklóson maradt. Bartók Sarolta és Aranka, a két nagynéni, az 1920-as években haltak meg és a család többi tagja mellett nyugszanak a nagyszentmiklósi temetőben. Továbbra is a városhoz kötötték a művész lánytestvérét, Erzsébetet és édesanyját az itt maradt barátok, ismerősök. Bartókék a rokonokon kívül elsősorban a Jurkovics-, Schreyer-, Bayer családdal leveleznek a következő esztendőik során. Az utódok ma is őrzik gyermekkori jegyzetfüzetét, amelyet Nagyszőlősen keltezett először. A több mint száz oldalnyi értékes dokumentum számos utalást tartalmaz az említett kapcsolatok természetét illetően. Itt olvasható a család barátainak névsora, valamint a gyermekkori olvasmányok és szerzemények címe és dátuma. Ismeretes ezeknek a kapcsolatoknak az alakulása is. Az ifjú Bartókot főleg az egykori játszótársak iránti vonzalom fűti. Jurkovics Irminek éveken át hosszú levelekben számol be külföldi hangversenyeiről. Sajnos a levelek nagy része a második világháborúban elveszett.

A kutatók és életrajzírók viszonylag keveset foglalkoznak Bartók nagyszentmiklósi kapcsolataival. Fontos tudni, hogy Bartók többször megfordult szülővárosában az első világháború előtt és után is. Ide kötötte elhunyt apja iránti élő emlékezete is. 1903-ban több napot töltött Nagyszentmiklóson barátai meghívására. Április 13-án itt tartotta első nyilvános hangversenyét a Fekete Sas Szállodában. Visszatért ide 1919-ben. Ekkor itt és a környéken népdalt gyűjtött. Búcsúlatogatására 1926 februárjában kerül sor, egy romániai hangversenyturnéja alkalmából. Sarolta néniét és barátait kereste fel. Elidőzött a temetőben apja sírjánál.

A Bartók családra vonatkozó emlékek tárgyalása során kevésbé érintettük a gyermekéveit, élményeit, tapasztalatait. Mivel meghatározóan hozzájárultak egyéniségének kibontakozásához, fontos az ismertetése.

1881 tavasza... A Bartók családnak fia születik: az 1881. április 5-i bejegyzés szerint a 229. számú házban. A nagyszentmiklósi születési anyakönyvben találjuk 1885. július 11-én Elza (Erzsébet) húgának adatait is. A feljegyzésből az is kitűnik, hogy Béla négyéves korában már a mezőgazdasági iskolában lakott a család. A zeneművészt ide fűzik első élményei is: itt kezd megbarátkozni a zenével, itt találkozik először a paraszti világ valóságával.

Édesanyja visszaemlékezése szerint egészséges, életerős csecsemő volt... sajnos három hónapos korában himlőellenes oltással megfertőzték. Ötéves koráig állandó orvosi kezelésben részesült. Az anyai féltés, dédelgetés félénkké tette, elbújt az emberek elől, ha észrevette, hogy sajnálják. Betegsége miatt az átlagnál később kezd járni. Kétéves elmúlt már mire beszélni kezdett, de az éneket, a zenét már előbb is feszült figyelemmel hallgatta. Másfél éves korában felismert egy dallamot, háromévesen fejlett ritmusérzékét bizonyította, négyéves korában egy ujjal kipötyögtette a zongorán a számára ismerős dalokat (negyvenet tudott már, s ha mondták a dal kezdő szavát, ő azonnal emlékezett a dallamára). Ezek a zeneszámok feltehetően népies műdalok lehettek. Ezt később maga is megerősítette vallomásaiban. Az igazi népdalt tehát Bartók gyűjtő és kutató útján fedezte fel.

A kisfiú mindig nagy érdeklődéssel hallgatta, illetve biztatta éneklésre a körülötte levőket. Figyelmét leginkább a hangszerek kötötték le, valóságos tanulmányokat végzett a vonós hangszereken. „Első tanítóm édesanyám volt” – vallja. „...Március 25-én, éppen ötödik születése napján kezdtük el a tanulást, és április 23-án, Béla napkor egy kis négykezes lepte meg az édesapját” – emlékezik az édesanyja. A zene mellett nagy érdeklődéssel foglalkozott természeti környezetével, selyemhernyókat is tenyésztett. Különben közismert nagy-nagy természetszeretete.

Édesanyja tanítói szerepe azért is fontos, mert figyelme mindenre kiterjedt. Bartók Béla negyedik osztályig – feltehetően – nem járt iskolába, de már nyolcéves korában magánúton levizsgázott a I-IV. osztályos tananyagból. A szülei különben is óvták a beteges gyermeket a sok sétától, az iskola pedig távol volt a lakásuktól. Hatéves korában utazik el először otthonról, az ausztriai Radegund fürdőhelyre apjával. Innen írja

édesanyjának első levelét is. Denis Dille Themetisches Verzeichnis der Jugendwerke Béla Bartók 1890–1904 (Bartók Béla ifjúkori szerzeményeinek a tárgymutatója) című német nyelvű kötetében, amely az MTA gondozásában látott napvilágot, megtalálhatjuk az első levél fényképmásolatát.

A Nagyszentmiklóson szerzett zenei élmények közül kétségkívül nagy hatást gyakorolt a kis művésztehetségre az apja által vezetett Zene-és Dalegylet 1887. március 26-i nagyszerű hangversenye. Az eseményről megemlékezve, Bartók Béláné mondja: „Hogy ez volt az első alkalom, amikor kisiuk orchesterzenét hallhatott. Jól emlékszem még, hogy a Semiramis ouvertürjét adták elő mint első darabot. A vendégek tovább ettek-ittak, de ő azonnal letette az evőeszközt és teljes odaadással hallgatta a zenét, el volt ragadtatva, de méltatlankodva mondta, hogy tudtak a többiek enni, mikor ilyen szép zene szólt.” A Nagyszentmiklósi Közlöny tudósítása szerint a műsoron: Induló, Egyveleg, Keringő Strauss Cigánybárójából, Traviata Verditől, Magyar népdal-egyveleg, Donizetti Lammermoori Lucia stb. szerepelt. A terített asztalok körül 120 egyén szórakozott. Ami a szórakozást és a terített asztalt jelenti, nem kell meglepődnünk, hiszen a vacsora, a hangversenyteremként szolgáló vendéglő bérbevételének egyik feltétele volt.

A fiatal Bartók zenei fejlődésére visszatérve, szintén anyjától tudjuk, hogy hétéves korában a gyermeknek már „abszolút hallása volt”. Schreyer Viktor a következőket nyilatkozta ezzel kapcsolatban a Temesvári Hírlap egyik munkatársának 1926. november 19-én: „Tud már komponálni is, s bizonyosságul bemutatta nekem a Trillereket. Mire én megkérdeztem, hogy hát ez micsoda? A kisiú pedig ezt válaszolta: A Duna, amint folyik.” Tudjuk, hogy a szóban forgó szerzemény nem azonos a Duna folyásával, de része annak, éppen ezért a kis Bartók jegyzetfüzetében: „A Duna folyása, ajánlva mamának, 1890–1894. Szerzemény helye: Nagyszőlős–Nagyvárad–Nagyszentmiklós” beírás szerepel.

Az 1887-es évben az apa súlyosbodó betegsége miatt akadozik a zenetanulás a Bartók családban. A következő évben pedig, a mezőgazdasági iskola igazgatójának halála miatt, több időre meg is szakad. De Bartókné gyermekeit továbbra is példás nevelésben részesíti, különös pontosságra és rendszeretetre szoktatva őket. A kisiú gyorsan alkalmazkodott a szerény körülményekhez, az iskolai füzeteket esténként apja nehéz lexikonjai alá rakta, „mert csúnya a füzet, ha számfűles” – vallot-

ta be felnőttes komolysággal. A rendszeret korán beidegződött, második természetévé vált. Így ismerte Bartókot, a művészt mindenki: pedánsnak és rendszeretőnek.

Nagyszőlőstre elkerülve szülőföldjén szerzett élményei nyomán két újabb szerzeményt komponált Bartók. Ezeket Op. 6 (oláh darab, Oláhos) és A ragedungi visszhang (Op.16) variáció jelzéssel látta el. Bizonyára ezekben is apja iránti tisztelete öltött művészi, zenei formát.

Bartók Béla 1903. április 13-án tartotta első nyilvános hangversenyét szülővárosában. A Felső-Torontál című helyi lap már február 22-én hírül adta a tehetséges zeneművész érkezését. A cikk egyben azt is tanúsítja, hogy szülővárosa zenekedvelői mindvégig nyomon követték a nem mindennapi tehetség addigi pályafutását. A cikk osztrák és más lapokra hivatkozva emlékezik meg Bartók addigi sikereiről. Március 22-én újabb beharangozó foglalkozik a Felső-Torontálban a közelgő Bartók-hangversennyel. „Megemlékeztünk már mi is Bartók Béláról, városunk nagy szülöttéről – írja a lap – akkor, midőn egy bécsi hangversenye alkalmával a zenezakértők érdeklődését a legnagyobb mértékben lekötötte remek játékával. (...) Bartók Béla legközelebb európai körútra indul, hogy művészetét bemutassa a vén Európának. Büszkéek lehetnek a nagyszentmiklósiak, hogy Bartók Béla szülővárosa iránt érzett kegyeletből önálló hangversenyeinek sorozatát április 13-án Nagyszentmiklóson kezdi meg. A fiatal művész a Fekete Sas Szálloda nagytermében tartja hangversenyét a következő műsorról: 1. Schumann: Szonáta, fisz-moll, 2. Chopin: a) Nocturne cis-moll, b) Etude c-moll, c) Ballada g-moll, 3. Bartók Béla: a) Ábránd, b) Etűd balkézre, 4. a) Schubert: Impromptu esz-dúr, b) Paganini, Liszt: Etűd e-moll, c) Saint Saens: Keringő 5. Liszt: Spanyol rapszódia.”

Közben a rendezők, pontosabban a Jurkovits-lányok számos plakátot helyeztek el a városban, értesítették a környékbeli falvak értelmiségét, s minden tőlük telhetőt megtettek azért, hogy barátjuk bemutatkozó hangversenye igazi társadalmi eseménnyé váljon. Az emlékezetes hangverseny előtti napon újabb közleményt olvashattak a nagyszentmiklósiak a helyi lapban: „Bartók Béla, a nagyhírű zongoraművész, városunk szülötte... hétfőn este tartja meg hangversenyét... A hangverseny iránt a környéken is élénk érdeklődés mutatkozik, amelyet Bartóknak nemcsak kiváló művésze, hanem szülővárosa iránti ama előzékenysége idézett elő, hogy itt tartja nagy körútja előtt első önálló hangversenyét. A művész már szerdán megérkezett városunkba és Bayer Gyula vendégszerető házának a vendége.”

Bartóknak nagy sikere volt. Egy Bösendorfer zongorán játszott, amely hosszú ideig a Bayer család birtokában volt, majd Buziásra, onnan pedig Nagyváradra került. Annyi bizonyos, hogy annak idején Bartók a nevét is beleírta.

Az említett hangversenyre Bartókot anyja és húga is elkísérte. Meglátogatták a földműves iskolát, elmentek a temetőbe is, ahol elidőztek az apa és a többi rokon sírjánál. Ezután Bartók Béla visszatért Budapestre, főiskolai tanulmányainak befejezésére. Innen írta édesanyjának: „...ugyan minek tétének az újságba, hogy én Nagyszentmiklóson játszottam? Há’ ez oly nevezetes esemény?...”

Bartók Béla nem szerette a hangos hírverést, s különösen nem tartotta oly nagy eseménynek azt, hogy a család régi barátait zeneesttel ajándékozta meg. Azért mindig szívesen emlékezett vissza a szülőfölddel való találkozásaira.

Főiskolai tanulmányait befejezve, Bartók Bélát egyre többet foglalkoztatja a népzene. 1906 nyarán már módszeresen gyűjti a magyar népdalt, s nemsokára Erdélyben találkozik ősi rétegeivel is. 1909 nyarán román népzene gyűjtésére Belényes környékén, Bușiția János tanár társaságában. Többször megfordult ebben az időben szülőföldjén is. Nemcsak nyaralni jött Nagyszentmiklósról. Szívesen felkereste a Vidám román nevű vendéglőt (a mai Babeș utcában volt), ahol a Biaș-féle zenekart hallgatta. A legszebb dalokat többször is megismételtette a zenészekkel. 1910. január 9-én már gyűjtési szándékról számol be Bușiția Jánosnak levélben: „...a gyűjtésre vonatkozólag nagyszabású terveim vannak. Egyelőre „csak” Lippa, ismét Mezőség, Bánffyhunad, Torda, északi Csík (és) N.szt.-Miklós van előjegyezve. Azt hiszem eredménnyel járok.”

Valóban elkezdte kutatásait 1910 januárjában Nagyszentmiklóson és környékén. Főleg kolindákat gyűjtött. Például a Pe un picior de plai, Noi nu umblăm să colindăm, Colo sus la Rusaline, Sfințiți noua navoade kezdetűket a helyi tollfosztó üzem (a mai Șaguna utcában volt) lányai – többek között Maria Bibolar és Sofia Pastiu – énekeltek neki. A dalokat Bartók fonográfra vette.

Bartók, aki hat magyar népdalt is feldogozott szülőföldje értékei közül, 1912-ben ismét visszatér a bánáti falvakba. A poros utakon hol gyalog, hol szekéren járja a vidéket fonográfjával. Márciusban Bégamonostor, Murani és Seceani helységeket látogatja meg. Bégamonostoron Lina Trandafir és egy férfi dalait rögzíti. Murani-ban Ion Buzdugan és Ion Oniga kolindáit (Merge Ilona la fântâna, Capu calului stb.) őrzi meg.

Novemberben Nagyszentmiklós környéki falvakat keres fel. Egresen tizennégy és Sárafalván tizenhárom kolindát gyűjt. Valkányon újabb hármát jegyez fel. Decemberben Dentán és Tolvadián gyűjt. Eredményeiről a következőképpen számol be belényesi barátjának: „Kedves Tanár Úr! Szíves soraira régebben akartam válaszolni és megírni, mennyi értékes dolgot találtam Torontálban. Most pedig egy éppen ezzel kapcsolatos kérés (megint kérés) szükségessége legyőzi levélírói lustaságomat. Kiderült, hogy a Délvidék különös egy fészke a balladáknak. Már itt-ott felbukkant fiataloknál is egy-egy ballada, míg végre Petrovaselón (tisza román falu, mégis szerb neve van), egy öreg bakter egyszeribe hét hosszú balladát diktált, úgy, mintha olvasta volna. Két és fél óra hosszat jegyeztem egyfolytában, már alig győztem és az öreg csak rendületlenül diktált (...) Egy hónap múlva rendbe lesz a torontáli kötet anyaga.” (Bartók Béla levelei, Új dokumentumok, Bp, 1971. 24. o).

1913 februárjában Bartók Béla felkeresi Zsadány és Csanád községet. Az előbbiben Atanase Solmosan, Csanádon pedig Jula Tanei kolindáit, összesen tizenegyet vett fel fonográfra. Az akkori Torontál és Temes megye 11 helységében összesen 68 kolindát jegyez le.

Az 1912–1913. évi gyűjtése alkalmával ismét meglátogatta a Nagyszentmiklóson élő nagynénjeit – emlékeztek vissza 1952-ben a Bartók család távoli rokonai. Schüsslerék szerint Bartók Sarolta az első világháborút megelőző években többször beszélt nekik Bartók Béla ajándékaról: egy növény- és maggyűjteményről. Kiriachoz, bukaresti ismerőséhez írott levelében (1913. március 31-i keltezés) Bartók ugyancsak az itt végzett gyűjtőmunka eredményeiről számol be: „Mivel foglalkozott Ön a hosszú tél folyamán? Gyűjtött-e dalokat? Én meglehetősen szorgalmas voltam. Háromszor utaztam a Bánátba ahol kb. 400 dalt és táncot gyűjtöttem, köztük sokat hosszú és értékes ballada szövegével. Mindezt az anyagot mér el is rendeztem.” (Bartók Béla levelei magyar, román, szlovák dokumentumok, I. rész, Viorel Cosma gyűjtése, Bp. 1955. 47. o.) Bartók az első világháború éveiben, majd az azt követő időszakban többször megfordult szülőhazájában. Több hangversenyt is tartott. Benkő András 38 hasonló alkalomról ír Bartók Béla romániai hangversenyei című művében. Temesváron 1924. március 21-én hangversenyezett. Másnap, tehát 22-én Nagyszentmiklóson is járt. Innen Lugosra utazott, ahol szintén hangversenyezett. 1924-ben, amikor ismét fellépett Temesváron, már nem volt ideje leutazni szülővárosába, de nagyszentmiklósiakkal ekkor is találkozott. Utoljára 1926-ban fordult meg az Aranka-

parti városban romániai turnéja alkalmából. Ekkor felkereste a család több régi barátját, többek között Kriegner Béla kereskedőt is. „Lányom az üzlet ajtaja előtt állott – meséli – midőn észrevette, hogy a szemközti gimnázium épülete előtt valaki hosszan nézi az Eminescu-szobrot, majd megáll a volt Jurkovits-ház előtt. Ezután átjött az utca másik oldalára. Engem keresett. Rögtön felismertem Bélát. Elbeszélgettünk hangversenyeiről, érdeklődött, hogy gyerekeim ismerik-e a zenét. Innen átment Sári néninkhez. Sári néni már várta unokaöccsét. Együtt mentek el a temetőbe, majd egy körséta során felkeresték a volt földművesiskola épületét is.” A következő évben, 1927-ben Bartók Sára óvónő elköltözik az élők sorából. Temetésén ismerősei vettek részt.

Ötvenedik születésnapja alkalmából a nagyszentmiklósiak ismét felkészültek arra, hogy vendégül lássák Bartókot. Emléktáblát szerettek volna elhelyezni a szülőházán. Nem rajtuk, sem Bartókon nem múlt, hogy a tervezett ünnepségre akkor nem kerülhetett sor...

Bartók Béla utolsó hangversenyére Temesváron került sor 1936. május másodikán, Zathureczky Ede hegedűművész társaságában. (A háborút megelőző hangulat feszültsége miatt a művész lemondott a turné további hangversenyeiről, innen hazautazott.) A temesvári hangversenyen részt vett több nagyszentmiklósi ismerőse is, rokonok az apai ágról. Gyorgyevicsné Putics Natália a következőképpen emlékszik vissza a művészre: „Találkoztam Bartókkal. Galambősz fején, szép kékeszürke szemén kívül megragadott egyszerűsége. Közvetlen és rokonszenves volt. Emlékezett rokoni kapcsolatainkra, bár csak a hangverseny szünetében beszélgettünk.”

A temesvári fellépés után Bartókkal még folytak tárgyalások arról, hogy fellépjen Romániában, de az újabb élmény csak álom maradt barátai számára.

NEM ÉLHETÜNK BARTÓK BÉLA MŰVE ÉS EMBERI PÉLDÁJA NÉLKÜL

Egy kisvárosban nem könnyű elfogadtatni a többséggel ami egy kisebbség értéke, még ha világraszóló is. Ezért kellene ismerni Szócs Gyula munkáját, amit én a magam eszközeivel folytattam.

Szócs Gyula (1926–1986) történelemtanár, helytörténész és Bartók-kutató kezdeményezéseként 1969 augusztusában nyílt meg a Történeti Társulat fiókkintézeteként a nagyszentmiklósi múzeum.

A Fekete Sas Szálló és étterem azért volt megfelelő választás, mert ebben az épületben hallgatta Bartók Béla az első hangversenyét mint gyermek, és később ő maga is hangversenyezett itt. A múzeum történeti, néprajzi, szépművészeti teremmel és egy állandó Bartók Béla-kiállítással rendelkezett. A folyosón Révai Miklós nyelvújító, Heim Péter, a posta országos szervezőjének portréja, valamint Herman Lipót festőművész egyik rézkarca volt látható. A Bartók-emlékkiállítás első termében a születési anyakönyvi kivonatot, valamint kutató munkájának helyi emlékeit láthatta az érdeklődő. A második teremben a szülői és családi képek mellett életének főbb mozzanatait, valamint első kiadásainak fotokópiáit szemlélhettük meg. Kb. 80 kép volt kiállítva, valamint az a fonográf, amelyet a bánási és erdélyi útjain használt. Ritka példány a hunyadi kiadvány román nyelvű Bartók-kézirat.

Megemlítem Fuchs Sándor helyi amatőr szobrász Bartók-mellszobrát is. Ez a szobor ma is látható a Nákó-kastélyban, ahol a múzeum 1981 óta létezik. Itt majdnem egy egész terem jutott Bartók Bélának.

Magyartanárként kerültem Nagyszentmiklóstra 1970-ben. Az V. osztályos tanulók közül legtöbb Csanádról ingázott, egy kislány Porgányról járt be, három helybeli család tartotta érdemesnek magyar osztályba íratni gyermekét. Ismerkedtünk a várossal, együtt fedeztük fel nevezetességeit.

Egy szép őszi nap ellátogattunk az emléktáblás Bartók-házhoz. Fénykép örökítette meg az eseményt. Felismerem rajta egykori tanítványaimat, de tisztán látszik az emléktábla, amely akkor még egynyelvű volt. Évek múlva ennek is megírtam a történetét. Szerettem volna többet tudni a város nagy szülőttéről, hogy tanítványaim érdeklődését is felkeltsem: legyenek büszkéek arra, hogy ott születtek, ott élnek és ott tanulnak ahol Bartók, akiről azt olvastam, hogy: „Korántsem elképzelhe-

tetlen olyan utókor, amely az e századi legnagyobb magyarnak őt fogja minősíteni. Alakja ugyanis egyetemes, géniuszát nem csupán szerzeményei, zenepedagógiai nagysága és népzenei tudományos munkássága minősíti, hanem világlátása, a népek lelkiségének kölcsönhatásairól, sorsuk egymásra utaltságáról kifejezett vagy zenében sugallt gondolatai, valamint gyémántkemény erkölcsisége. Bartók képtelen eltérni a fajvédő uszítást. 1940-ben emigrál, és az Egyesült Államokban telepszik le. Ekkor már beteg. Hamvait 1988-ban nemzetközi tiszteletadás közepette hozzák haza. Hasonló, posztumusz tiszteletet előtte a nemzet Thököly Imrének, II. Rákóczi Ferencnek és Kossuth Lajosnak nyújtott.”

Segítségemre sietett Szegő Júlia: Embernek maradni című könyve. A szülőföldhöz kapcsolódó életrajzi adatokat felelevenítő összeállítást szerkesztettem: a családról, hazalátogatásairól, kapcsolatáról az itthoniakkal, mikor és hol gyűjtött a környéken. Gyermekdalokkal és az Egyszer egy királyfi című gyermekjátékkal élénkítettük mondanivalónkat. Műsorunkat a szülőknek mutattuk be. Lássák, mivel gyarapodott gyermekük tudása.

Fontosak lettünk 1971 márciusában. A néhai Fekete Sas Szállóban volt az állandó Bartók-kiállítás. Ezt látogatta meg a zeneszerző fia. Budapesti hivatalos küldöttség, itteni vezetők előtt, a temesvári Filharmónia kórusa énekelt és a nagyszentmiklósi magyar tanulók szerepeltek. Ide kívánczok ifj. Bartók Béla beszámolója:

„1971. március 25-re, apám 90. születésnapjára a román kulturális szervezet Bukarestben kiállítást, Nagyszentmiklóson pedig koszorúzást szervezett a magyar hatóságokkal egyetértésben. Ez utóbbi helyen – apám szülővárosában – kinyomozták, hogy apám nem a Földműves Iskola épületében született, hanem másutt, és rögtön levették az 1948 körül (pontosan 1951-ben) elhelyezett kétnyelvű táblát, és az új helyre csak román nyelvűt helyeztek. A mi hatóságaink rosszul értelmezett udvariasságból ezt nem merték szóvá tenni, én viszont gondolkodóba estem. Apám 1931-ben amiatt tiltakozott, hogy egynyelvű tábla legyen az akkor feltételezett szülőházán, és nem is utazott oda. Így emléktábla sem készült, csak apám halála után. Először arra gondoltam, hogy hasonló meggondolásból nem megyek el az ünnepekre, de mégis úgy döntöttem, hogy odamegyek, és nyilvánosan megbélyegzem őket. Március 18-án, nagyobb küldöttséggel, repülőgéppel Bukarestbe utaztunk. 23-án fogadott Ion Brad kulturális államtitkár, akinek kiemelt helyzete volt a kormányban, és a Scânteia épületben székelt. Hosszan beszélgettünk a

román–magyar kapcsolatokról, apámról és egyebekről. Búcsúzás előtt kifejtettem véleményemet a nagyszentmiklósi emléktábláról és arról, hogy barátságtalan lépés volt a magyar szöveg eltüntetése. Közlésem láthatólag bosszantotta vendéglátómat és közölte, hogy utána néz a dolognak. 25-én Nagyszentmiklóson elmentünk a szülőházhoz, és nagy meglepetésemre 45 órával a Ion Bradtól való elválás után, a falon kétnyelvű márványtábla volt, tehát kézzelfogható eredménye volt bíráló megjegyzésemnek.”

Előzmények:

Emléktáblák a Bartók-házon

Az első emléktábla a zeneszerző születésének ötvenedik évfordulójára készült.

Aici s-a născut la 25. martie 1881

BÉLA BARTÓK

fală a muzicei apusene și invățat cercețator
al cântecului țăranilor unguri, români, slavi.

Au semnat acest loc la 25 februarie 1934

Societatea Compozitorilor Români
și Orchestra Simfonică Municipală din Timișoara

A Román Zeneszerzők Egyesülete és a Temesvári Filharmonikusok Társasága emléktáblát akart felállítani nagyszentmiklósi szülőházán, hálául azokért a halhatatlan érdemekért, amiket Bartók Béla szerzett a román népzene körül. És azt az emléktáblát egy raktárban lepi a por, mert Tiberiu Brediceanu brassói román zeneszerző feljelentést intézett a kultusz-minisztériumhoz.

Amint Benkő András (Bartók dolgozatok 1981) ismerteti 1934 márciusában „Egy hétig Bartók-lázban úszott a román főváros:

– Francia nyelvű előadás a népzeneről az akadémia termeiben – tartja Béla Bartók, a román népzene nagy kutatója.

– Ritka zenei élvezet: Béla Bartók, a világhírű művész és zeneszerző zongorahangversenye.

– Béla Bartók, a román akadémia tagjának zongorahangversenye.”

Nicolae Iorga a Neamul Românesc-ban vezércikkben méltatja: „...egy komoly tudós, aki belátja, hogy faján kívül más nép fiainak is van kultúrája, amellyel érdemes behatóbban foglalkozni.”

Három nappal a hangverseny és az előadás előtt sem az egyikre, sem a másikra nem lehetett egyetlen állójegyet sem kapni. A terem mind a kétszer zsúfolásig megtelt Bukarest szellemi és társadalmi elitjével. Szerdán este mindenki a bukaresti állomást hallgatta, mert az ottani stúdióban Bartók zongorázott saját szerzeményeiből. Így ünnepelte Bukarest a világhírű budapesti zeneszerzőt, akinek oly sokat köszönhet a román zene.

És közben szűkebb hazájából, erdélyi szülőföldjéről azt a hírt hozták, hogy betiltották a tiszteletére rendezett temesvári és nagyszentmiklósi ünnepséget. A feljelentést Brediceanu tette ellene. Erdélyben nagyobb a sovinizmus, mint Bukarestben.” (Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1982. Szerkesztette: László Ferenc)

A Román Zeneszerzők Szövetsége csak 1951-ben helyezett el emléktáblát a volt földműves iskolán.

În această casă s-a născut
(25 martie 1881)
marele compozitor maghiar
BÉLA BARTÓK
care a cercetat, prelucrat
și răspândit muzica
populară maghiară și română,
contribuind astfel
la înfrățirea între poporul
român și maghiar.

Ebben a házban született
1881. március 26-án
a nagy magyar zeneszerző
BARTÓK BÉLA
aki a magyar és román
népzene kutatta,
feldolgozta és terjesztette,
ezzel hozzájárulva
a román és a magyar nép közötti
testvériesüléshez.

Ez kétnyelvű emléktábla volt. Aktualitását veszítette, amikor Szőcs Gyula kutatásai szerint a család a zeneszerző születésekor nem a földműves iskolában lakott. „A fiatal család eleinte a nagymama házában élt.” (Szőcs Gyula: A Bartók család Nagyszentmiklóson, Lépcsők II., Temesvár, 1980, 243. oldal).

A Cerbului utca 3. számú házra 1970-ben sebtiben helyezik el a harmadik, csak román nyelvű táblát.

În acest loc a fost casa în care s-a născut BARTÓK BÉLA (25 martie 1881–26 septembrie 1945) eminent compozitor, folclorist și pianist maghiar a cărui valoroasă și multilaterală activitate a contribuit la prietenia dintre poporul român și poporul maghiar.

A ma látható végleges, kétnyelvű tábla 1971-ben került a házra, bár az évszám megtévesztő: 1970. Ez ellen tiltakozik a zeneszerző fia, ifj. Bartók Béla Az öt földrész című könyvében (Budapest, 1992, Püski Kiadó).

În acest loc a fost casa
 în care s-a născut
 BARTÓK BÉLA 25.III.1881.–26.IX.
 1945. eminent compozitor,
 folclorist și pianist
 maghiar a cărei valoroasă și
 multilaterală
 activitate a contribuit la prietenia
 dintre poporul român și poporul
 maghiar. (septembrie 1970)

Ezen a helyen volt az
 a ház, amelyben született
 BARTÓK BÉLA 1881.III.25. –
 1945.IX.26. a kiváló
 magyar zeneszerző,
 folklorista és zongoraművész,
 akinek értékes és sokoldalú
 munkássága a román és magyar
 nép barátságának ügyét szolgálja.
 (1970 szeptember)

Ha az 1971-es események váratlanul érték a város elöljáróit, 1981-re, Bartók Béla születésének századik évfordulójára sokoldalúan készültek: bélyegkiállítást rendezett a nagyszentmiklósi bélyeggyűjtők klubja a Temesvári Bélyeggyűjtők Egyesületének közreműködésével. Ebből az alkalomból kétféle, számozott emlékborítékot adtak ki. Egyedi bélyegzővel jelöltek minden borítékot, amelyet március 25-én a postán kezeltek.

Másik konkrét eredménye a készülődésnek, a kerámia emlékplakett, amelyből azért lett kétféle, mert az elsőt a Bartók Bella név olvasható. Ekkorra már a múzeumot, tehát a Bartók-emlékszobát is a Nákó-kastélyba költöztették. Itt hangzott volna el Szócs Gyula: Bartók és a szülőföld című előadása, valamint a temesvári Ion Vidu Zeneiskola növendékeinek ünnepi koncertje és a nagyszentmiklósi 1-es számú iskola magyar nyelvű megemlékezése.

Az emlékműsor elmaradt. Csak a bukaresti magyar nagykövet, Rajnai Sándor és Szepes István kolozsvári főkonzul koszorúzott az emléktáblás háznál.

1981-ben román részről letiltották Tóth Dezső művelődésügyi miniszterhelyettes, az MSZMP KB tagja romániai beutazását és nagyszentmiklósi koszorúzását. Csendben, szótlánul tettük le mi is a virágokat a ház falához.

Múzeumlátogatás. Szótlánul. Vége.

A Szarvasaiddá lettünk című műsor március 17-én, Temesváron még emlékezésre szólíthatta fel a közönséget, 22-én Nagyszentmiklóson már nem.

Bartóknak nincs szüksége évfordulókra.

Mi minden évben megtartottuk a magunk megemlékezését, tanárok, gyermekek, szülők, barátok részvételével.

Szólaljon meg ismét ifj. Bartók Béla:

„Édesapám szülővárosával, Nagyszentmiklóssal a kapcsolat, a román hatóságok magatartása miatt, mindig nehézkes és kellemetlen volt. Az 1980-as években két ízben is megoldhatatlan helyzet alakult ki, az 1981-es 100 éves születésnapj évfordulón nem engedélyeztek ünnepséget a szülőháznál, 1988-ban pedig apám hamvainak a hazahozatalakor a román hatóságok nem engedték a város – egyébként román – vezetőségének Budapestre való utazását.”

1993 a szoboravatás éve.

November 20-án avatták Jecza Péter temesvári szobrászművész Bartók-kompozícióját, amelyet ifj. Bartók Béla, a zeneszerző mérnök fia leplezett le.

Mit jelképez Jecza Péter alkotásán a két szárny? Örömet vagy bánatot könnyebb, költők és zeneszerzők lelkületét nehéz szoborba faragni, fogadjuk el úgy, ahogy hallottuk. Az ércmás jobb oldalán – szembe nézve, tehát balra – a mindenkori világ kaotikus rendetlenségét érzékelteti a vonalak kuszasága, amelyek azonban a zeneszerző lelkületén átszűrve, alkotásba dicsőülve, a bal oldalon szabályos kottavonalakká rendeződnek.

Koszorúzott Rudas Ernő bukaresti magyar nagykövet, Kálmán Attila Művelődési és Közoktatásügyi minisztériumi államtitkár, a megyei tanács, a prefektúra, a helyi polgármesteri hivatal. Jelen volt László Ferenc kolozsvári zenetudós, Bartók-kutató.

Az a bizonyos tiszta forrás mindkét nemzet kötelező közös öröksége.

A szoboravatás után kezdtem el a román tanítványaimmal a román nyelvű műsort bemutatni Bartókról. Románok, magyarok, merjünk végre büszkének lenni közös emlékeinkre, és együtt hálálkodjunk, hogy mindkettőnk dicsőségét egyszerre szolgálta.

2001 márciusában megalakult a Pro Bartók Társaság. Tamás Sándor elnök célja Bartók zenéjének megismertetése magas képzésű művészek fellépésével. A szervezők érdeme, hogy a művek megértését, hallgatói befogadását a műsorszámokat megelőző magyarázattal segítették, így pótolva az iskolai zeneoktatás hiányosságait.

2003 karácsonyától a Bartók-koncertekkel párhuzamosan elindított egy másik sorozatot a zeneirodalom legismertebb darabjainak bemutatására. A zene egyetememes nyelvén szólt az Aranka-parti város minden lakójához a Magyar Barokk Trió karácsonyi hangversenye. Előadóművészek dr. Csetényi Gyula fuvolaművész, a budapesti Bartók Béla Zeneművészeti Gyakorló Szakközépfiskola, a Miskolci Egyetem Bartók Béla Zeneművészeti

Intézet tanszékvezető főiskolai tanára, Bartha Zsolt Bartók–Pásztory-díjas csellóművész, a Nemzeti Filharmonikusok szólócellistája, valamint dr. Kerek Ferenc Liszt Ferenc-díjas zongoraművész, a Szegedi Tudományegyetem Zeneművészeti Karának főigazgatója, tanszékvezető egyetemi tanár. A tanszékvezető tisztséget is betöltő zongoraművész egyben a Pro Bartók Társaság művészeti igazgatója. Áldásos kapcsolat alakult ki a Temesvári Nyugati Egyetem Zeneművészeti Karának dékánjával, Felicia Stancovici professzor asszonnyal is. A két zenei intézménnyel való együttműködés a hangversenyek magas színvonalát garantálja.

Az Aranka-parti Salzburgban hallhattuk Ágoston András Liszt Ferenc-díjas hegedűművész rendkívüli szólóestjét. Ruha István kolozsvári tanítványa nem először jött Nagyszentmiklósrá. 1990. szeptember 8-án a bukaresti Román Televízió, Iosif Sava szervezésében, ünnepi hangversenyt rendezett hazai és magyarországi művészek közreműködésével. Akkor ismerkedett meg Nagyszentmiklóssal. Azóta jó nevet szerzett magának nemzetközi hegedűversenyeken, valamint Európa, Amerika és Japán koncerttermeiben. Műsorát kiemelkedő zenei alkotásokból, hegedűre írt virtuóz művekből állította össze. A zeneszámokat magyar nyelven Kerek Ferencné, románul Koczka György konferálta.

A Pro Bartók Társaság hangversenyei újabb bizonyítékai annak, hogy kisvárosban is van közönsége az igényes zenei rendezvényeknek.

2005. szeptember 25-én, Bartók Béla halálának 60. évfordulója alkalmából rendezett ünnepi megemlékezésen Varga István Luigi képzőművész tervei alapján készített emléklakettet vehettek át mindazok, akik a Pro Bartók Társaság célkitűzéseinek megvalósításában közreműködtek. Megemlítem Szócs Gyulát, a Bartók-emlékszoba létrehozóját, valamint Velcsov Margitot, nagyszentmiklósi magyartanárt, aki sokat tett azért, hogy Bartók hagyatékát a fiatalok, a tanulók is megismerjék és ápolják.

A nagyszentmiklósi megemlékezés csak egyetlen, de méltó lépés, amellyel fölzárkózhatik Bartók mögé a világ, mert „Bartók régóta nemcsak zenei, nemcsak művészi-emberi mérték”. (Kántor Lajos: Bartók-modell, 1970)

2001 őszén az emlékmúzeumok országos találkozására engem küldött a városi múzeum Brassóba. A román nyelvű előadásomban azt a kérdést tettem fel, mit jelentett és mit jelent ma Bartók városában élni?

Azóta gyarapodtak a kérdések. Íme néhány:

2005 márciusára, a zeneszerző halálának 60. évfordulójára, átszervezték a Bartók-termet. Korszerűsítették. De eltüntették az addig létező két-

nyelvű feliratokat. Miért ragaszkodtak a csak román nyelvűhöz? A kiállított anyagban oly kevés magyar nyelvű dokumentum található (Angoli Borbála kézírata). Bartók értékelte a román zenét, meg is tanult románul, de magyar zeneszerzőnek tartotta magát, mint ezt meg is fogalmazza Octavian Beunak írt levelében 1931-ben.

A mostani kiállítás majdnem egy egész termet szentel neki. A belépő először a román zeneszerzőket bemutató anyaggal találkozik. Tiberiu Brediceanu-idézetrel indít Rodica Giurgiu temesvári muzeográfus. Az a Brediceanu, aki miatt nem kerülhetett kétnyelvű emléktábla a szülőház falára 1934-ben.

Miért? A megbékélés jeléül?

Az emléktáblás ház a Cerbului utcában volt. Volt, mert ma már ez is Brediceanu. Kinek a kezdeményezésére, mióta változott meg a neve? A változás csak az utca lakóinak a személyazonossági irataiban szerepel. Sehol nincs kiírva. Vagy nem merték kiírni? Meg is nehezíti a mentősök és rendőrök munkáját, ugyanis a Bartók utcát nem itt kell keresni. A legszélső, az utolsó utca viseli ezt a nevet, de a név le van meszelve.

Párizsban teret neveztek el róla, és nem a világ végén, ha már a Becsületrendre is érdemesnek tartották.

A köztéri szobor egy iskola mellett látható, de nem ebben az iskolában tanult, mielőtt Nagyszőlősrre költöztek volna apja halála után, 1889-ben.

Ma már nem látható az az épület, amely az első hangverseny élményét jelentette számára, és amelyben maga is fellépett 1903. április 13-án. Ez volt első nyilvános önálló fellépése.

Hiányolom, hogy a múzeum nem tükrözi a szülőhely kezdeményezéseit ami a Bartók-kultuszt illeti. Ez tenné egyedivé, ettől lenne eredeti, más mint a világ bármely táján lévő.

Ha engem hívnak idegenvezetni, cipelem otthonról mindazt, amit illetet volna kiállítani, amivel rendelkezem, mert odafigyeltem, hogy ne herdáljam el 1971 óta.

Bartók Béla utójára 1926-ban volt Nagyszentmiklóson. Akkor elidőzött az Eminescu-szobor előtt – olvasom Szócs Gyula írásában. Ez a szobor az iskola előtt állt, és 1893-tól 1925-ig Révai Miklós nyelvész érdemeit hirdette. Nem ismerjük Bartók gondolatait, de biztosan tudjuk, hogy nem a magyar múlt eltüntetésére számított. Nem erre tanít Bartók műve és emberi magatartása.

Ma, 2006. január 15-én ismét megkoszorúzták Eminescu szobrát. Közben a múzeum Bartók-terme egy román népviseletet ábrázoló tárlóval „gazdagodott”.

MIKROKOZMOSZ

Közel négy esztendeje szerepeltek már Bartók Béla hangversenyeinek repertoárján darabok a Mikrokozmosz-ciklusból, amikor hazájától és Európától búcsúzva, néhány nappal utolsó tengerentúli utazása előtt, Szentjóni Miklósnak, a Magyar Nemzet munkatársának adott nyilatkozatában a következőket mondta 153 zongoradarabja keletkezése történetéről és a sorozat rendeltetéséről: „A Mikrokozmosz egyik darabja már az 1926-ban megjelent Kilenc kis zongoradarab tizedikjeként készült, de onnan valahogy kimaradt. Már akkor foglalkoztam azzal a gondolattal, hogy kezdeti tanítás számára egészen könnyű zongoramuzsikát írjak. Igazából csak 1932 nyarán láttam a munkához; akkor kb. 40 darab készült, 1933–34-ben megint vagy 40 és az utána következő években is még vagy húsz. Míg végül száz és egynéhány volt együtt 1938-ban. De még mindig mutatkoztak hiányok. Ezeket tavaly pótoltam, így többek közt az 1. füzet első fele ekkor készült. Az anyag gyakorlati kipróbálására kitűnő házi alkalom kínálkozott. 1933-ban kisfiam, Péter nagyon kért, taníttassuk zongorázni. Gondoltam egy nagyot és merészet – és magam fogtam hozzá ehhez a számomra kissé szokatlan feladathoz. Ének- és technikai gyakorlaton kívül csakis Mikrokozmosz-muzsikát kapott a gyerek. Remélem hasznára vált, de azt is bevallhatom, hogy én is sokat tanultam ebből a kísérletből. Nagy hasznát láttam ezenkívül még Varró Margit kritikai megjegyzéseinek, amelyeket régi és annak idején annyira kifogásolt zongoraiskolámmal kapcsolatban tett. Nálam volt zongoraiskolám egy példánya, Varróné széljegyzeteivel, a Mikrokozmosz jó néhány száma ezeknek a megjegyzéseknek figyelembevételével készült.”

1926-ban Bartók számos nagyszabású zongorakompozíciót alkotott. Ekkor készült el a Szonáta, a Szabadban ciklus, az I. zongoraverseny. E termékeny esztendő kicsengéseként 1927-ben két darabbal kiegészítette az 1916-ban írott zongorarondót, s a Három rondó címmel mutatta be a sorozatot. Ettől kezdve látszólag elfordult a zongorától, hisz II. zongoraversenyén és a 44 Hegedűduóból átírt Kis szvit-en kívül tizenegy esztendeig új zongoraművel nem jelentkezett. Bartókot valójában szüntelenül foglalkoztatta a zongora.

Tizenkét év telik el a Kilenc kis zongoradarab írása óta, amikor Bartók levelezésében először bukkanunk a Mikrokozmosz nyomára. Székely Zoltánnak, 1937. január 12-én írott levelében (megjelent Bartók

leveleinek Demény János szerkesztette 3. kötetében) egy közös londoni hangverseny műsorát adja meg Bartók, amelyben szerepel: „Tizenhét könnyű zongoradarab a Mikrokozmosz-ból”.

Budapesten 1937. május 7-én, gyermek- és női karainak bemutatóján játszott el Bartók tizenhat Mikrokozmosz-darabot, a fenti sorozatból. Utolsó európai éveiben gyakran tűzte hangversenyeinek műsorára a Mikrokozmosz újabb és újabb darabjait. 1940. októberéig 17 alkalommal játszott a Mikrokozmoszból: Budapesten és több holland városban öt-öt ízben, Angliában, Belgiumban és az USA-ban két-két alkalommal, s egyszer Svájcban. 1938. január 18-án Hágában került sor újabb bemutatóra, ahol eljátszotta a VI. füzet Hat tánc bolgár ritmusban címet viselőt. Kilenc olyan hangversenyéről tudunk, amelyeken a Mikrokozmoszból is játszott. A ciklus keletkezéstörténetéhez értékes adalékkal szolgál az a Denijs Dille által, 1968-ban publikált levél, amelyben megjelenik az illusztrált kiadás terve, amely sajnos nem valósult meg. A teljes sorozat végül is hat kötetben jelent meg. Az első két kötet kisebbik fiának, Péternek, a VI. kötet végén található Hat tánc bolgár ritmusban című ciklust pedig Harriet Cohen angol zongoraművésznőnek ajánlotta.

Bartók pontosan megfogalmazta a Mikrokozmosz rendeltetését: „Ezeknek a zongoradaraboknak első négy füzete azzal a szándékkal készült, hogy a zongorázni tanulni akarók – akár gyermekek, akár felnőttek – benne kezdet-kezdetétől tanulásra alkalmas, lehetőleg minden egyszerűbb technikai problémára kiterjedő, nehézségi fokozatok szerint rendezett anyagot találjanak. „Bartók egyrészt szembeállítja a pedagógiai rendeltetésű első négy kötetet a nyilvánvalóan hangversenydobogóra szánt V. és VI. kötettel, másrészt a nagyobb egységből is kiválasztja az I., II. és III. kötetet. A Mikrokozmosz 52 darabjáról tudjuk, hogy Bartók 1937–1940 között műsorára tűzte. Hangversenyműsorain gyakran szervezte szvitté a Mikrokozmosz darabjait. A 153 zongoradarab kimerítetlen kincstára a korszerű zenepedagógiának és napjaink hangversenyező pianistáinak. A mű kiadását szűkszavú jegyzetekkel látta el. A tájékoztatásban nagy segítséget jelent néhány darab címe is, hisz lényegében négyféle címmel látta el tételeit. A művek egy része technikai címet visel, zongoratechnikai utalást (Alátevés: 98, Kézkereztesztés: 99), vagy zeneszerzés-technikai eligazítást (Szabad kánon: 36., Négyszólamúság: 93.) tartalmaz. A címek másik csoportja a darabok népi vagy műzenei kapcsolatára, eredetére utal (Oroszos: 90., Minuetto: 50.). A harmadik s az előbbieknél szerényebb csoportban a

régebbi zenei formákra való utalás egyben lelkiállapotot, érzelmi magatartást fejez ki: (Méditation: 45., Intermezzo: 111.). Végül az utolsó címtípus programdarabokat jelöl (Sárkánytánc: 72., Bali szigetén: 109., Paprikajancsi: 139.). Bartóknak a Mese a kis légyről című darabhoz fűzött magyarázata az egész típus jelentését megvilágítja. Eszerint a kis légy egy zsákmányra leső pók hálójába kerül s ott vergődik, míg végül sikerül kiszabadulnia. Ebben a jelképrendszerben a légy az „ember”, akit az ellenséges külvilág, a természet foglyul ejt. A Mikrokozmosz és a folklorisztikus zeneanyag kapcsolatáról írja: „Az egész műben mindössze három szám népi dallamnak a feldolgozása.” 1944-es Magyarázataiban eredeti magyar népdalnak jelöli a Dallam megszakitva (83.) és a Változatok egy népdal fölött (112.) című darabot, amelyhez hozzáfűzi, hogy a dallamot oroszok, lengyelek, szlovákok is ismerik. A Bolgár ritmus I-hez (113.): a téma magyar, a ritmus bolgár. A Bolgár ritmus II-höz megemlíti, hogy az eredeti bolgár téma. Bartók és a népzene kapcsolatához a legértékesebb adalékokat éppen azok a folklór stílusú darabok szolgáltatják, amelyek nem eredeti népdalon alapulnak.

Utolsó európai nyilatkozatában Bartók részletesebben szólt a Mikrokozmosz bolgár ritmusú darabjairól. Kifejtette: „... nem bolgár népdalok, csupán ritmusok, ún. bolgár ritmus, eredeti kompozíciók, nincsen bennük népi dallam... A bolgár ritmusú daraboknak egyébként nincs is bolgár karakterük, sőt némelyiknek a melódiája inkább magyaros: bolgár ritmusba oltott magyar.”

A népzene át-meg áthatja a Mikrokozmosz darabjait s a különböző szomszédos kelet-európai népek zenéje, illetve zenefolklórjuk stílusa ebben a sorozatban is inspiráló hatású. A népek testvériségének bartóki gondolata testesül meg a Mikrokozmosz 153 zongoradarabjában. A mű Bartók 1944-es magyarázatainak értelmében nagy elődökre és kortársakra is utal.

A Mikrokozmosz tehát egyaránt foglalata az élő kelet-európai népzeneének, s az európai zenetörténet múltjának és jelenének. S foglalata Bartók életművének, kicsiny és nagyméretű alkotásainak, stílári és nyelvi jellegzetességeinek. A Mikrokozmosz miniatúráiban megtaláljuk Bartók zenéjének egyetemességét, teljes makrokozmoszát.

A CSODÁLATOS MANDARIN

Bartók első színpadi műve, A kékszakállú herceg vára 1911-ben keletkezett, de az Operaház hosszú évekig nem vállalkozott a bemutására. Csak a Fából faragott királyfi 1917-es ősbemutatójának sikere bírta rá az igazgatóságot, hogy az operát is műsorra tűzze. 1918 tavaszán, a kékszakállú próbáival egyidőben Bartók már újabb színpadi művekről, egy pantomimról, vagy táncjátékról, és egy operáról is tárgyal az Operaházzal.

Mindezekből a tervekből a pantomim zenéje, a Csodálatos mandarin valósult meg. A komponálás kezdete 1918 októbere, de a téma Bartókot már korábban is foglalkoztatja. Feleségének írja 1918 szeptemberének első napjaiban: „...már gondolkozom a mandarinon is; pokoli egy muzsika lesz, ha sikerül. Az eleje – egészen rövid bevezetés függőnyítés előtt – rettenetes zsvaj, csörömpölés, csörtetés, túlkölés: egy világáros utcai forgatagából vezetem be a t. hallgatót az apache tanyára.”

1.

Egy 1919 márciusában adott nyilatkozat során Bartók így foglalta össze a darab cselekményét: „Egy apacstanyán három apacs kényszerít egy szép fiatal leányt, hogy csábítson fel férfiakat magához, akiket ők aztán kirabolnak. Az első egy szegény legény, a második sem különb, de a harmadik egy gazdag kínai. A fogás jó, a leány tánccal mulattatja és a mandarinban felébred a vágy, a szerelem hevesen fellobban benne, de a leány irtózik tőle. Az apacsok megtámadják, kifosztják, a dunyhába fojtják, karddal szúrják keresztül, mindhiába, a mandarinnal nem bírnak, szerelmes és vágyakozó szemekkel néz a leányra. Az asszonyi invenció segít, a leány eleget tesz a mandarin kívánságának, mire az holtan, élettelenül terül el.”

A Csodálatos mandarin szöveggönyve, Lengyel Menyhért munkája, műfaji megjelölése szerint „pantomime grotesque”. Eredetileg Gyagilev orosz balettje számára készült: Gyagilev rendelte a szerzőtől az együttes 1912-es budapesti vendégszereplése alkalmával. Bartók a Nyugat 1917. január 1-jei számában olvashatta. Ebben az eredeti formájában a darab valóságos rémdráma, züllött környezettel, borzongatóan furcsa főhőssel, verekedésekkel és gyilkosságokkal. Bartók mégis csodálatosan szépnek

nevezte a történetet. Lelkesedését azonnal megértjük, mihelyst a zenében megvalósított bartóki koncepcióban vizsgáljuk a darabot, amelyben Bartók mélyebb, szimbolikus tartalmat látott, és a zene nyelvén szavakkal meg nem fogalmazott, és a színpadi látványból sem egyértelmű, rejtett összefüggéseket világitott meg.

Bartók legfontosabb átértelmezése, hogy művében a nagyváros nem csupán tágabb színhely, díszlet, hanem az emberi érzéseket megsemmisítő modern világ, a romlott társadalom jelképe. A csavargók ennek a társadalomnak szülöttei, amely végső soron tetteikért is felelős. Amikor a csavargók az első két látogatót az utcára dobják, vagy amikor megtámadják, kifosztják, megfojtják, majd leszúrnak a mandarint, a város zakatoló, agresszív ritmusa dobol a zenekarban.

Az első két látogató, az öreg gavallér és a félnék ifjú, Bartók értelmezésében is csak epizódfigura. Egyikük sem ellenfél, nem elég erősek ahhoz, hogy szembeszálljanak a csavargókkal, akik egyetlen mozdulattal elsöprik őket az útból. Szerepük annyi, hogy kontrasztal készítsék elő a mandarin megjelenését.

A mandarin megint sajátos átértelmezésen megy keresztül Bartók zenéjében. Megőrzi egzotikus vonásait, keleti származására fűszeresen harmonizált pentaton dallam utal (2a kotta). De a Kelet Bartók felfogásában nem groteszk, hanem a barbár, ősi életerő forrása. Amikor a mandarin megjelenik az ajtóban és megáll, nem különös öltözéke, külseje, hanem a belőle sugárzó nagyság és erő teszi félelmetessé.

2.

Ha a mozdulatlan dermedt mandarinban ilyen óriási energiák feszülnek, várható, hogy amikor fellobbanó szenvedélye tüzei, milyen elementáris erővel veti magát a lány nyomába. A hajsza, a mű központi táncjelenete, Bartók legfélelmetesebb „allegro barbaro”-ja, fékezhetetlen lendületű, a feszültséget szinte az elviselhetetlenség határáig fokozó zene.

3.

A darab második felében a mandarin már nem harcol, de szenvedélye tovább élteti, nem tudják elpusztítani. Tekintete, amelyet a lányra szegez, a magány mérhetetlen fájdmáról árulkodik. A harmadik

gyilkosságot követő, nehezen vonszolódó, de egyre feljebb kúszó dallam az emberi szenvedés mélységesen megrázó kifejezése, amely végül is a mű katartikus megoldását kíváltja.

4.

Utoljára hagytuk a lány portréjának bemutatását, mert az ő szerepét, fejlődését csak a mandarin alakján keresztül érthetjük meg. Bartók benne is többet látott meg, mint amennyit a szöveggönyv elárult róla. A zenében a lány ugyan kétségtelenül a csavargók világához tartozik, hiszen velük él, nekik dolgozik, de az ő lelkében még nem hunyt ki teljesen az emberi érzés.

Már első, erőtlenül tiltakozó mozdulata elárulja ezt, de gesztusai később is szomorúak, finoman hangszereltek. Az ártatlan ifjú közeledésére gyengéd szerelem születik a lány szívében, amely azonban nem elég erős ahhoz, hogy ki tudja szakítani őt a csavargók hatalmából. Csak a mandarin képes arra, hogy szunnyadó emberségét felébressze és tette ösztönözze. Amikor a mandarin harmadszor is feltámad, a lány megérti könyörgését, és ölelésével megváltja a szenvedéstől. Ezzel felnő a mandarin nagyságához, és a mandarin diadala egyben az ő győzelmét is jelenti.

5.

A lány és a mandarin egymásra találásának történetében, akárcsak korábbi színpadi műveiben, Bartók a férfi és nő kapcsolatának problémáját veti fel újra. Ezúttal azonban kiszakítja a mítosz és mese időtlenséget biztosító kereteiből és a jelenkor valóságos társadalmi viszonyai közé helyezi. Ebben a megvilágításban – mint egyik méltatója írja – „már nem Férfi és Nő áll egymással szemben, (...) hanem emberség és embertelenség: a társadalomban megtestesült erkölcstelenség, gonoszság egyrésztől, a társadalom által meggyalázott érzelm, a társadalommal szembeszálló életerő másrésztől. A nő és férfi (...) egyformán pozitív oldalon harcol és győztes lesz. A férfi azáltal, hogy szerelme beteljesül; a nő, mert megváltja a férfit és ezzel mintegy önmagát. A nő és férfi természettől örök ellentéte, mint másodrendű probléma elveszti jelentőségét, helyette mindkettő közös ellenségére, az érzelm és az életerő megrontójára (...) a modern polgári társadalomra irányul a figyelem.”

Az aktuális mondanivalót korszerű zenei nyelv, mesterien felépített forma, és Bartók egyik színeiben is legegyénibb, leggazdagabb zenekari partitúrája hordozza. A Csodálatos mandarin komponálásának éveiben Bartók minden addiginál fokozottabb érdeklődést mutatott a modern nyugat-európai törekvések iránt. Elméletileg is foglalkozott az új zene kérdéseivel. Az új zene problémája című cikkében, amely a Melos című folyóiratban jelent meg.

Mindez természetesen stílusának erőteljes átalakulását eredményezte, amely soha olyan közel nem jutott Schoenberg predodekafon expresszionista stílusához, mint éppen a Csodálatos mandarin zenéjében. A rokonságra utaló stílusjegyek: a gesztikuláló dallamalkotás, az expresszív disszonanciák és az atonális foltok sűrű alkalmazása. A tonalitás tág kereteit Bartók ugyan megőrzi, de törekszik a tizenkét hang egyenjogú felhasználására, és a teljes hangkészlet kiaknázására. Például valamely dallamot úgy lát el kísérettel, hogy a kíséret hangjai a dallam hangjaival együtt lehetőleg mind a tizenkét hangot felöleljék. Ezzel a megoldással a pantomim zenéje számos alkalommal él.

Ami a formálást illeti, a mű nagyformáját két elv, a rondóforma és a hídforma határozza meg. Rondószerű a nagyváros zenéjének négyszeri visszatérése a mű folyamán. Hídformát alkotnak a bevezetés és epilógus, vagyis a nagyváros bemutatása és a mandarin halála között szimmetrikusan elhelyezett, egymásnak megfelelő jelenetek: a három csalogató és a hármas gyilkosság. A középpontban a lány tánca és a hajsza áll. Érvényesül a nagyformában a variációs elv is: pl. a három csalogató egymás variációja, de a variációs technika inkább a részletekben, a szereplők hovatarozásának meghatározásában, jellemzésében, a drámai erőviszonyok alakításában kap kiemelkedő szerepet.

A partitúra sajátos hangzásvilága szokatlan hangeffektusok, negyedhangos csúszások, szövegtelen kórus, különös hangszerpárosítások alkalmazásával, a hangszerek szokásostól eltérő hangolásával és megszólaltatásával jön létre.

Bartók nyolc hónap alatt, 1918 októberétől 1919 májusáig készítette el a Csodálatos mandarin zenéjének zongoraváltozatát. Júliusban, Thomán István lakásán, meghívott társaság előtt el is játszotta. Mivel azonban a mű színpadra tűzése évről évre késett, a hangszerelés munkáját éppen csak elkezdte, majd hosszú időre félretette. 1923 nyarától foglalkozott ismét a partitúra elkészítésével, de mielőtt befejezte volna, átdolgozta, egyes epizódokban lényegesen lerövidítette a darabot.

Az új változattal 1924 novemberében készült el. A hűzások célja az volt, hogy a zene önállóan, színpad nélkül is megállja a helyét, hiszen a színpadi előadás reménye továbbra is hiányzott. Ennek ellenére Bartók sohasem tartotta alkalmasnak a teljes Mandarin-zenét koncertszerű előadásra.

1925-ben, amikor Amerikában erre lehetőség kínálkozott, csak két részletet választott ki a hangverseny-bemutatóra: a lány táncát és a hajsztát. A ma is játszott, végleges koncertváltozatot az 1926-os kölni ősbemutató után alakította ki. A premier ugyanis, amelyet Szenkár Jenő vezényelt, és amelyen Bartók is részt vett, botránnyal végződött. A kispolgári katolikus közönség hangos felháborodással fogadta, a sajtó a legélesebb hangon támadta a művet. Bár a megbotránkozást inkább a cselekmény váltotta ki, az ostor az egész darabon csattant. A város főpolgármestere, Adenauer, a későbbi kancellár betiltotta a további előadásokat. Ez a fogadtatás megpecsételte a mű további sorsát.

1927-ben ugyan sikert aratott Prágában, de Budapesten nem játszották Bartók életében.

A kölni bukás után Bartók így írt kiadójának, az Universalnak: „Mivel e botrány következtében hosszú ideig reménytelen a mű színpadra vitele Németországban, mindent meg kell tennünk, hogy annyi koncert-előadást biztosítsunk a műnek (azaz a mű 2/3 részének), amennyit csak lehet. Véleményem szerint ugyanis ez a legjobb művem, amit eddig zenekarra írtam, és igazán kár lenne évekig eltemetve hagyni. Most a kölni bemutató után már látom, hogy sokkal nagyobb rész is felhasználható hangverseny-előadásokra, mint ahogy eredetileg képzeltem.”

Két kisebb rövidítéstől eltekintve ez a koncertforma, amely Zene az azonos című pantomimból alcímmel 1927-ben nyomtatásban is megjelent, a mű első, nagyobbik felével azonos: a hajszával, és néhány erre a célra írt befejező ütemmel végződik. Első előadása 1928. október 15-én volt Budapesten. A Filharmóniai Társaság játszotta, Dohnányi Ernő vezényletével.

RÉSZLET A BUDAPESTI VÉGRENDELETBŐL

VIII. fejezet, 1940. okt. 4.

„Temetésem a lehető legegyszerűbben történjék. Ha netán halálom után utcát akarnának nevemről elnevezni, vagy ha nyilvános helyen velem kapcsolatban emléktáblát akarnának elhelyezni, akkor kívánságon ez: Mindaddig, amíg a budapesti volt Oktogon-tér és a volt Körönd azoknak az embereknek a nevéből van elnevezve, akikéről jelenleg van, továbbá mindaddig, amíg Magyarországon erről a két emberről elnevezett tér vagy utca van, vagy lesz, rólam ez országban ne nevezzenek el sem teret, sem utcát, sem nyilvános épületet; velem kapcsolatban emléktáblát mindaddig ne helyezzenek el nyilvános helyen.“

(Bartók mély megvetése kifejezésekképpen nem veszi tollára Hitler és Mussolini nevét.)

Az elhatározást hosszas tapogatózó levelezés és egy tájékoztató látogatás előzte meg. Bartók tudta, hogy hova emigrál. Nem remélt sokat új hazájától, legfennebb azt, hogy talán kevésbé lesz elviselhetetlen, mint a régi.

Az emigráció éveit keserítő tényezők közül a talajából kiszakítotttság bántotta leginkább, jobban mint a kór, a betegség vagy az anyagi szükség. Az alkatilag is túlérzékeny Bartókot, akinek tudományos és művészi életműve a szülőfölddel s e föld népeivel való azonosulás volt, megviselte a gyökeres környezetcsere. A Cantata Profana szerzője, aki igazán csak négy szemközt a természettel, emberek közt pedig csak falun tudott boldog lenni, akit a maga – ha nem is meghitt, de megszokott – városa, Budapest is fárasztott, olyan idegen volt New York betonrengetegében, mint a Csodálatos mandarin ama zene-metropolisban.

Zenéjét a háború éveiben alig játszották. Olykor betegsége is akadályozta fellépését. Bár az amerikai zeneszerzők testülete és néhány művészbarátja anyagilag is támogatta, súlyos pénzgondok keserítették. Gondolatban egy pillanatig sem tudott elszakadni a vajúdjó Európától. A Columbia Egyetem egy hatalmas délszláv népzenei gyűjtemény rendezésével és feldolgozásával bízta meg. Szabad óráiban a maga kiadatlan román gyűjtésével foglalkozott – ez a munka képviselte számára az otthont.

Barátok közt is magányosan, lélekben és testben megrokknanva írta röviddel a halála előtt: „...szeretnék hazamenni, de végleg.”

Kívánsága nem teljesült.

Az új Magyarország felépülését nem érte meg. 1945. szeptember 26-án kiszenvedett.

Mind politikailag, mind művészileg keserves korban élt és alkotott. A 20. század az elidegenedés és a magány időszaka, két világháború és a fasizmus szülőanyja. Ezt a kort, a sötétség és a fény felborult egyensúlyát, a művész magányosságát fogalmazta meg zenéjében.

Minden zenei műfajban nagyot alkotott. Zenekari művei, akárcsak szólóhangszerre írt szerzeményei, a két hegedűverseny, a három Zongoraverseny és a Brácsaverseny világviszonylatban is gyakran játszott művek.

Századunk kamarazenéjének legértékesebb darabjai közé tartozik hat Vonósnégyese, a Szonáta két zongorára és ütőhangszerekre.

A 20. századi zenedráma műfajának jellegzetes és kiemelkedő alkotása Bartók két balettje, a Fából faragott királyfi és a Csodálatos mandarin és operája, A kékszakállú herceg vára. Nem kevésbé jelentős műve a Cantata Profana, melyet egy román népballada általa magyarra fordított szövegére komponált.

Haza vágyik, haza készülődik, de egyre betegebb. A kórházban fejezi be utolsó művét, a III. Zongora-hangversenyt, melyet feleségének, Pásztory Dittának ír.

A világ zenei nagyjai csodálták, játszották és gyászolták.

Gazdag a bartóki hagyaték.

Nagyon sok mondanivalója volt még számunkra. Halálos ágyán ezt üzent: „csak azt sajnálom, hogy tele poggyással kell elmennem.”

Bartók zenéjét hallgatva megértjük azt, hogy a zene a legáltalánosabb emberi nyelv, de azt is, hogy az igazi művészek ezt a nyelvet a testvériség érdekében beszélik.

BARTÓK ERDÉLYE – ERDÉLY BARTÓKJA

„... mi a természet nyomán alkotunk“

Bartók Béla, 1928

A bántási születésű Bartók Béla első találkozásai Erdéllyel esetlegesek voltak, s nem sok igazi öröme tellett bennük. Apja 1888-ban bekövetkezett, fájdalmasan korai halála után, amikor édesanyjának kenyérmunkát kellett vállalnia és az elárvult család elbúcsúzott a nagyszentmiklósi gazdaiskola igazgatói lakásától, Bartókék hányattatott vándoréveknek néztek elébe. Ezek során a tízéves kisiút a történelmi Erdélyhez földrajzilag is, szellemében is közeli Nagyváradon, a premontreiekhez írták be második osztályos gimnáziumi tanulóknak. Egy nagynénjénél lakott, aki szeretettel gondoskodott róla. A befelé fordulásra hajlamos fiúnak, aki először kellett hogy huzamosabb ideig nélkülözze édesanyja közelségét, bizonyára jót tett az öt unokatestvér közösségével való meghitt azonosulás, ha már az iskolában boldogtalannak érezte magát és képtelen volt a beilleszkedésre. Zenére a székesegyház karnagya, Kersch Ferenc oktatta. Ő volt Bartók életében az első hivatásos zenetanár. Rengeteget tanult tőle, s még maradt volna bőven mit tanulnia, ám, mivel iskolai előmenetele gyenge volt, május 1-jén kivették a gimnáziumból és hazavitték a mamához, aki akkor épp Nagyszőlősen tanított. Az 1892–93-as tanévben Bartók Pozsonyban ismételte meg a másodikikat.

1893 őszétől Bartókné az észak-erdélyi Besztercén tanított, s fiát a helybéli, német nyelvű, evangélikus gimnáziumba íratta be harmadikosnak. Bartóknak nyelvi nehézségei nem voltak, hiszen a családban németül is beszéltek, s jól is tanult, eladdig, hogy áprilisi elbocsátó igazolása szerint a 44-es létszámú osztály ötödik tanulója volt. Zongoratanára nem volt ugyan, de egy Schönherr nevű, hegedülő erdész személyében jó kamarazeneszre lelt, akivel Beethoven-szonátákat is játszottak. A besztercei epizódnak 1894 áprilisában Bartókné Pozsonyba való kinevezése vetett véget.

Összefoglalólag elmondhatjuk, hogy a Nagyváradon és a Besztercén töltött hónapok nem múltak el nyomtalanul a serdülő Bartók fölött, de aligha ébresztettek benne rokonszenvet Erdély iránt.

Erdély szellemiségével kerek tíz évvel később, 1904 nyarán találkozott, a Gömör megyei Gerlicepusztán. Az ifjú zeneszerző és zongoramű-

vész, a budapesti Zeneakadémia végzettje, oda vonult vissza gyakorolni és komponálni. Egy ugyanott nyaraló budapesti családnak volt egy székely cselédje, Dósa Lidi, aki szívesen énekelgetett a gondjára bízott gyermekeknek. Bartók felfigyelt rá, és hét – vagy annál több – dalát lekottázta. Ezek a legkorábbi Bartók-gyűjtötte népdalok. A Kodállal közös Egyetemes Népdalgyűjteménybe is bekerültek. A későbbi székelyföldi gyűjtések anyagához képest nem különösen értékes egyedekek, de arra alkalmasak voltak, hogy az immár okleveles zongoraművész és zeneszerző érdeklődését felkeltsék és hogy elindítsák a népzene-kutatói pályán. A felfedezés Bartók zeneszerzői műhelyében is kama-tozott. Még ott, Gerlicepusztán megírt egy *Székely népdalt*. Ez a leg-korábbi népdalfeldolgozás a magyar zenetörténet Bartók Béla és Kodály Zoltán fémjelezte újkorában. Jellegzetesen századfordulós zene: már nem egészen a 19. század hangja, s a 20.-at is csak a második szakasz után következő utójáték előlegezi, az azonban hangsúlyosan.

A gerlicepusztai felfedezés új dimenzióval gazdagította Bartók zeneszemléletét. Továbbra is Bécsben kereste a nemzetközi zenei életbe való beilleszkedés mikéntjét, de a magyar népzene gyűjtésével és művé-szi feldolgozásával kapcsolatos tervek is élénken foglalkoztatták. 1905. március 18-án ismerkedett meg Kodály Zoltánnal, aki megerősítette érdeklődésében és szándékaiban, és sok alapfogalom tisztázásában volt segítségére, akihez ettől kezdve szoros művész- és munkatársi kapcsolat fűzte. Ekkoriban kezdett el népzene-gyűjtés céljával falura járni. Ugyancsak 1905-ben kért és kapott 1000 korona ösztöndíjat egy erdélyi gyűjtőútra, amelyet azonban 1907 nyaráig halogatott. Jól tette, hogy halogatta! Időközben az érdeklődő gyakorlott gyűjtővé fejlődött, és megismerte Vikár Béla népzenei fonogramjait, köztük számos székelyföldi – főleg udvarhelyszéki – leletet is. Megjelent első, Kodállal közös feldolgozás-sorozata, a *Magyar népdalok*. 1907 januárjában kinevez-ték a Zeneakadémia tanárává, ami lehetővé tette, hogy Budapesten tele-pedjék le. Július 1-jén tapasztalatokban és önbizalomban megerősödvé indulhatott el a nagy útra: Erdély legkeletibb vidékére, a Székelyföldre. Bodon Pál személyében úti- és munkatársa is akadt. Poggyászának legfontosabb darabja az ormótlan, súlyos Edison-fonográf volt. Bizton-ság kedvéért egy pisztolyt is vett magának a csíkszeredai vaskeres-kezésben.

Mit talált Bartók a Székelyföldön? Először is: nagy szegénységet, váratlanul rossz szállási és étkezési lehetőségeket, és egy küzdelmesen

élő, nehezen szóra bírható népet, amelyet mindazáltal megszeretett. Másrészt: egy népzenei tündérországot. Olyan magyar népi dallamokat, amilyeneket eladdig művelt zenész nem hallott, vagy ha hallott is, nem vett észre. „Megtaláltam a székely népdaltípusokat, a miről nem hittem, hogy léteznek” – írta augusztus 17-én barátnőjének, Freund Etelkának. A mondat talányos, de akárhogy értelmezzük is, aligha vonatkoztatható másra, mint a magyar népdal régi stílusára, az ereszkedő szerkezetű, pentaton hangrendszerű dallamkincsre, amelyet vele egyidejűleg Kodály a Felvidéken ismert meg, s amely szemléletükben a magyarság Keletről magával hozott, legősibb zenei öröksége volt. Az úri osztályok elfeledték, de a végeken élő parasztság hűségesen megőrizte. A székelyföldi gyűjtés hozama 324 dallam volt, ebből 80, tehát az anyag egyede képviseli a régi stílust.

Amint hazaért, Bartók egy zongoraminiatúrben állított örök emléket a Székelyföldnek. Mindenki ismeri: *Este a székelyeknél*. A darab két tematikus anyaga a régi stílusú pentaton dallamok két mozgástípusát példázza: a parlando rubatót és a tempo giustót. Előbbi a zene és a szöveg, utóbbi a zene és az ütemes mozdulat, a tánc kölcsönhatásából alakult olyanná, amilyen. Az ellentétes dallamok közös nevezője az é'-d''-h'-á'-g'-é' félhangnélküli pentatónia, Bartók meggyőződése szerint a magyarság megkülönböztető zenei névjegye. A szomszédnépek pentaton dallamait mindig is magyar átvételeknek, magyar hatás jeleinek tartotta. Ma már tudjuk, hogy a pentatónia úgyszólván az egyetemes emberiség köztulajdona. Míg Európa nagy nemzetei a gregorián korálisban meg a Minnesangban rég búcsút mondtak neki, földrészünk egyes peremvidékein még élteti a néphagyomány. A Székelyföldön, a magyar nyelvterület keleti végvidékén olyan népzenei klasszicizmus hordozója, amelyre minden magyar büszke lehet. Az *Este a székelyeknél*, Bartók legnépszerűbb zongoraminiatúrije ennek a korszakos felfedezésnek az alkotói leképezése.

Bár még többször visszatért Erdélybe – a Kalotaszeget, Torockót, a Mezőséget, Bihar megye magyar szórványfalvait, Maros megyét is megjárta –, ilyen nagy tömegű és ennyire értékes magyar népzenei anyagra egyazon vidéken nem lelt többet. Ezutáni kiszállásainak ide vágó hozama 426 darab volt, ami a székelyföldi 324-gyel együtt kereken 750 Erdélyben gyűjtött magyar népdalt tesz. Ezek nélkül elképzelhetetlenül csonka maradt volna a magyar népzeneről alkotott tudományos képe. Zeneműveiben is gazdagon jelenik meg ez a dallamkincs. Hogy csak az

idézetszerűen megjelenített és feldolgozott népzenei egyedeket említsem, Bartók már az *Este a székelyeknél* párdarabjaként megírta 1907-ben a *Gyergyóból. Három csíkmegyei népdal* című triptichont. Egységesen erdélyi az énekhangra és zongorára írott *Nyolc magyar népdal* forrásanyaga is. A *Gyermekeknek* első két füzetében 40 darab közül ötnek, a *Négy régi magyar népdal* című férfikari mű témái közül kettőnek, a *Tizenöt magyar parasztdal* című zongorasorozatból négynek, az énekhangra és zongorára írott *Húsz magyar népdal* közül hétnek, a *44 hegedűduó* 14 magyar darabja közül kettőnek, a hatszólamú férfikarra írott *Székely dalok* témái közül ugyancsak kettőnek a témája Bartók gyűjtötte erdélyi magyar népdal. Feldolgozás-sorozataiban Vikár Béla, Molnár Antal és Kodály Zoltán gyűjtötte erdélyi magyar dallamokat is felhasználta. S mindez még csak egyik fele annak, amit Erdély magyar hangja Bartók Béla alkotásában cím alatt leltározhatunk, s talán nem is a jelentősebbik fele. Mert bár e feldolgozások esetében a népzenei forrás és a zenealkotások összefüggésének a tárgyi hitele bizonyításra nem szoruló nyilvánvalóság, talán többet nyom a latban, ami bizonyíthatatlan ugyan, de hitünk szerinti, tehát erkölcsi értékében magasabb rendű bizonyosság, nevezetesen, hogy a félhangnélküli pentatónia és az ereszkedő strófaszervezet s egyáltalán, a magyar népdal régi stílusa, amely az *Este a székelyeknél* óta Bartók személyes stílusának egyik alapvető állandója, az ő számára 1907 után is, mindhalálig az erdélyi magyarság hangja maradt.

1909 új, nem kevésbé korszakos felfedezés éve volt Bartók életrajzában. Erdélyben járván-kelvén, előbb-utóbb meg kellett ismerkednie a román népzenevel is. 1908 októberében, a színmagyar Torockón jegyzett föl először négy román népdalt. Közlői arra járó székelyhidasi lányok voltak. Bartók mégsem az ő vidékükön, nem Torda környékén kezdte el a román népzene gyűjtését, hanem Belényesen. Akkoriban egy odavaló román zenetanárnő, Cornelia Busiția, Ioan Busiția rajztanár felesége a budapesti Zeneakadémia hallgatója volt. Megismerkedtek, és a fiatalasszony meghívta a professzort, legyen vendégük Belényesen, kutassa ott a románok népzenejét. Bartók elfogadta a meghívást, és amikor 1909. július 19-én megérkezett Belényesre, már várt rá Busițiának két jó énekes hírében álló gyalányi lány. A gyűjtés rendkívül eredményes volt, ami részben a vendéglátók körültekintő gondoskodásának volt köszönhető, másrészt pedig annak, hogy a Fekete-Körös felső szakaszának a színromán falvaiban Bartók egy ugyancsak ősi és ismeretlen, eredeti és rendkívül értékes, a magyar népzene régi rétegéhez képest merőben más

népzenei klasszicizmusra lelt. Három hét alatt 14 faluból összesen mintegy 260 dallamot gyűjtött, ami, ha még azt a körülményt is figyelembe vesszük, hogy Bartók ekkor még nem tudott románul, pusztán csak mennyiségénél fogva is hatalmas teljesítmény.

A zeneszerző Bartók ennek a népi klasszicizmusnak is egy zongoraminiatúr képében emelt azonnal emléket. A címe *Román népdal*. Az op. 9/b jelzettel kiadott *Vázlatok* ötödik darabja. A népzenei eredeti egy háromsoros, *parlando rubato* előadású, alkalomhoz nem kötött, lírai dal, a gyalányi lányok énekelték Bartóknak, aki mindazokat a stíuselemeket megtalálta benne, amelyeket utóbb a bihari román népzene ősi rétegének sajátjaiként írt le. Leginkább a g' alaphangú f'-g'-h'-c'-d'' pentatónia eredeti szépsége ragadhatta meg, amelyben nemcsak félhanglépés van, de a bővített kvárt lépés is előfordulhat. A népdalnak azt a változatát dolgozta fel, amelyet a terepen jegyzett le. Utóbb, amikor a lejegyzést a fonogramm alapján pontosította, kiderült, hogy a dallam díszítései további hangmagasságokat is tartalmaznak: a g' és a h' között á'-t, a d'' fölött esz''-t is. Így a helyszíni lejegyzés f'-g'-h'-c''-d'' ötfokúsága úgyszólván szemünk láttára, azaz fülünk hallatára egészül ki ebben a dallamban f'-g'-a'-h'-c''-d''-esz'' hétfokúsággá, amit ma – Lendvai Ernő nyomán – általában akusztikusnak nevezünk, ami Bárdos Lajos szavával a *heptatonía secunda*, vagy ahogyan másutt írja: a természeti skála. (Olyan dallamokat is talált Bartók, amelyekben a pentatóniát kiegészítő fokok nem díszítő, hanem főhangok.) A hétfokú, de nem diatonikus módusz, amelynek alaphangja fölött bővített kvárt és kisszeptim hangzik el: ez volt a folklorista és a zeneszerző Bartók legértékesebb felfedezése az Úr 1909. esztendejében.

Bartók többször is visszatért Belényes környékére gyűjteni, 1913-ban külön kötetben adta ki bihari román gyűjtését. Kutató tevékenységét Erdély más román vidékeire is kiterjesztette. A Mócvidéken 327, az Avasban 92, Máramarosban 333, Hunyad megyében 496, Maros megyében 368 román dallamot gyűjtött. Elévülhetetlen érdeme, hogy megállapította ezeknek a vidékeknek, mint román népzenei dialektusterületeknek a sajátosságait. Nem rajta, hanem a történelmi eseményeken múltott, hogy a bihari és a máramarosi után nem jelent meg tervezett mócvidéki és bánási tájmonográfiája is, hogy tudományos alkotásában a hatalmas hunyadi anyagot egy, a teljes dallamanyagot is tartalmazó kötet helyet csak egy füzetnyi, dallampéldákkal meg-megtűzdelt tanulmány képviseli. Igaz viszont, hogy – meglehetősen anyagi erőfeszítés árán

– kiadott egy úttörő műfaj-monográfiát: a román kolindadallamoknak szentelt kötetet. Sajnos csak terv maradt egy másik tudománytörténeti úttörése: nem készíthette el azt a falumonográfiát, amelyben a bihari Havasdombról teljes népzenei kincsét szerette volna feldolgozni. Kilenc szerzeményében nem kevesebb mint 47 maga gyűjtötte erdélyi román dallamot dolgozott fel. A román népzenei idiómákat úgyszólván anyanyelvi szinten sajátította el és a művészi átlényegítés kivételesen magas színvonalán alkotta újra; gondoljunk a *Két román táncra* vagy a *Táncszvit* romános epizódjaira, amelyekben nyoma sincs már a népzenei idézetnek, de amelyek nemzeti jellege teljesen egyértelmű. Merőben másként emelt maradandó emléket a román folklór szellemének a *Cantata profanában*, amelynek szövegekönyvét maga költötte két Maros megyei kolindaszöveg alapján. Legnagyobb méretű tudományos műve, amelyen úgyszólván haláláig dolgozott, a román népzeneinek szentelt, hatalmas összefoglalás. Életének és alkotásának ismerői tudják, hogy minden román tájegység közül, ahol kutatott, Bihar maradt számára élete legvégéig a legkedvesebb: ahol először találkozott román falvak népével és ahol már ott-tartózkodásának első óráiban felfedezte az akusztikus hangzástípus pentaton magját, majd a teljes akusztikus hétfokúságot.

Félhangnélküli ötfokúság, akusztikus hétfokúság: Bartók zenei nyelvének, személyes stílusának két meghatározó állandója. Bartók stílusának legnagyobb hatású kutatójára, Lendvai Ernőre hivatkozom, aki a bartóki hangzásvilág két alaptípusát azonosította, hangzásvilágon a zene valamennyi vízszintes és függőleges hangviszonyát, a dallamot és az összhangzást is értvén. A Lendvai szerinti első alaptípus, a pentaton-kromatikus rendszer Bartóknál kétségkívül parasztzenei ihletről fakadt. „Bartók legjellegzetesebb kromatikus dallamai és harmóniai egyszerű pentatonikus alapmozdulatokra vezethetők vissza”¹ – írja Lendvai, s bizonyító példáit a *II. hegedűversenyből*, a *III. zongoraversenyből*, a *kékszakállú herceg várából*, az *Improvizációkból*, a *Kontrasztokból* és más abszolút remekművekből veszi. Ezekben s más hasonlóban jutott el a Székelyföldön felfedezett régi stílus hangnemjelképe, a félhangnélküli ötfokúság „az Értől az Óceánig”. A hangzásvilág másik alaptípusát Lendvai diatonikus-akusztikus rendszernek nevezi. Egy kulcsmondatát idézem: „A diatónia legjellegzetesebb alakja Bartóknál az ún. akusztikus hangsor (*do* hangsor *fi*-vel és *ta*-val), például *c-d-e-fisz-g-a-b-c* és az akusztikus harmónia (*C-dúr* hármass természetes szeptimmal: *b*-vel és akusztikus kvarttal: *fisz*-szel, továbbá nagyszexttel: *pasztorál*-szexttel)”²

Tekintsünk el attól a kicsinységtől, hogy Lendvai szóhasználatában a diatonikusnak más az értelme, mint általában (mert általában a Bárdos Lajos szerinti *heptatonia primát* tartja a világ diatóniának, ha úgy tetszik: a zongora fehér billentyűinek a hétfokúságát), és mondjuk ki: ennek az akusztikus rendszernek az alapélményét is a mi földünkön élte meg Bartók, az Erdélyi-Szigethegység nyugati vidékén, a bihari románoknál. S hogy mit jelent e két alaptípus összessége Bartóknál és egyáltalán, arra vonatkozólag ismét Lendvait idézem, immár utoljára ez alkalommal: „a kromatika és a diatónia nem két különálló, egymástól független rendszer, hanem egymás pontos *rendszer-tani megfordításai*. Egyikük sem lehet meg a másik nélkül: külön-külön mindegyikük csupán része az egésznek, s csak együttesen teremthetik meg a *teljes* zenei kozmoszt. Ebben áll a bartóki szintézis lényege.”³

Mit jelentett tehát a zeneszerző Bartók számára Erdély, a magyar nyelvterület keleti és a román nyelvterület nyugati határvidéke, e két nemzet közös földje, ahol az első világháború előtt mind a magyar, mind a román parasztság még csaknem érintetlenül őrizte és élte a maga archaikus zenei idiómáit? Ha nem is „mindent” – mivel alkotói életében számtalan népi és műzenei hatást dolgozott fel és emelt be a maga személyes stílusába Bartók –, de igenis: a zenéjében kiteljesedett „teljes zenei kozmosz” egymást kiegészítő rendszereinek a forráshelyét, a „minden” kétpólusú elrendezésének a természeti igazolását.

Magyar népzene és új magyar zene című, 1928-ban tartott amerikai előadásában Bartók a maga és Kodály zenéjének több stílusjegyét ismertette. Fejtegetéseinek a vége felé kijelentette: „... napjaink harmónia-rendszerének tizenkét hangját dallamilag és harmóniailag egyaránt a legszabadabban kezeljük”. Majd hozzátette: „Természetesen sok más (külföldi) zeneszerző nem a népzeneré támaszkodva[,] intuitív, vagy spekulatív módon nagyjából ugyanabban az időben hasonló eredményre jutott, s ez kétségtől jogos eljárás. A különbség az, hogy mi a természet nyomán alkotunk, mert a paraszttzene természeti jelenség.”⁴

Ez az idézet világít rá a legmeggyőzőbben arra, hogy mennyire fontos volt a zeneszerző Bartóknak a természeti jelenségeként tisztelt népzenei forrás, mint igazolás. Ha egyszer a természetelvűség volt az, ami szemléletében az új magyar műzenét a kortársi zene egészén belül megkülönböztette!

Végző soron ez volt Bartók Erdélye: önnön alkotásának, zenei kozmoszának forrása és igazolása.

Erdély Bartókja? Hadd ne soroljam most fontoskodva, hogy mit tett Erdély Bartók emlékének életéséért, hogy melyik művét hányszor játszották a Király-hágón túl, hogy kik írtak róla nálunk könyveket, cikkeket. Az alapkérdés, amelyet e születésnapon lelkiismeretlenség volna megkerülnöm, így szól: méltó-e Bartókhoz Erdély – nem az így hívott földdarab, hanem az erdélyi társadalom?

Nem kérdéses, hogy a hagyományos, paraszti Erdély, amely oly sokat tudott neki adni, méltó volt hozzá. A mai művelt Erdély azonban, amely oly sokat köszönhet neki, nem az. Márcsak azért sem, mert ezerszer ritkábban él Bartók zenéjével, mintsem tehetné. De legfőképpen azért méltatlan, mert fényévnvi távolság választja el a Bartók tudományos és művészi alkotásából kisejlő, módszeresen kifejthető Erdély-képtől, Erdély Bartók-örökségtől. Abból, amit erdélyi gyűjtőútjain behordott, a bántási születésű Bartók, láttuk, egy egységes világegyetemet tudott felépíteni, amelynek két tartóoszlopa: a Keleti-Kárpátok belső lejtőin, az Olt és a Maros felső szakaszán élő magyarság és az Erdélyi-Szigethegység legnyugatibb tömbjét, a Fekete-Körös vidékét lakó románság paraszttzenéje. Bartók mindhalálig hű maradt a maga Erdélyéhez, holott fizikailag megfosztották tőle: tudjuk, Trianon után csak hangversenyezni járhatott át az új határon, népzenei kutatásainak folytatásáról szó sem lehetett. Nekünk Trianon után is otthonunk Erdély, hazánk, ahol élnünk és halnunk kell. Csak szellemileg kellene felnőnünk az esélyhez, amellyel odaszületettségünk – anyanyelvünkre való tekintet nélkül – mindannyiunkat megajándékoz. De hol az az erdélyi polgár, aki ma a Bartók példamutatásához hasonlítható egységben éli meg a szellemi Erdélyt és benne önnön erdélyiségét?

Ez az Erdély nem az az Erdély. Ahol Bartók járt, egy Éden volt, amelyben „a parasztookban ádá gyűlölködésnek más népek iránt nyoma sincs és sohasem volt. Békésen élnek egymás mellett; mindegyik a saját nyelvén beszél, saját szokásait követi és természetesnek veszi, hogy másnyelvű szomszédja ugyanezt teszi. ... A parasztook közt békeség uralkodik; – gyűlölködést másfajtájúak ellen csak felsőbb körök árasztanak.”⁵

Két világháború s az azokat követő békétlen évtizedek megsemmisítették ezt az Édent. Uszítanak még olykor a felsőbb körök, de az alsóbb néposztályok – s persze a középosztály tömegei is – maguktól is készségesen uszítanak a másnyelvű honfitársak ellen. Az erdélyi lét ma: az egyik tartóoszlop körüli összefogás a másik tartóoszlop körül össze-

fogókkal szemben. Az erdélyi gondolat ma: kegyes és célzatos, ön-
 érdekelvű visszatekintés a szebb múltba. Nem egy közös múltba, hanem
 kinek-kinek a magáéba. A jövő: csupa fenyegetés.

A mai Erdély nem érdemelne új Bartók Bélát.

* * *

Utóirat. „Ez a Magyarország sem az a Magyarország. A mai
 Magyarország sem érdemelne új Bartók Bélát” – próbált valaki
 vigasztalni (?) e szöveg felolvasása után. Az együttérzésre és
 továbbgondolásra valló visszajelzés feldúsította a keserű szókimondás
 katartikus élményét. Akkor döntöttem el, hogy – hangképekkel tarkított,
 kottapéldákkal kísért – előadásomat írássá, olvasmánnyá szerkesztve is a
 nyilvánosság elé viszem. (Kolozsvár, 2000. április 9.)

(2000. március 25-én, Bartók 119. születésnapján, a Debreceni
 Egyetem Konzervatóriumának hangversenytermében tartott előadás
 szerkesztett szövege. Korunk, XI. évf., 5. sz., Kolozsvár, 2000. május 3–8.)

DR. LÁSZLÓ FERENC

JEGYZETEK:

1 Lendvai Ernő: *Bartók költői világa*. Budapest 1971, 443.

2 Uo., 455

3 Uo., 456.

4 *Bartók Béla összegyűjtött írásai*. Közreadja Szóllósy András. Budapest 1966, 757.

5 Uo., 605.

PAJZSUNK IS!

1881-ben Bartók Béla bölcsője fölött több nyelven értekeztek a hely jó szellemei. A román többségű helységet, ahol egy német parasztházban jött a világra, Szerbnagyszentmiklósnak hívták. Magyaroknak született, annak ellenére, hogy nyolc dédszüelője közül a családfakutatás hármát németnek tart, további hármát bunyevácnak, és csak kettő volt magyar. Az, hogy ki micsoda, ebben a soknyelvű térségben, elsősorban ma sem leszármazás kérdése, hanem döntésé, vállalásé.

Bartók magyaroknak született és tudatos, vállaló magyarrá lett, a nemzet mindenkori legnagyobbjainak egyikévé. Ahol az ő zenéjét játsszák – Ausztráliától Kanadáig – Magyarországra gondolnak az emberek, és ahol Magyarországról beszélnek, egyre többeknek jut eszébe az országnévről elsőként az ő neve. Ebben Mozarttra emlékeztet, a mai, kis Ausztria világhódító jelképére.

Jó magyar volt, nemzetének mindhalálig hűséges fia.

Jó európai is volt. Művészi, tudományos és polgári kapcsolatai földrészünk csaknem minden országát behálózták. Európa tőszomszédjait, a törököket és az arabokat is fölkereste, Észak-Amerikát is meghódította. Ha van olyan szó, hogy világmagyar, Bartókra ráillik.

Jónál is jobb magyar és európai volt abban, hogy oly készségesen vállalta a bölcsője felett több honi nyelven értekező jó szellemek rendelését. Nemcsak kifelé, hanem befelé is, durvábban fogalmazva: nemcsak fölfelé, földrészünk erős és híres kultúrnemzetei felé, hanem lefelé, a kisebbségek és a szórványok, az elnyomottak és a nemzeti létükben veszélyeztetettek felé is rendületlenül gyakorolta az európaiságot. Szót értett a románokkal és a szlovákokkal, a szerbekkel és a bánági bolgár népszízet fiaival, az első világháború előtti Nagymagyarország minden népességével. Nemcsak a szavukat értette: szellemiségüket is kutatta, az ő műveltségüket, önismeretüket is gyarapította. Ebben, a magyarsággal együtt és egymás mellett élő népességek iránti nyitottságban, a velük való azonosulni tudásban nem volt és nincs párja a magyar alkotók között. Európa egyetemes kultúrtörténetében sincs párja.

Ez az az európaiság, amely mellett ma – merőben más történelmi helyzetben – Nagyszentmiklós hitet tett. Ez a város ma nemcsak önnön szellemi világhatalommá nőtt fiának állított emléket és nemcsak az egyetemes zenetörténet mesterének. Hanem a „világmagyarok” is,

akihez mi, romániai magyarok sokkalta inkább ragaszkodunk, mint az országhatáron túl élő nemzetársaink. Mert nekünk nemcsak nemzeti kincsünk és büszkeségünk Bartók Béla. Pajzsunk is. Amikor fejünkre olvassák a történelmi magyar dölyföt, fölmenőink birodalmi fennhíjjását, nincs történelmi érvünk, mely hatásosabban védelmezne, mint a Bartókra való hivatkozás: nézzétek, feleink, mit tett értetek és kölcsönös egyetértésünkért e próféta-lelkű szellemóriás, amikor még a ti fölmenőitek voltak Magyarország nemzeti kisebbsége, nem mi a tiétek! Nem lehetünk mi olyan hitvány fajta, ha nekünk egy Bartók Bélánk volt! Nézzétek el nekünk az ő érdeméért eleink történelmi vétkeiket!

Mi, azok a romániai magyarok, akiknek – áldjon vagy verjen sors keze – itt kell élnünk és halnunk, soha sem lehetünk eléggé hálásak Bartók Bélának, az ő egyedülálló – mert ki- és be-, föl- és lefelé egyaránt rendületlen – európaiságáért. De azoknak a román honfitársainknak sem lehetünk eléggé hálásak, akik ma velünk együtt emeltek neki emléket!

A nemcsak ki-, hanem befelé is elkötelezett európaiság gyakorlását tanulhatja ma ettől a román többségű várostól az egész Bánság és Nagyrománia, a Romániára figyelő nagyvilág.

Mint zenetörténész, aki képességeim és tudásom meglehetősen nagy részét fordítottam Bartók-kutatásra és mint romániai magyar, aki itt születtem és aki számára nincsen e kívül hely, megindultan, mély tisztelettel hajtok fejet Nagyszentmiklós polgármestere és tanácsosai, a város minden lakója előtt. Isten áldja valamennyiüket!

DR. LÁSZLÓ FERENC

(1993. november 20-án a nagyszentmiklósi Bartók-szobor leleplezése alkalmából tartott hangverseny előtt magyarul, majd románul is elhangzott beszéd. Itt jelenik meg először.)

BARTÓK-LEVELEK

László Ferenc: 99 Bartók-levél című összeállítása olyan leveleket tartalmaz, amelyek Bartók emberi-világnézeti fejlődését illusztrálják, történelmi eseményekre, társadalmi jelenségekre való reagálását tükrözik. A levelek a Bartók-bibliográfiát nem ismerő, a rendszeres zenei műveléstől tartózkodó, Bartók-zenét nem, vagy csak ritkán hallgató olvasónak nyújt segítséget.

A parasztságnak és a magyar parasztzenének a megismerése vezette el Bartókot az egykori Magyarország kisebbségeihez, a szomszéd népekhez és azok szomszédaihoz, ahhoz a népeket összefogó testvériség-eszméhez, mely nélkül Bartók Béla alkotása és magyarsága elképzelhetetlen.

„Egész életemben minden téren, mindenkor és minden módon egy célt fogok szolgálni: a magyar nemzet és a magyar haza javát” vallotta huszonkét éves korában. „Az én vezéreszmém, amelynek, amióta csak mint zeneszerző magamra találtam, tökéletesen tudatában vagyok: a népek testvérré válásának eszméje, a testvérré válásé minden háborúság és viszály ellenére” – írja később.

Bartók a maga alkotói fejlődésének útján megtanulta: nemzetének azzal teszi a legnagyobb szolgálatot, ha a szomszéd nemzetekkel való testvéresülésben mutat neki példát.

Az első világháború kitörése Bartókot meglepetésként érte (épp Franciaországban tartózkodott és hajszálon múltott, hogy nem internálták), de nem felkészületlenül. 1912-ben teljesen visszavonult a zenei élettől. Ekkor hangzik el először nyíltan a vád: hazaáruló. „Cseh, oláh, tót és tudja Isten miféle zenének szegődik apostolává, csak a magyart hagyta cserben” – írja róla Haraszti Emil a világháború küszöbén. A román reakció a Œezătoarea hasábjain azzal vádolta, hogy hamisította a Biharban lejegyzett román dallamokat, és hogy tendenciózusan túlozza a román népzeneben a magyar hatás jelentőségét. Műveit nem játsszák. „Egy esztendővel ezelőtt engem mint zeneszerzőt hivatalosan kivégeztek. Vagy az illetőknek van igazuk: akkor én tehetségtelen kontár vagyok; vagy nekem: akkor űk a hülyék. Belenyugodtam tehát abba, hogy ezentúl csak íróasztalom számára írok” – olvassuk egyik 1913-as levelében. De: „a zene-folklor terén folytatott kutatásaim érdekében semmiféle lépést nem sajnálok!” Adott helyzetben úgy érezhette, zenealkotásával csak hosszú távon, áttételesebben,

népzene-tudományos munkájával viszont közvetlenebbül szolgálhatja önnön humanista eszméit, politikai meggyőződését, nevezetesen: az egymással szembefordított nemzetek kölcsönös megismerését.

Negyvenedik életéve küszöbén Bartók már nemcsak a legnagyobb élő magyar zeneszerző hírében állt, hanem külföldön is egyre inkább a legnagyobb élők között emlegetik.

1920 és 1940 között, a világhír útján is ugyanazok a szilárd elvek vezérelték, amelyeket a kitaszíttottság éveiben épített magának fel. Az elismerés éppúgy nem tudta eltéríteni a maga útjáról, mint korábban annak hiánya. Környezete, a rendszer nem kényezteti. Nagyságát „hivatalosan” elismerik ugyan, de például színpadi műveinek a bemutatását, illetve felújítását, mint nem kívánatos feladatot halogatja az operaház egyik évadról a másikra. Romániában ismét támadják, mint a magyar revizionizmus eszközét. Rágalmazóival szemben a Román Zeneszerzők Társasága védi meg.

1930-ban újból kénytelen visszavonulni a magyarországi nyilvánosság elől: hat évig nem játssza hazai pódiumon a műveit, miközben külföldi népszerűsége nő. Művei világszerte sikert aratnak, maga is sokat hangversenyez, de nem fenyegeti a csak zenésszé váló szürkülés veszélye. Felismerte a fasizmus veszélyét, nemzetközi megmozdulásra, összefogásra szólít fel a Toscanini-incidensre való reagálása 1931-ben. Az elkövetkező évek őt igazolták. Előbb csak Olaszországba nem akar beutazni, majd fokozatosan felszámolta mindazokat a szálakat, amelyek korábbi művészi tevékenységének hálás területeihez, Ausztriához, Németországhoz fűzték. Elvesztette kiadóját, az Universal, az előadási jogait képviselő szervezetet, az AKM-t, mert nem volt hajlandó kitölteni a náci fajvédő kérdőívet. Megtiltja, hogy rádiószerepléseit az olasz és német adón közvetítsék. És rövidesen a magyar fasizmussal is szembefordul. A magyar társadalomhoz és törvényhozás tagjaihoz című nyilatkozat aláírójaként: „...tiltakozunk lelkiismeretünk minden erejével és hisszük, hogy szavunk nem marad hatás nélkül abban a hazában, amely minden dicsőséget a hit- és gondolatszabadságért, az emberi jogok teljességéért vívott hősi harcainak köszönhet. Gondolja meg minden kortárs, mekkora felelősség terheli, ha a lelkiismereti tiltakozás ellenére is megszületik egy törvény, melyre valamikor minden magyarnak szégyenkezve kell gondolnia!”

A faji megkülönböztetés törvénye megszületett. Bartók megírta végrendeletét és kitántorgott Amerikába.

RÓLA ÉS LEVELEIBŐL

Kántor Lajos: Bartóknak nincs szüksége kerek évfordulókra, hogy beszéljen róla a világ...

A világnak, nekünk van szükségünk rá. Bartók ugyanis régóta nemcsak zenei, nemcsak művészi – emberi mérték.

László Ferenc: Bartók Béla kortársból klasszikusunkká lett...
Megtudtuk: nem élhetünk Bartók Béla műve és emberi példája nélkül.

1. Jurkovics Irminek Nagyszentmiklóásra

Páris, 18. Rue Clement-Marot, 1905. aug. 15.

Dolgozni, tanulni, dolgozni, tanulni és harmadszor is dolgozni, tanulni. Így elérhetünk valamit. Mert ha a magyar népzene más népével hasonlítjuk össze, meglepően kedvezőbb ítéletet hozhatunk. Amennyire én az idegen népek népzenejét ismerem, a mienk jóval felettük áll, kifejező erő, változatosság dolgában. Egy olyan paraszt, aki olyan melódiát komponál, mint a mellékeltek egyike, ha gyermekkorában tanulhatott volna, biztos, hogy kiváló, nagybecsű dolgokat alkothatna.

2. Özv. Bartók Bélánénak Pozsonyba

Budapest, 1925. máj. 20

Nemrég kaptam Prágából egy cseh újságcikket, melynek cikkírója nem tud hová lenni az álmélgodástól és lelkesedéstől, hogy én, egy magyar zeneszerző, Horthy országában, valódi tót népdalokat – saját gyűjtésűeket is – kiadtam cseh címlappal ellátva... nagyon meg van elégedve és melegen ajánlja őket a cseh publikum figyelmébe.

3. Octavian Beunak Bukarestbe

Berlin és Budapest közt, 1931. jan. 10-én

Felfogásom a következő: Magyar zeneszerzőnek tartom magamat. (...) Az én zeneszerzői munkásságom (...) háromféle (magyar, román és szlovák) forrásból fakad.

...Az én igazi vezéreszmém (...), amelynek, mióta csak mint zeneszerző magamra találtam, tökéletesen tudatában vagyok: a népek testvérré válásának eszméje, a testvérré válásé minden háborúság és viszály ellenére... Ezt az eszmét igyekszem szolgálni zenémben, ezért nem vonom ki magam semmiféle hatás alól, eredjen az szlovák, román, arab ...forrásból. Csak tiszta, friss és egészséges legyen az a forrás.

4. Müller-Widmann asszonynak Bázélbe
(Genf,) 1940. okt. 14.

Ez az utazás voltaképp ugrás a bizonytalanba a biztos elviselhetetlenségből.

5. Ifj. Bartók Bélának Budapestre
a. Jersey City, 1941. febr. 11. és 12.
1941. jún. 20.

...nagyon bizonytalannak látom a jövőt.

b. 3242, Chambridge Avenue Bronx, N.Y. 1941. jún. 20.

A hangversenyéletbe való bekapcsolódás nem éppen kecsegtető.

...ha már mindenütt rossz, akkor inkább otthon van az ember.

A BARTÓK-SZOBOR TÖRTÉNETE

Egy temesvári Területi Küldöttek Tanácsa gyűlésen Dukász Péter, az RMDSZ megyei elnöke javasolta, hogy a Jecza Péter szobrászművész által gipszből elkészített Bartók-szobrot hasznosítsuk, azaz bronzba öntve valahol legyen felállítva.

Első javaslat a temesvári Bartók-líceum folyosója volt. Azért nem találták jónak, mert elzárt a közönség elől. Az udvar sem volt elfogadható,

mert a tanulók játszanak, sportolnak. Az iskola vezetősége nem tudja vállalni sem a szobor biztonságát, sem a költségeket.

Javasolták a magyar színház előcsarnokát, de itt is akadályok merültek fel.

Harmadik javaslatként merült fel Nagyszentmiklós, a szülőváros. Ezt dr. Bárányi Ferenc nagyszentmiklósi születésű orvos, parlamenti képviselő és dr. Zvér Márton nagyszentmiklósi RMDSZ-elnök támogatta. Azzal érveltek, hogy a városban lenne megfelelő hely, s a költségek anyagi fedezete is megoldható.

A terepszemlén minden esetben részt vett Jecza Péter, Szekernyés János újságíró, helytörténész, Bartók-kutató, Lungu Ioan nagyszentmiklósi polgármester, és dr. Zvér Márton elnök, tanácstag, valamint Tóth Kása Rozália tanácsos.

A városháza elé szánták volna, az Eminescu-szobor jelenlegi helye közelébe. Aztán szóba jött a város központjában levő szálloda előtti park. Jecza Péter el is készítette a talapzat felállításához szükséges rajzokat. Mindkét javaslatot elutasította a helyi tanács. Egy másik, a malommal szembeni félreeső park is szóba került. Ezt az RMDSZ-tanácsosok nem fogadták el. A Victor Babeş utca elején levő tér ellen senkinek sem volt kifogása. Az tény, hogy az utca másik végén, a 100-as számú épületben volt a mezőgazdasági iskola, Bartók otthona.

A tanácsi határozat lehetővé tette a felállítási munkálatok megkezdését.

Jecza Péter felügyelte Budapesten a szobor kiöntését.

Egy simeriai (Piski) vállalatra bízta a talapzat elkészítését. Minden költséget a város fedezett. Az anyagiak előteremtésében jelentős szerepe volt Tóth Kása Rozália tanácsosnak.

Az andezit tömbök kivitelezése késett, ezért az avatásra nem kerülhetett sor szeptember 26-án, csak 2003. november 20-án. Az összes munkálatot maga a szobrász irányította.

Az avatási ünnepség megszervezése Dukász Péter megyei RMDSZ-elnök kezében összpontosult. Ő állította össze a programot, a meghívókat, a zenészek és énekkarak műsorát. Az ünnepségről a temesvári és a bukaresti rádió tudósított. Jelen volt ifj. Bartók Béla is, aki a következőképpen nyilatkozott: „A világot bejártam, több mint ötven szobrot láttam az apámról, de ez a szobor a legtökéletesebben emlékeztet rá.”

Ennél nagyobb dicséretet nem kaphatott volna az alkotó.

A nagyszentmiklósi feladata, hogy ezt a csodálatos szobrot megőrizzék.

DR. ZVÉR MÁRTON

ROMÁNIÁBAN MEGJELENT BARTÓK-INTERJÚK

Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1982.

BESZÉLGETÉS BARTÓK MESTERREL...

(Ínfrățirea, 1924. okt. 17. Corneliu Codarcea)

„Sohasem fogom elfelejteni azt a jelenetet, amikor öten, románok és férfiak – a legelőkelőbb budapesti társaságban jelentek meg a Vajdahunyad vidékiek igen szép népviseletében, dojnákat énekeltek, táncoltak, furulyáztak és dudán játszottak. A budapesti közönség lelkesen tapsolt. A román népdal az első pillanatban megnyerte a magyar értelmiségiek tetszését. Ez azt bizonyítja, hogy az igazi művészet a legmegfelelőbb eszköz a népek testvériségének valóra váltására s egy nép lelkületének megértésére.“

BARTÓK BÉLA BESZÉL SAJÁT MAGÁRÓL

(Brassói Lapok, 1924. okt. 18. Seidner Imre)

„Életem első hangversenyét a mai Romániához tartozó Nagyszentmiklóson adtam, hamar hűtlen lettem a zongorához, mert az én világom: a népdal és kifejezhetetlenül fáj, hogy a zongora miatt és egy kicsit a kenyér miatt és a politika miatt is, el kellett hagynom a népdalgyűjtést... A magyar népdalok közül a Székelyföldön és a Dunántúlon, a román népdalok közül Bihar megyében bukkantam a legnagyobb értékű dalokra. Nagyon szeretem a Székelyföldet, tizennégyben jártam utoljára Maros-Torda megyében. Brassó végtelenül tetszik... lelke, múltja, muzsikája van itt minden kőnek, minden háznak, minden hegynek, s ha valaha szakítok Budapesttel, nem akarok szebb lakóhelyet, mint Brassó.“

BARTÓK BÉLA ELKEDVETLENEDETT A KOMPONÁLÁSTÓL AZ ELLENE INTÉZETT IGAZTALAN TÁMADÁSOK MIATT

(Temesvári Hírlap, 1924. nov. 13.)

„Talán egyszer mégis elismerik majd itthon is, hogy magyar zeneszerző vagyok. Bár lehet, hogy akkor már csak voltam.“

BARTÓK BÉLA KIRÁLYI KITÜNTETÉST KAPOTT

(A Bene Merenti I. osztályáról van szó.)

(Aradi Közlöny, 1926. febr. 25., Bánáti Közlöny, 1926. febr. 25. Balog István)

„Bartók Béla neve fogalom... Erdély minden városában és az egész világon úgy ünneplik a zenének ezt a csodálatos művészetét, mint a magyar és román közönség, mert értékesen újat ad. Hihetetlen energiával gyűjtötte össze a népzene minden gyöngyét s ezekből értékeket alkotott. A Medvetáncot élvezte London zenei közönségének elite is...”

BARTÓK AZ ERDÉLYI NÉPDALGYŰJTÉS JÖVŐJÉRŐL

(Kolozsvár, 1927. febr. 20.)

Bartók Béla Kodály Zoltánnal együtt hosszú évek fáradságát áldozta az erdélyi népdalok összegyűjtésére, amelynek eredménye 8000 magyar, 3000 román és 2600 szlovák népies dallam és szöveg. Ez a munka 1914-ben megszakadt... „Ha ez a munka megindulhatna... Senki sem gyűjtötte még Háromszék megye rendkívül gazdag anyagát. A legfontosabbnak a hangszeres népzeneészek (által játszott anyag) gyűjtését tartanám. Közvetlenül a háború előtt Gyergyóalfaluból azt az értesítést kaptam, hogy ott vannak még havasi kürtök. Rendkívül érdekelne ennek a megállapítása is, továbbá az is, hogy van-e még tilinkó? Van-e valahol használatban doromb? Rendkívül érdekes probléma a népdal-költészet szempontjából az, hogy a világháború és az azt követő változások mennyire befolyásolják az erdélyi magyar népdal fejlődési irányát. Azelőtt a fejlődés az egész egykori magyar területen közös és egységes volt. A Dunántúlon ugyanaz volt a stílus, mint a Székelyföldön.”

BARTÓK BÉLA AMERIKAI KÖRÚTRA INDUL

(Budapest, 1927. nov.?, Ellenzék, 1927. dec. 4.)

Bartók fogadószobája egy darab Erdély: a székely népművészek kezemunkája. Kalotaszeg vidéki faragott nyersbútor, parasztszöttek átalvető, varrottas párnák a díványon, tulipántos mellképek, mázas cserépkorsók a falon... Erdélyt gyermekkorra óta ismeri. Tizenegy éves volt, amikor özvegy édesanyját, aki tanítónő volt, Besztercére helyezték. Anyja

tanította ötéves korában először zongorázni. A tulajdonképpeni zenei talentumot apjától örökölte, aki nagyon muzikális volt, táncokat komponált naturalista módra, zenei képzettsége nem volt. Bartók alig ismerte, korán meghalt, anyja elbeszéléséből emlékszik rá. 1907-ben az erdélyi föld ősi népzeneje visszahívja Bartókot. Zsenialitásának iránya akkor már kialakult. Éveken át járja Kolozs, Hunyad, Alsó-Fehér, Torda, Maros-Torda és Csík megyéket és gyűjtötte a magyar és román népdalokat...

December negyedikén táján készül ki Amerikába. Elmondta, hogy New York, Philadelphia, Boston, Chicago, St. Paul, Portland, Seattle, Cansas-City, San Francisco, Los Angeles városokban koncertezik. Zenekarral új zongoraversenyét és op. 1. rapszodiáját fogja bemutatni. Európában Mainz, Köln, Párizs, London, Bécs mutatják be a koncertet. Budapesten az amerikai út után játssza Bartók a filharmonikusokkal a koncertet. November elején Bartók Bécsben és Prágában koncertezett. Ekkor játszották Kodály Psalmusát is. A bécsi kritika elragadtatással írt a Strasser vezényelte koncertről. A Musicvereinsaal roskadásig megtelt. Bartók mégis úgy érezte, hogy Prágában nagyobb lelkesedéssel fogadták a zongorakoncertet.

BARTÓK: „A ZENÉBEN NINCS ÉS NEM IS LESZ FEJLŐDÉS, CSAK VÁLTOZÁS.”

(Kolozsvár, 1933. dec. 15.)

Bartók Béla, a nagy magyar zeneszerző és zongoraművész, a modern zene mindenütt elismert világfejedelme. Ezt a törékeny, fiatalos arcú, fehér hajú kis embert egy világ ünnepli mint a zene nagy felfrissítőjét és újjáteremtőjét. A német, francia, angol és olasz zenekritikai irodalom olyan magasságokba emeli már, hogy mi csak szédülve tekinthetünk fel rá. Világdicsőséget szerzett a magyar névnek, magyar népnek és a magyar művészetnek.

„A népművészet kincseit sohasem lehet kimeríteni, ameddig a nép él és dalol. Nemcsak magam gyűjtöttem, hiszen ahhoz egy emberélet nagyon kevés. De még így is egész területek vannak, különösen Háromszékben és egyes román lakta vidékeken, ahol nem tudunk gyűjteni.”

– Mi volt a Mester életének első nagy zenei élménye?

„Egy kis vidéki zenekartól hallottam Rossini Semiramide-jának nyitányát. Rettentően tetszett. Akkor ötéves voltam, de határozottan emlékszem rá.”

(Kolozsvár, 1933. dec. 18.)

Bartók: „Családom Borsod megyei magyar kisnemes család, és a nagyapám költözött a bánsági Nagyszentmiklóusra. Innen is hamarosan elkerültünk és több helyen jártam iskolába, többek között a besztercei német gimnáziumba. Pozsonyban már hosszabb időre állapodhattam meg, és Pozsonyból jutottam Budapestre. Azóta ott élek.“

„Arra gondoltam, hogy minden nemzet felkutatta már a maga zenei múltját, csak a magyar nem. Kodály Zoltánnal együtt láttunk munkához, és bizony nagy fáradtsággal és szívóssággal dolgoztunk. Bejártuk úgyszólván az egész régi Magyarországot. Amikor például a Székelyföldön barangoltunk, még nem volt meg a székely körvasút, és hol gyalog, hol rázós szekéren közlekedtünk. Nem volt könnyű dolog beférkőzni a falusi nép bizalmába. Először természetesen öreg emberekhez fordultunk, akiket csak erős rábeszéléssel lehetett rábírnunk arra, hogy a régi nótákat elénekeljék. Azt hitték, tréfálkozunk.“

„Amíg például Maros-Tordában a magyar és a román népi zene erősen összekeveredik és az ottani románság láthatóan erős magyar hatás alá került, addig Biharban és Hunyadban, ahol pedig szintén vegyes a lakosság, a román és a magyar népzene között semmiféle kölcsönös hatást nem tapasztalható.“

„A leggazdagabb anyagot a székelyeknél találtam. De a székely népi zene is voltaképpen ugyanabból az ősforrásból táplálkozik, mint a dunántúli és felsőmagyarországi magyaroké. Ami jellegzetes bizonyossága annak, hogy az egész magyarság egy törzsből szakadt le és szóródott szét a régi Magyarország területén.“

A BARTÓK BÉLA-EMLÉKKIÁLLÍTÁS 1881–1981

Szemelvények a kiállítás vendégkönyvéből

1. Sărbătorirea a 100 de ani de la nașterea pe aceste meleaguri a muzicianului de renume mondial Bela Bartok a constituit un prilej de evocare a personalității genialului compozitor, a pasionatului și competentului folclorist, a interpretului de excepție.

Toți cei prezenți la aceasta manifestare omagială au ascultat cu emoție cuvântul și muzica lui Bela Bartok, au urmărit imagini din viața și activitatea sa, au remarcat interesul și apropierea sa pentru muzica românească, au înțeles marea sa deschidere către universalitate.

Sănnicolau Mare, 26 martie 1981

Anca Augusta, președintele C.J.C.E.S. Timiș

2. Mély meghatódottsággal és nagy-nagy köszönettel.

márc. 26.

Rajnai Sándor MNK nyakövet Bukarestben

3. Megilletődve és hálával jártuk végig Bartók Béla életútját.

Köszönetünket fejezzük ki azért, akik ezt számunkra lehetővé tették.

1981. szept. 19. A Nitrokémiai Fürdőgyártelep Munkáskórusa

4. Nem könnyű megközelítéssel (bár Makó és Nagyszentmiklós között át lehetne jönni) végül is a hosszú kerülőutat úgy érezzük érdemes volt megtenni. Kár, hogy kevesen tudnak erről az emlékszóbaról.

1982. aug. 26-án.

5. Hálás köszönettel Szócs Gyula barátomnak a szakszerű magyarázatokért és mély elismerésem a Bartók-kutatásban elért fáradhatatlan és gazdag tevékenységéért.

Miklós János, Kolozsvár

6. Bartók hatalmas egyénisége megérdemelné szülővárosában egy teljesebb és mindíg megtekinthető kiállítást.

1985. jan. 30.

(három aláírás)

7. Bartók Bélának egyedüli élő rokonai Nagyszentmiklóson meglátogatták a múzeumot.

23. szept. 1985.

A Putics család

8. Nagyon tetszett a kiállítás. Nagyon jó, hogy a képek alatt magyar nyelvű szöveg is van.

1985. nov. 26.

Gregor László

9. Az aradi 1-es Számú Általános Iskola tanulóinak egy csoportja örömmel zongorázott a nagyszentmiklósi kultúrház dísztermében Bartók-darabokat. BÍZUNK a bartóki eszmében, hogy a zene révén az emberek egymásra találnak, keressük egymást zenével, zenélünk egymást keresve.

1988. márc. 27.

Matekovits Mihály és Hajnalka,
Horváth Tünde zenetanárnő

10. Édesapám születésének 109-ik évfordulójára örömmel jöttem Nagyszentmiklóásra, ahol tapasztalom, mint apám emlékét egyre nagyobb tisztelettel és főleg szeretettel ápolják... bízom abban, hogy az ilyen események, mint a mai, egyre jobban összekötik a jót és szépet... mindnyájunk örömére.

Nagyszentmiklós, 1990. márc. 25.

Bartók Béla

11. A Bartók-szobor leleplezése alkalmából.

Nagyszentmiklós, 1993. nov. 20. Bartók Béla és unokaöccse... Gábor

12. A Duna TV Kapcsok stábja örömmel látta, hogy Nagyszentmiklóson ápolják a Bartók emlékeket. Tisztelet mindazoknak, akik emlékeznek e nagy magyar zeneszerzőre. „Hangzavart? Azt! Ha nekik az, ami nekünk vigasz.” (Illyés Gyula: Bartók)

1996. okt. 21.

(négy aláírás)

13. 1996. okt. 26.

Bartók Béla emlékének adózunk, a munkásságát tükröző emlékek és könyvek, kották megtekintése csak megerősíti büszkeségünket, amelyet népünk e kiváló tehetségű fia okán mindannyian érzünk. A temesvári Bartók Béla Líceumban (tegnap) megtartott Kárpát-medencei diáktudományos ülészak néprajzi dolgozatait bemutató diákok, kísérő tanáraik és a bíráló bizottság. Több aláíró közül az első Bura Lászlóé.

14. Örülünk, hogy végre ellátogattunk a múzeumba. Meglepett, hogy a világ minden részéről érdeklődnek Bartók Béla iránt. Büszke

vagyok, hogy itt élhetek, szeretnék többet tudni róla és szeretném, ha gazdagodna a múzeum.

1988. febr. 20.

15. A múzeumot kizárólag román látogatók számára rendezték be. Hol vannak a magyar feliratok, alig láttam. Elvégre Bartók magyar zeneszerző volt. A minőségén mindenképpen javítani kellene.

Székely Melinda

16. A Temesvár–Szeged kerékpáros túravonal szervezői nagy figyelemmel nézték végig a kiállítást. Köszönjük a város vezetőinek a kiállítás megszervezését. Jó lenne magnóról néhány Bartók-mű dallamát hallani a látogatás közben.

1999. jún. 03.

17. Itt jártam 1999. jún. 13-án e szép épületben. Hiba csak az, hogy mit keres a havasalföldi vajda portréja a múzeumban? Tisztelettel .....

18. În ziua în care am fost desemnat drept cetățean de onoare al orașului Sânnicolau Mare – des cel dintâi trebuia să fie Bela Bartok – maestrul „coloanei musicale a vieții sale“, cu multă evlavie și umilința postumă, Acad. Prof. Univ. dr. med. Ioan Romoșan scrie aceste rânduri drept omagiu celui care a fost întemeietor și reformist al odei muzicale a sânmiclăușenilor de-a lungul secolelor XVIII–XIX–XX și pentru eternitate.

27 aprilie 2000. Cu cele mai alese sentimente Acad. Prof. Dr. Ioan Romoșan

19. Sokat mozdítana elő a román–magyar barátság ügyén, ha a föliratok kétnyelvűek lennének.

2001. márc. 28. ....

20. Megragadó és egyben életre szóló élmény itt lenni Bartók szellemi hagyatékának bűvkörében. Bár most voltunk itt először, de a későbbi évek során rendszeres Bartók zenéjének előadóiként – nagyon remélem – sokszor leszünk még itt.

Tisztelettel: Kerek Ferenc, zongoraművész
Szegedi Tudományegyetem
Kerekné Fekete Éva

21. Nagy öröm azt látni, hogy a szülővárosban élő emberek megteremtik Bartók emlékének, munkásságának méltó bemutató helyét. Bízva a kiállítás kiteljesedésében és a sok látogatóban gratulálok az őrzőknek.

2003. jún. 22. Jeszenszky Géza (akinek felmenői e városban éltek egy jó évszázadon át).

22. Nagyon szomorú, hogy a munkásságáról nincs magyar nyelvű felirat. Talán ez a kérés nem sértene senkit sem ebben a régióban.

Üdv. Terne .....

23. Kár, hogy a zeneszerző ellenségeivel kezdődik a kiállítás.

2005. szept. 11.

Emese

Jó lenne egy magyar feliratot is olvasni. Jó, hogy van a kiállítás. Kár, hogy egyoldalú.

PĂRERILE ELEVILOR PARTICIPANȚI LA PROGRAMUL DEDICAT COMPOZITORULUI BELA BARTOK

TODIREANU CATALIN

În 26.09.2000 clasele a VII-a B și a VI-a E au prezentat un program dedicat împlinirii a 55 de ani de la moartea compozitorului **Bela Bartok**. Elevii au făcut mai multe repetiții, dar au fost răsplățiți cu venirea multor spectatori la program. Când au urcat pe scenă fetele erau emoționate, iar băieții încordați. Am aflat prin intermediul lor, că **Bela Bartok** a fost de origine maghiară, dar a învățat limba română pentru a putea culege folclor românesc.

A învățat-o și pe soția sa limba română. A fost decorat de FERDINAND, regele României, a cântat cu George Enescu, cel mai mare compozitor român. Din viața lui **Bela Bartok** am învățat, că nu contează cine ești, dacă vrei cu adevărat, vei reuși. Eu cred, că **Bela Bartok** este cel mai de seamă om al orașului Sînnicolaul-Mare.

LAZĂR MARIA

Bela Bartok este o personalitate internațională. Ascultând muzica sa ne dăm seama, că muzica este o limbă universală, pe care compozitorul a folosit-o în nobilul scop al înfrățirii popoarelor. CONSILIUL MONDIAL AL PĂCII i-a decernat titlul de membru onorific post mortem. Din 1991 este membru post mortem al ACADEMIEI ROMANE. Părerea mea este, că asemenea serbări ar trebui organizate mai des, dar, la care să asiste și oameni mai importanți, nu doar elevi.

LECREFOLVI FLORENTINA

A fost un gest frumos, că ne-am amintit de **Bela Bartok**, care a făcut foarte multe pentru cântecul poporului român.

MOLDOVAN ANDREI

Sunt mândru că **Bela Bartok** este din orașul meu natal.

CLAICI VLAD

Mi-a plăcut spectacolul, ar fi frumos să facem ceva asemănător în fiecare an.

SIMON IULIAN

Am auzit un interviu dat de **Bela Bartok** în limba franceză și câteva compoziții în interpretarea compozitorului. Datorită programului ne-am apropiat mult – mult de **Bela Bartok**.

MITAR MIHAELA

Pentru acest eveniment am muncit foarte mult. M-a emoționat sala plină de spectatori.

BINȚINȚAN ALIN

A fost util pentru că am aflat multe despre folcloristul, compozitorul și interpretul **Bela Bartok**.

LASCU GABRIELA

Pentru mine a fost un lucru deosebit acest spectacol. Dacă ar trebui aș mai prezenta cele învățate cu deosebită plăcere.

PUP DANIELA

După program am depus flori la bustul compozitorului, care parcă ne aștepta.

VASILCIN RAFAEL, SOPRON DANIELA

Mulțumim celor care au avut bunăvoința de a ne vedea.

NAGYSZENTMIKLÓS TISZTELEG A ZENESZERZŐ EMLÉKE ELŐTT

A SZÜLŐVÁROS IS A BARTÓK-ÉV HELYSZÍNEI KÖZÖTT

Nyugati Jelen, 2006. január 16.

Budapest, Pozsony és New York után a szülővárost, Nagyszentmiklóst is felvették a Bartók-év rendezvények helyszínei sorába, így március 25-én és 26-án romániai és magyarországi művészek közreműködésével, a két ország kormányának támogatásával emlékeznek meg a helyi Pro Bartók Társaság szervezésében a világhírű magyar zeneszerző születésének 125. évfordulójáról.

Tamás Sándor, a Pro Bartók Társaság elnöke a szülőház helyén álló épület falán elhelyezett emléktábla előtt tavaly, a zeneszerző halálának 60. évfordulója alkalmából rendezett emlékünnepséget.

Az egyesület elnöke, Tamás Sándor és művészeti vezetője, a Liszt-díjas dr. Kerek Ferenc szegedi zongoraművész, valamint Toró T. Tibor Temes megyei RMDSZ-es parlamenti képviselő decemberben, az év végi ünnepek előtt találkozott Budapesten Bozóki András magyar művelődési miniszterrel, akitől támogatást kértek a Bartók Béla-emlékünnepség sikeres lebonyolításához. „Ígéretek kaptunk a minisztertől és a Nemzeti Évfordulók Titkárságától a Muzsikás Együttes és Sebestyén Márta fellépése, valamint a Szegedi Kortárs Balett vendégjátéka – a Csodálatos mandarin című Bartók-darabot adják elő – költségeinek a fedezésére – mondta Tamás Sándor. – A polgármesteri hivatal a kultúrház felújításával járulna hozzá a rendezvényhez, ami szintén nem kis erőfeszítés. A színpad átépítése, a terem teljes renoválása, több mint ötszáz szék kicserélése sokba kerül, de szerencsére a helyi tanácsosok átértékelték a rendezvény jelentőségét, megszavazták rá a pénzt. Az idő rövid, ezért gyorsan kell dolgozni, hogy méltó környezetben emlékezzünk meg Bartók Béláról.” Tamás Sándor szerint még névadási ünnepségre is sor kerülhet, ugyanis szóba jött, hogy a világhírű zeneszerzőről nevezzék el a nagyszentmiklósi kultúrházat.

Az RMDSZ országos művelődési alelnöke, Szép Gyula a múlt héten a bánági városban egyeztetett a szervezőkkel, és Toró szerint ígéretet kaptak a Kolozsvári Opera zenekarának a vendégjátékára. Selmeczi György karmester vezényletével egy Bartók-zongoraversenyt és egy George Enescu-szvitet játszanak, ugyanis a neves román zeneszerző születésének

is idén van a 125. évfordulója (pénzügyi segítséget az RMDSZ által létrehozott Communitas Alapítvány és a Kisebbségi Hivatal nyújt majd).

Ezenkívül létrejöhet még Nagyszentmiklóson a román–magyar miniszteri csúcs; Tamás Sándor úgy tájékoztatót, hogy Bozóki megígérte a részvételt, csak még az nem biztos, hogy bukaresti kollégája, Adrian Iorgulescu is ellátogat az Aranka-parti városba. Toró úgy véli, ennél jobb alkalom nem is kínálkozhatna a találkozóra. „A Bartók-életműnek szimbolikus töltete van a magyar–román barátkozás szempontjából is. Ki kellene használni az alkalmat valami konkrétum elérésére, ne csak a gesztusoknál maradjunk” – mondta.

A már említett fellépőkön kívül a programtervezetben szerepel még többek között Mircea Câmpean kolozsvári hegedűművész és együttesének hangversenye, Szekernyés János Bartók és a Bánság című könyvének bemutatója, a Cantata Profana című Bartók-mű magyar, német és román nyelvű előadása, illetve a II. Szegedi Nemzetközi Bartók Béla Zongoraverseny gálaelőadása.

* * *

Temesváron egy hónappal később, a Bánsági Magyar Napok keretében emlékeznek meg Bartók születési évfordulójáról (a tervek szerint a szegediek A kékszakállú herceg című operával vendégszerepelnének a Béga-parti városban), június 10-én pedig a nagyváradi székhelyű Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Bizottság szervez kirándulást és emlékülést Nagyszentmiklóson.

PATAKY LEHEL ZSOLT

BARTÓK-EMLÉKNAPOK NAGYSZENTMIKLÓSON A LEGHÍRESEBB MAGYAR SZELLEMISSÉGÉT IDÉZTÉK

Nyugati Jelen, 2006. március 25.

Bartók Béla születésének épp a 125. évfordulóján, szombaton kezdődtek szülővárosában a világhírű magyar zeneszerző, népzene kutató, zongorista emlékére szervezett rendezvények. New York, Róma, Budapest után Nagyszentmiklós is felkerült a nemzetközi Bartók-év térképére, köszönhetően a Bartók-kultuszt ápoló helybéli Pro Bartók Társaságnak, illetve a fáradságot, időt és pénzt nem kímélő elnöke, Tamás Sándor állhatatos szervező munkájának.

Temes – Szombaton délután a köztéri Bartók-szobornál Tamás Sándor és Iosif Oncu szentmiklósi polgármester köszöntötte az egybegyűlteket. A zeneszer-

zót és munkásságát, a népek közeledését szolgáló eszmeiségét méltatta Becsey Zsolt fideszes euro-parlamenti képviselő, Benedek András, a magyar Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának államtitkára, Zsehránszki István, a román Kisebbségügyi Hivatal igazgatója, Szép Gyula, az RMDSZ országos művelődési alelnöke, Kozma József szegedi alpolgármester, Szlavomir Gvozdenovics, a szerb és Niculae Mircovici, a bolgár kisebbség parlamenti képviselője, a megyei művelődési igazgatóság illetékese, valamint Toró T. Tibor Temes megyei RMDSZ-es honatya. Utóbbi felhívta a figyelmet: a helybéli civil kezdeményezés jobbára az országos és külföldi pártfogókra számíthat, a szülőváros jelenlegi vezetősége, sajnos, csak alkalmyszerűen, úgymond kötelezettségből ápolja a bartóki hagyományokat, nem ismerte fel az ebben rejlő lehetőségeket, hiszen azzal, hogy Bartók családi gyökerei ide nyúlnak, Nagyszentmiklósról és vonzáskörzetébe irányíthatná Európa, sőt az egész világ kulturális érdeklődését.

SZÍNPADON A MUZSIKÁS EGYÜTTES ALEXANDRU BĂLĂNESCUVAL ÉS PETRÁS MÁRIÁVAL

Miután a hivatalosságok, a hazai és magyarországi önkormányzati küldöttségek, zeneoktatási intézmények, közületek képviselői és magánszemélyek elhelyezték koszorúikat a szobornál, neves romániai magyar és román, valamint külföldi zeneszakértők részvételével zenetudományi konferenciát tartottak a Nákó-kastélyban. Ezt az erre az alkalomra felújított Művelődési Házban népzenei hangverseny követte, amelyen bihari Bartókgyűjtéseket játszott Mircea Câmpean a kolozsvári magyar opera zenészeinek kíséretével, majd lenyűgöző koncertet adott a magyarországi Muzsikás Együttes, Petrás Mária csángó származású népdalénekes és Alexandru Bălănescu, a Londonban élő világhírű, virtuóz hegedűművész közreműködésével. Hamar Dániel, a Muzsikás nagybőgőse a leghíresebb magyarnak nevezte Bartókot, akiről világszerte a legnagyobb tisztelettel beszél minden zenész, játsszon akár rockot, nép- vagy komolyzenét.

MEGEMLÉKEZÉS NAGYSZENTMIKLÓSON

Vasárnap is gazdag és tartalmas programot kínáltak a szervezők az érdeklődőknek. Szekernyés János temesvári helytörténész Bartók és a Bánság című könyvének bemutatójáról, a temesvári színművészek által

előadott háromnyelvű Cantata Profanáról, a II. Szegedi Nemzetközi Bartók Zongoraverseny kitüntetettjeinek gálaelőadásáról, a kolozsvári Magyar Opera szimfonikusainak hangversenyéről, Bartók Béla post mortem díszpolgárrá avatásáról, a Szegedi Kortárs Balett a Csodálatos mandarin című táncjátékáról holnapi lapszámunkban olvashatnak.

PATAKY LEHEL ZSOLT

BARTÓK NAGYSÁGÁNAK HÓDOLT A RÉGIÓ

Nyugati Jelen, 2006. március 27.

Nagyszentmiklós/Temes – Vasárnap, a nagyszentmiklósi Bartók-rendezvénysorozat második napján a zenekedvelők, a művelődési és művészeti intézmények képviselőinek zarándokhelyévé vált a zeneművészet világnagyságának, Bartók Bélának a szülővárosa.

A Pro Bartók Társaság zenei vezetője, Kerek Ferenc Liszt Ferenc-díjas szegedi zongoraművész és egyetemi tanár, valamint a Tamás házaspár, Sándor és Éva gondoskodtak arról, hogy a 125. születési évfordulón Bartók szellemisége, sokoldalúsága, a zeneirodalmat megújító muzsikája a legnagyobb teljességében mutakozzék meg.

A KOLOZSVÁRI SZIMFONIKUSOK ÉS KARMESTERÜK, SELMECZI GYÖRGY

A délelőtt folyamán bemutatták Szekernyés János Bartók Béla és a Bánság című könyvét, amely a Temesvári Magyar Nőszövetség finanszírozásával jelent meg a temesvári Solness Könyvkiadó gondozásában. A kötetet méltató kolozsvári zenetudós, László Ferenc kiemelte a könyv tartalmi gazdagsága, dokumentációs értéke mellett azt az erényét is, hogy érzékeltetni tudja azt a kulturális környezetet, amelyben a fiatal Bartók alkotómunkája kibontakozott. Olvasókönyvül ajánlotta mindenkinek, akit Bartók és a honi kultúra érdekel.

A rendezvényt támogató Művelődési és Kulturális Örökség Minisztériumának Temes megyei kirendeltsége részéről Violeta Zonte üdvözölte, és modellértékűnek nevezte a nagyszentmiklósi rendezvényt. Rázvan Hrenoschi művelődési referens pedig arról szólt, hogy a Temes

Megyei Tanács művelődési bizottsága hatáskörébe tartozó könyvtárak nyolcvan százaléka helyi szinten megünnepli a megye legjelesebb szülöttének évfordulóját.

A beígért Cantata Profana-előadás elmaradt. Mátray László színművész néhány, Bartókról szóló költemény emelkedett interpretációjával kárpótolta a közönséget.

A délutáni rendezvények Bartók zenéjét ragyogtatták fel. A fiatal, de már magas képzettségű zongoristák, a II. Szegedi Nemzetközi Bartók Zongoraverseny díjazottjai koncerteztek a Művelődési Ház nagytermében. Örömről szól, hogy a jeles zenei vetélkedő két első díjasa: Némethi Zsófia és Andrei Banciu közül az utóbbi temesvári, Bodó Mária egyetemi tanár tanítványa. A szegedi és a temesvári felsőfokú zenei oktatási intézmények között évek óta eredményes együttműködés alakult ki.

Bartók szimfonikus műveiből hármat: a Magyar képeket, a Táncszvitet, valamint az I. Rapszódia hegedűre és zenekarra kompozíciót a Kolozsvári Magyar Opera szimfonikus zenekara szólaltatta meg nevéhez és hagyományához méltó előadásban, Selmeczi György vezényletével. A hegedűszólót Selmeczi János játszotta. Nagy élmény volt a kolozsváriak szereplése, hiszen az itthoni hangversenyeken ritkán csendülnek fel Bartók-művek.

Bartók színpadi zeneművei közül a Csodálatos mandarint tűzték műsorra az emlékünnepe szervezői a Szegedi Kortárs Balett előadásában.

A zenei előadások szünetében dr. Cseh Áron, Magyarország kolozsvári főkonzulja megnyitotta a Bartók életpályáját dokumentáló kiállítást a Művelődési Ház előcsarnokában, Nagyszentmiklós polgármestere „post mortem” a város díszpolgárává avatta a helység nagy szülöttét, és elhangzott a román kormány művelődési miniszterének, Adrian Iorgulescunak az alkalomra küldött üzenete.

A várost felkereső hazaiak és külföldiek meglátogatták a Nákó-kastélyban, 2005-ben a budapesti Bartók Archivum támogatásával felújított emlékmúzeumot, amelynek anyagához dr. Rodica Giurgiu temesvári muzikológus készített háromnyelvű katalógust.

SZEKERNYÉS IRÉN

(A katalógus magyar nyelvű fordítását a szerző, Velcsov Margit készítette – szerk. megj.)

BARTÓK MŰVEINEK JEGYZÉKE

(A gyermekkori művek nélkül)

IFJÚKORI MŰVEK (1900–1904)

- BB 20 Liebeslieder énekhangra és zongorára (1900)
 BB 21 Scherzo (F.F.B.B.) zongorára (1900)
 BB 22 Változatok zongorára (1900–1901)
 BB 23 Tempo di minuet zongorára (1901)
 BB 24 Négy dal Pósa Lajos szövegeire énekhangra és zongorára (1902)
 BB 25 Szimfónia zenekarra (1902) (töredék, befejezett csupán a III. tétel: Scherzo)
 BB 26 Hegedűdarabok (1902): (a) Duo két hegedűre; (b) Andante (Andúr) hegedűre és zongorára
 BB 27 Négy zongoradarab (1903)
 BB 28 Szonáta zongorára és hegedűre (1903) (és egy töredék, =DD B14)
 BB 29 Est, énekhangra és zongorára (1903)
 BB 30 Est, férfikarra (1903)
 BB 31 Kossuth szimfóniai költemény nagyzenekarra (1903) (és Gyászinduló zongorára, 1903)
 BB 32 Négy dal énekhangra és zongorára (1903) (elveszett)
 BB 33 Zongoraötös (1903–1904)
 BB 34 Székely népdal („Piros alma”) énekhangra és zongorára (1904)

ÉRETTKORI MŰVEK (1904–1945)

(Műfajok szerint)

SZÍNPADI MŰVEK

- BB 62 A kékszakállú herceg vára, opera, op. 11 (1911)
 BB 74 Fából faragott királyfi, táncjáték, op. 13 (1914–1917)
 BB 82 Csodálatos mandarin, némajáték, op. 19 (1918–1919, hangszerelés: 1924)

ZENEKARI MŰVEK

- BB 35 Scherzo zenekarra és zongorára, op. 2 (1904)
 BB 36b Rapszódia zongorára és zenekarra, op. 1 (1905)
 BB 39 1. szvit nagyzenekarra, op. 3 (1905)
 BB 40 2. szvit kizenekarra, op. 4 (1905–1907)
 BB 48a Hegedűverseny, op. poszt. (1.) (1907–1908)
 BB 48b Két portré zenekarra, op. 5 (1907–1911)
 BB 59 Két kép zenekarra, op. 10 (1910)
 BB 61 Román tánc zenekarra (1911) (BB 56/1 átdolgozása)
 BB 64 Négy zenekari darab, op. 12 (1912, hangszerelés 1921)
 BB 74 Fából faragott királyfi szvit, op. 13. (rövid szvit 1921–24, hosszú szvit 1932, lásd Színpadi művek, BB 74)
 BB 76 Román népi táncok kizenekarra (1917) (BB 68 átdolgozása)
 BB 82 Csodálatos mandarin szvit, op. 19. (1926, lásd Színpadi művek, BB 82)
 BB 86 Tánc-szvit zenekarra (1923), és zongorára (1925)
 BB 91 1. zongoraverseny (1926)
 BB 94(b) 1. rapszódia hegedűre és zenekarra (–1929)
 BB 96(b) 2. rapszódia hegedűre és zenekarra (–1929, rev. 1935)
 BB 101 2. zongoraverseny (1930–1931)
 BB 102b Erdélyi táncok zenekarra (1931) (BB 69 és 102a átdolgozása)
 BB 103 Magyar képek zenekarra (1931) (BB 51/5, 51/10, 58/2, 55/1, 53/42 átdolgozása)
 BB 107 Magyar parasztdalok zenekarra (1933) (BB 79/6–15 átdolgozása)
 BB 114 Zene húroshangszerekre, ütőkre és cselesztára (1936)
 BB 117 Hegedűverseny (2.) (1937–1938)
 BB 118 Divertimento vonószenekarra (1939)
 BB 121 Concerto két zongorára és zenekarra (1940)
 BB 123 Concerto zenekarra (1943)
 BB 127 3. zongoraverseny (1945)
 BB 128 Brácsaverseny (1945) (fogalmazvány; kidolgozta és hangszerelte SERLY TIBOR)

MŰVEK ÉNEKHANGRA ÉS ZENEKARRA

- BB 87b Falun (négy vagy nyolc) női hangra és kamarazenekarra (1925)
 (BB 87a/III–V. átdolgozása)

- BB 100 Cantata Profana vegyeskarra és zenekarra, tenor- és baritonszólóval (1930)
 BB 108 Öt magyar népdal énekhangra és zenekarra (1933) (BB 98/1, 2, 11, 14, 12 átdolgozása)

KÓRUSMŰVEK

- BB 57 Két román népdal női karra (c1909)
 BB 60 Négy régi magyar népdal férfikarra (1910, rev. 1926)
 BB 77 Tót népdalok férfikarra (1917)
 BB 78 Négy tót népdal vegyeskarra zongorakísérettel (1917)
 BB 99 Magyar népdalok vegyeskarra (1930)
 BB 106 Székely népdalok férfikarra (1932)
 BB 111 Gyermekek- és nőikarok, (a) a cappella (1935–1936), (b) Hét kórus zenekarral (1937–1941)
 BB 112 Elmúlt időkől. Három férfikar (1935)

KAMARAMŰVEK

- BB 45a Gyergyóból, tilinkóra és zongorára (1907)
 BB 52 1. vonósnégyes, op. 7 (1908–1909)
 BB 75 2. vonósnégyes, op. 17 (1914–1917)
 BB 84 1. hegedű–zongoraszonáta („op. 21”) (1921)
 BB 85 2. hegedű–zongoraszonáta (1922)
 BB 93 3. vonósnégyes (1927)
 BB 94(a) 1. rapszódia hegedűre és zongorára (1928)
 BB 94(c) 1. rapszódia csellóra és zongorára (–1929)
 BB 96(a) 2. rapszódia hegedűre és zongorára (1928, rev. 1935)
 BB 95 4. vonósnégyes (1928)
 BB 102a BARTÓK–GERTLER, Szonatina hegedűre és zongorára (c1930) (BB 69 átdolgozása)
 BB 104 Negyvennégy duó két hegedűre (1931–1932)
 BB 109 BARTÓK–ORSZÁGH, Magyar népdalok hegedűre és zongorára (1934) (BB 53 alapján)
 BB 110 5. vonósnégyes (1934)

- BB 115 Szonáta két zongorára és ütőhangszerekre (1937) és BB 121 Concerto két zongorára és zenekarra (1940)
 BB 116 Kontrasztok hegedűre, klarinétra és zongorára (1938)
 BB 119 6. vonósnégyes (1939)
 BB 124 Szonáta szólóhegedűre (1944)

ZONGORAMŰVEK

- BB 36a Rapszódia zongorára, op. 1 (1904)
 BB 38 Petits morceaux zongorára (1905) (BB 37/2 és BB 24/1 átdolgozása)
 BB 45b Három csikmegyei népdal zongorára (1907) (BB 45a átdolgozása)
 BB 49 Két elégia zongorára, op. 8b (1908–1909)
 BB 50 Tizennégy bagatell zongorára, op. 6 (1908) (és töredékek)
 BB 51 Tíz könnyű zongoradarab (1908)
 BB 53 Gyermekeknek. Apró darabok kezdő zongorázóknak (1908–1909)
 BB 54 Vázlatok zongorára, op. 9b (1908–1910)
 BB 55 Három burleszk zongorára, op. 8c (1908–1911)
 BB 56 Két román tánc zongorára, op. 8a (1909–1910)
 BB 58 Négy siratóének zongorára, op. 9a (c1909–1910)
 BB 63 Allegro barbaro zongorára (1911)
 BB 66 BARTÓK–RESCHOFSKY, Zongoraiskola (1913); Kezdők zongoramuzsikája (1929)
 BB 67 Román kolinda-dallamok zongorára, I–II. sorozat (1915)
 BB 68 Román népi táncok zongorára (1915)
 BB 69 Szonatina zongorára (1915)
 BB 70 Szvit zongorára, op. 14 (1916)
 BB 79 Tizenöt magyar parasztdal zongorára (1914–1918)
 BB 80b Három magyar népdal zongorára (1914–1918, rev. 1941)
 BB 81 Etűdök zongorára, op. 18 (1918) (és töredékek)
 BB 83 Improvizációk magyar parasztdalok fölött zongorára, op. 20 (1920)
 BB 88 Zongoraszonáta (1926)
 BB 89 Szabadban. Öt zongoradarab (1926)
 BB 90 Kilenc kis zongoradarab (1926) (és töredékek)

- BB 92 Három rondó népi dallamokkal zongorára (1916–1927)
 BB 105 Mikrokozmosz. Zongoramuzsika a kezdet legkezdetétől. 153 darab hat füzetben (1926, 1932–1939)
 BB 113 Kis szvit zongorára (1936) (BB 104 alapján)
 BB 120 Hét darab a Mikrokozmoszból két zongorára (–1940) (BB 105/113, 69, 135, 123, 127, 145, 146 átírata)
 BB 122 Szvit két zongorára, op. 4b (1941) (BB 40 átírata)

DALOK

- BB 37 Magyar népdalok (I. sorozat, 1–4. szám) énekhangra és zongorára (c1904–1905)
 BB 41 Gyermekdalok (A kicsi „tót”-nak) énekhangra és zongorára (1905)
 BB 42 Magyar népdalok énekhangra és zongorára (1906) (1–10. szám: Bartók; 11–20. szám: Kodály Zoltán)
 BB 43 Magyar népdalok (II. füzet) énekhangra és zongorára (1–10. szám) (1906–1907)
 BB 44 Két magyar népdal énekhangra és zongorára (1907)
 BB 46 Négy szlovák népdal énekhangra és zongorára (c1907)
 BB 47 Nyolc magyar népdal énekhangra és zongorára (1–5. szám: 1907; 6–8. szám: 1917)
 BB 65 Kilenc román népdal énekhangra és zongorára (c1912)
 BB 71 Öt dal énekhangra és zongorára, op. 15 (1916)
 BB 72 Öt dal Ady Endre szövegeire énekhangra és zongorára, op. 16 (1916)
 BB 73 Szlovák népdal („Krutí Tono vretena”) énekhangra és zongorára (1916)
 BB 87a Falun (tót népdalok) egy női hangra és zongorára (1924)
 BB 97 Öt magyar népdal énekhangra és zongorára (1928) (BB 42 öt számának újraírt formája)
 BB 98 Húsz magyar népdal énekhangra és zongorára (1929)
 BB 125 A férj keserve (Kecskedal) énekhangra és zongorára (1945)
 BB 126 Három ukrán népdal énekhangra és zongorára (c1945)

KÖNYVÉSZET:

Szócs Gyula: Nagyszentmiklósról indult. Szabad Szó, Temesvár 1977. II. 13., 27., III. 13., 27., IV. 3., 10., 17., V. 15., 22.

Benkő András Romániában megjelent Bartók-interjúk in Bartók-dolgozatok. 1981, Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1982. 272–354. old.

László Ferenc: 99 Bartók-levél, Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1974.

László Ferenc: Béla Bartók și lumea noastră. Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1995.

Bartók-Könyv 1970–1971, Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1971. (15. old. Kántor Lajos, 137. old. László Ferenc)

Péter László: Mindörökké Szeged. Nagyszentmiklós jelesei. Argumentum Kiadó, 1997., 107–113. oldal.

Lázár István: Képes magyar történelem. A Magyar Könyvklub exkluzív kiadványa, 1993, 121. oldal.

Beke György: Bartók szülőföldjén. Mundus Magyar Egyetemi Kiadó, Budapest, 2002.

Ifj. Bartók Béla: Az öt földrész. Püski, Budapest, 1992. 168–169, 423–424. old.

Velcsov Margit: Régészek tanácskoztak Nagyszentmiklóson. Nyugati Jelen, 2002. április 30.

Velcsov Margit: Bartók emléke Nagyszentmiklóson. Marosvidék, kulturális folyóirat, 2003. dec., 34–35. old.

Magyarország vármegyéi és városai. Torontál vármegye. Torontál vármegye közséjei. Budapest, 1911, 90–91. old.

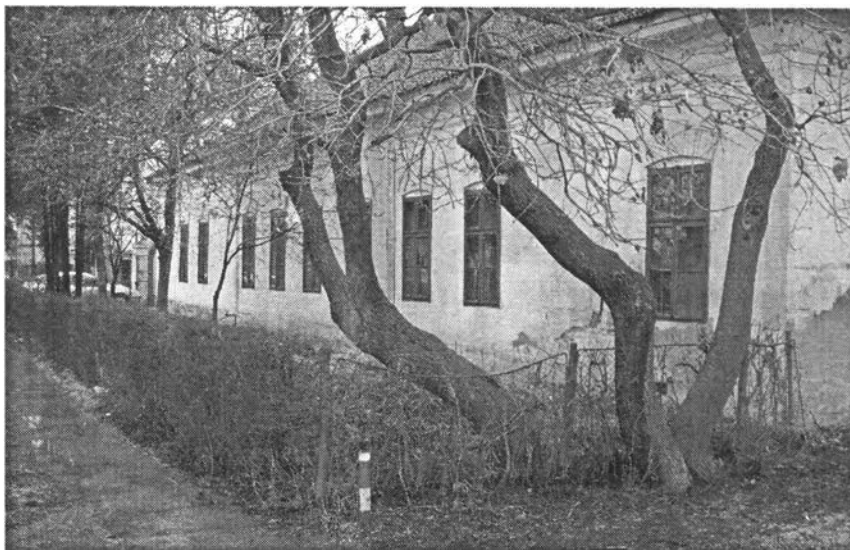
Párizsban, a Bartók téren az a szobor látható,
amelyhez hasonló van Budapesten és Makón

Ifj. Bartók Béla
Nagyszentmiklóson.
Az ő érdeme, hogy 1971-ben
kétnyelvűre cserélték a
szülőház helyén épült házon
az emléktáblát

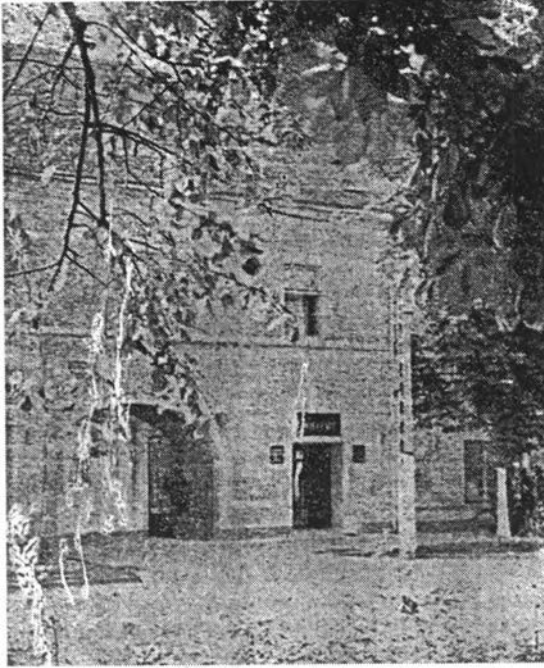

Ezek a gyerekek szerepeltek volna 1981. március 22-én
a centenáriumi rendezvényen.
A Megénekelünk Románia Fesztivál keretében így ünnepelhettünk

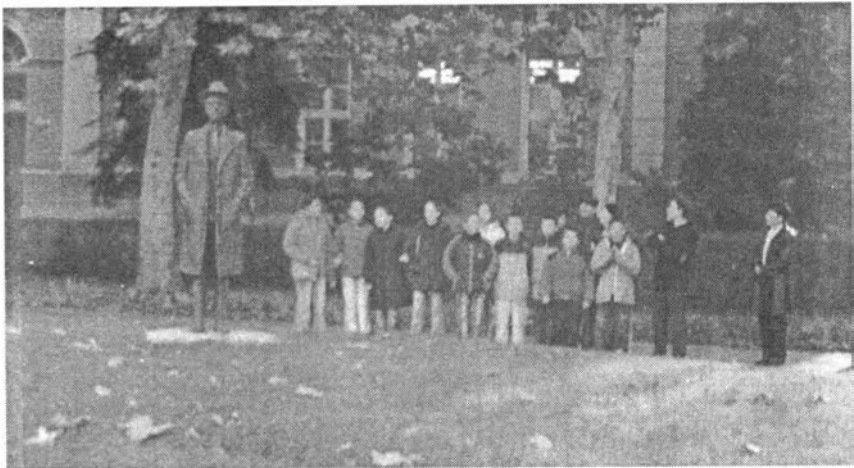

A volt mezőgazdasági iskola

A lebontott Fekete Sas Szálloda és étterem bejárata. Itt hangzott el Bartók első önálló nyilvános hangversenye 1903. ápr. 13-án. 1969 augusztusától itt kapott két termet Bartók Béla. A kb. 80 képen és másolatokon kívül eredeti anyagot is tartalmaz: a bánsági és erdélyi kutatómunkájában használt fonográfot, valamint a hunyadi kiadvány román nyelvű kéziratát. Itt volt látható Lausch Gyula temesvári festőművész Bartókot ábrázoló festménye

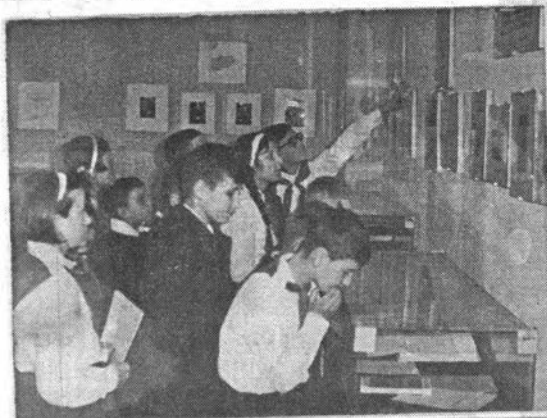

Makón, a Bartók-szobornál sorakoznak a nagyszentmiklói diákok. Hasonló szobor látható Budapesten és Párizsban is a Bartók téren

Az emléktábla és az emléktáblás ház 1970 őszén, amikor a nagyszentmiklósi magyar V. osztály tanulói ismerkednek vele, még egy nyelvű

A Fekete Sas-múzeumban 1971-ben

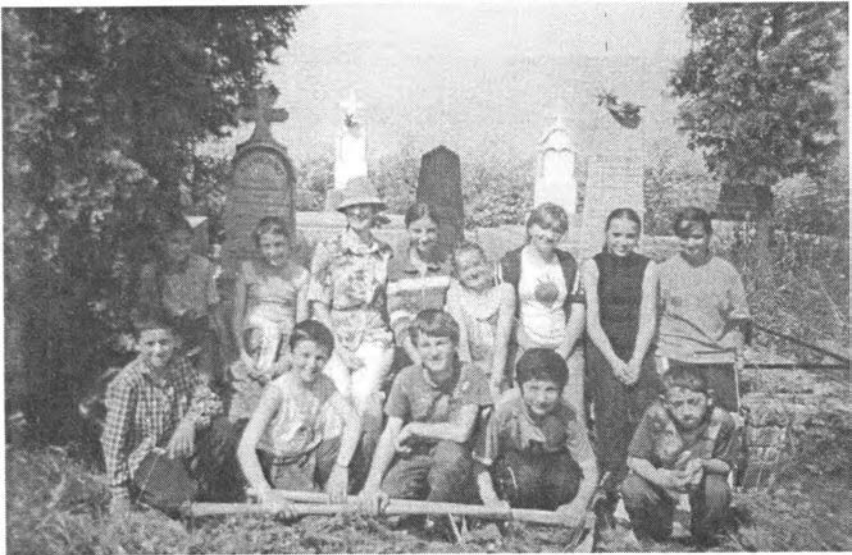
A nagyszentmiklósi tanulók 2004-ben az emléktáblás háznál

A Temes és Arad megyei magyartanárok látogatása a múzeumban
2001 májusában

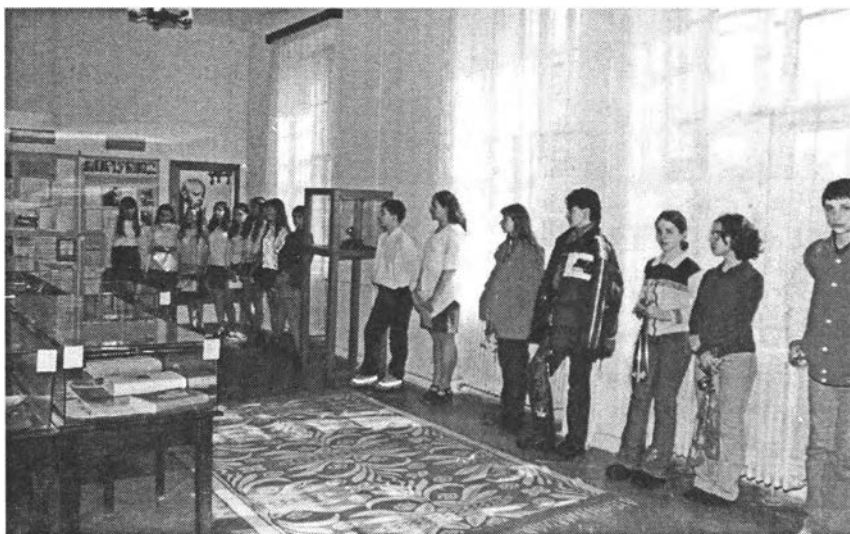
A temetőben a Bartók-sírok gondozása közben

Munka utáni pihenés

A nagyszentmiklósi tanulók a makói vendégeknek mutatják be a múzeumot.
1981 óta kapott a Nákó-kastélyban a Bartók Béla-kiállítás majdnem
egy egész termet

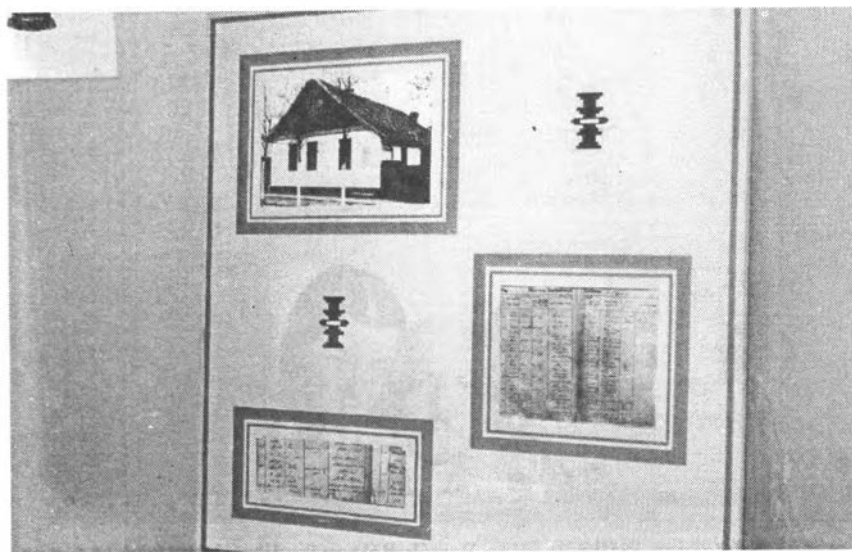

A MÚZEUM KÉPANYAGA

A képek között Bartók Béla és édesanyja

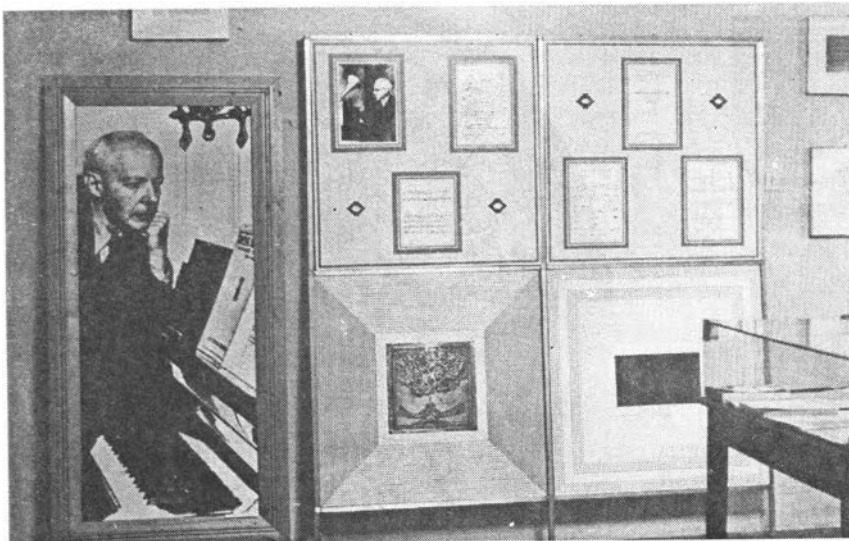
A szülőház helyén épült emléktáblás-ház és a születési-anyakönyvi kivonat

Bartók János (1816–1877), a nagyapa; id. Bartók Béla (1855–1888), az apa;
Voita Paula (1857–1939), az édesanya, a gyermek Bartók Béla.
Az alsó sorban az 1799-ben alapított Földműves Iskola.

A közepén kiállított fotón Bartók Béla második feleségével,
Pásztory Dittával és Péter fiukkal

Bartók a zongoránál

Velcei Margitné
908. n. e. k. l. b. l.
2005. Karácsony
Magyarországi Szócska
Kovácsné
Kovács Teréz

ASOCIAȚIA PRO BARTÓK
din SĂNNICOLAU MARE
vă invită la
CONCERTUL EXTRAORDINAR
DE CRĂCIUN

susținut de:
MATUZ ISTVÁN - flaut
și KERÉK FERENC - pian
ÎN PROGRAM:

Veracini - Largo
W.A.Mozart - Sonata în Fa major
J.S. Bach - Gounod - Ave Maria
F.Schubert - Ave Maria
Marcello - J.S. Bach - Adagio, solo pian
J.S. Bach - Sonata solo pentru flaut în la minor (fragment)
J.S. Bach - Suita pentru flaut în si minor (fragment)
E.Liszt - Ave Maria, solo pian
Albinoni - Adagio
Dohnányi - Passacaglia, solo flaut
J.S. Bach - Air
G.Enescu - Cantabile și Presto
Bartók - două piese
Arma Pal - Dansuri românești din Ardeal

Concertul va avea loc duminică 18 decembrie 2005 orele: 17⁰⁰
în sala festivă a Castelului Nákó din Sănnicolau Mare

SPONSORE: S.C.AUTO-MEC srl, BIROU NOTARIAL,
FARMACIA HELLEBORUS și FLORĂRIA PAPP

A 2005-ös karácsonyi koncert meghívója

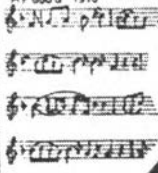
A
centenáriumra
készült
kerámia
emlékplakett

A jobb oldali képen a furulyázó Bartók Béla

EXPOZIȚIA **100** ani de la
FILATELICA naștere
OMAGIALĂ **BÉLA BARTÓK**

DOINA DIN SÎNNICOLAU MARE
MF 860 a 1910

1881-1981

SÎNNICOLAU 21-28 martie
CERCUL FILATELIC SÎNNICOLAU-MARE-TIMIȘ

EXPOZIȚIA **100** ani de la
FILATELICA naștere
OMAGIALĂ **BÉLA BARTÓK**

CINTEC DIN JEBEL MF 1700 b

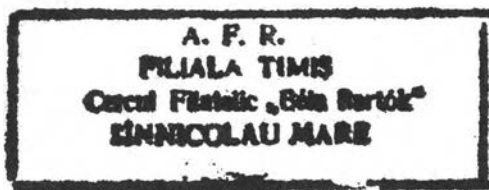
1881-1981

SÎNNICOLAU 21-28 martie
CERCUL FILATELIC SÎNNICOLAU-MARE-TIMIȘ

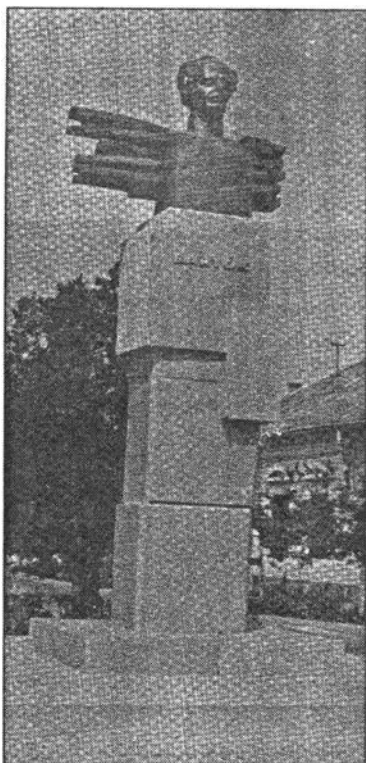

A Bartók Béla nevével viselő nagyszentmiklósi bélyeggyűjtők kétféle, számozott emlékbortéccal tették emlékeztetésé a centenáriumot

A helyi bélyeggyűjtő kör ünnepi pecsétje 1881–1981.

Consiliul Local al Orașului Sânnicolau Mare
Inspectoratul Pentru Cultură
al Județului Timiș
Casa de Cultură Sânnicolau Mare

BÉLA BARTÓK (1881–1945)

50 DE ANI DE LA MOARTE

23–24 SEPTEMBRIE 1995

SÂNNICOLAU MARE
CENAD

1995-ben a halálának 50. évfordulójára készült meghívó

IN MEMORIAM BARTÓK BÉLA

1945

2005

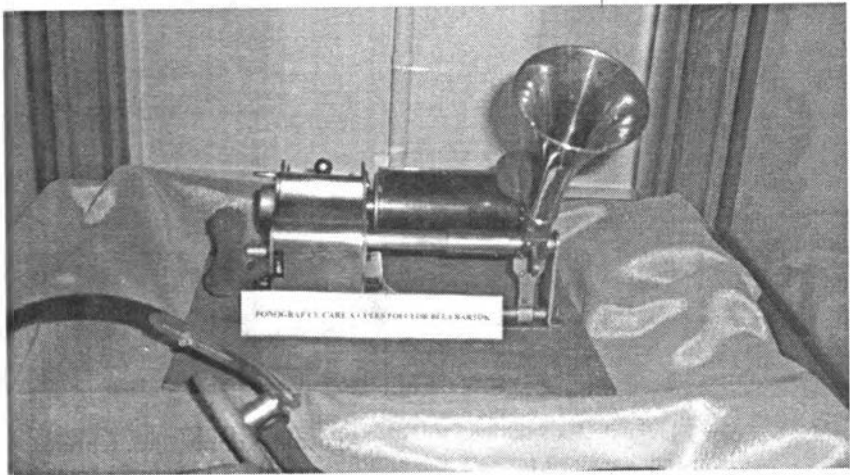
60

Ünnepi megemlékezés
BARTÓK BÉLA halálának
60. évfordulója alkalmából,
a nagyszentmiklósi
PRO BARTÓK TÁRSASÁG
szervezésében
2005 szeptember 25.- én.

16⁰⁰ - kor Koszorúzás a Bartók
szobornál, a családi háznál,
és a Bartók család sírjánál
a Német temetőben.
17⁰⁰ - kor Ünnepi megemlékezés
a Nákó kastély dísztermében.

TÁMOGATÓINK:
S.C.Zoppes Industries România s.r.l., S.C. Delphi Packard s
S.C. Auto-Mec s.r.l., S.C. Helleborus s.r.l.,
Lambert & Aman közjegyzői iroda, Papp virágüzlet,
Kazincbarcikai Polgármesteri Hivatal, RMDSZ

Bartók halálának 60. évfordulójára emlékeztek 2005. szept. 25-én.
Az évforduló dátuma 26-a, de a rendezvényt vasárnap tartották

A bánási és erdélyi kutatómunkában használt fonográf

Bartók Béla

25 III 1881 Sannicolau Mare - 26 IX 1945 New York)

*In numele elevilor din cl. a VII-a B și a VI-E
indrumati de prof. VELCSOV Margareta avem
onoarea sa va invitam la prima editie a actiunii:
"OAMENI DE SEAMA DIN SANNICOLAU MARE"
dedicata personalitatii lui BARTOK BELA.*

*Actiunea bilingva va avea loc marti, 26 IX
2000, orele 12 in sala festiva a scolii cu clasele I-
VIII Nr. 1 din Sannicolau Mare.*

**Halálának 55. évfordulóján a nagyszentmiklósi diákok
magyar és román nyelvű műsorban
igyekeztek felkelteni az érdeklődést Bartók iránt**

A PRO BARTÓK TÁRSASÁG
szeretettel meghívja
A Magyar Barokk Trió

**KARÁCSONYI KONCERTJÉRE
Műsoron:**

- G.Fr.Jandel: a-moll Szonáta
- Marin-Marais: A párizsi hegyi Szt. Gudnejev templom harangjai
- Telemann: e-moll Szonáta
- Leclair: D-dur Triószonáta
- Vivaldi: Adagio
- L.S.Bach: g-moll Triószonáta

A hangversenyre 2003 december 14-én kerül sor 17 órai kezdettel
tromán idő szerinti a Nagyszentmiklósi Nőkő Kastély dísztermében

Támogatók: Zoppas Industrie Romania, Auto-Mec SRL,
Nelleborus Gyógyszertár, Papp Virágüzlet

2003. december 14-i
karácsonyi koncert meghívója

Meghívó

Ágoston András 2005. februári
koncertje, a középső képen
Yehudi Menuhinnel látható

INIMARELE

CONSILIULUI LOCAL AL ORAȘULUI SĂNNICOLAU, MARE

și al

U.D.M.R.-ORGANIZAȚIA JUDEȚEANĂ TIMIȘ

avem onoarea să

VĂ INVITĂM

la dezvelirea fostului a statuii lui

BARTÓK BÉLA

la

SĂNNICOLAU, MARE, sâmbătă, 20 noiembrie 1993 ora 12

NAGYSZENTMIKLÓS VÁROS TANÁCSA

és az

RMDSZ TEMES MEGYEI SZERVEZETE

székhelyénél

MEGHÍVJA

ÖNT

BARTÓK BÉLA

szobrának ünnepélyes helyezésére

NAGYSZENTMIKLÓSRA

1993 november 20-án, szombaton, déli 12 órára

A szoboravatás
– 1993. november 20. –
meghívóján ifj. Bartók Béla
alírása

Fuchs Sándor nagyszentmiklósi amatőr szobrász alkotásával ismerkednek
1971-ben a nagyszentmiklósi magyar osztály tanulói.
Ez a mellszobor ma is látható a Nákó-kastélyban

Béla Bartók

CĂNTEC DIN JEBEL MF 0908

DOINA DIN SĂNNICOLAU MARE MF 860 a 1910

60 de ani de la moarte

ROMANIA

60 de ani de la MOARTE
26.09.05
305500 SĂNNICOLAU-MARE

50 bani

Destinatar _____

Codul Localitatea

ROU
POSTA ROMANIA

Comitetul Judeţean TIMIŞ - Asociaţia Filatelică „TIMIŞARA”

A Bélyeggyűjtő Egyesület és a Temes megyei Tanács 2005. szeptemberi emlékborítéka

Francisc László

Béla Bartók și lumea noastră

FRANCISC LÁSZLÓ

**BÉLA BARTÓK
ȘI LUMEA NOASTRĂ**

Apa cuza a fost:

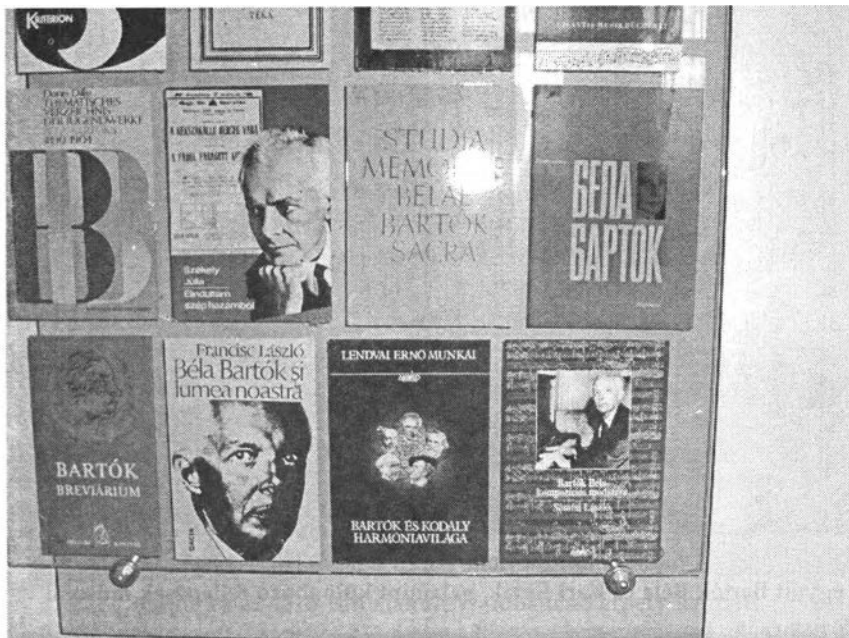
*Velero társi házirosva,
kiveli hírellel
László Ferenc*

Magyarországi, 1905. 9. 23.

EDITURA DACIA
CLUJ-NAPOCA 1985

DACIA

László Ferenc könyve

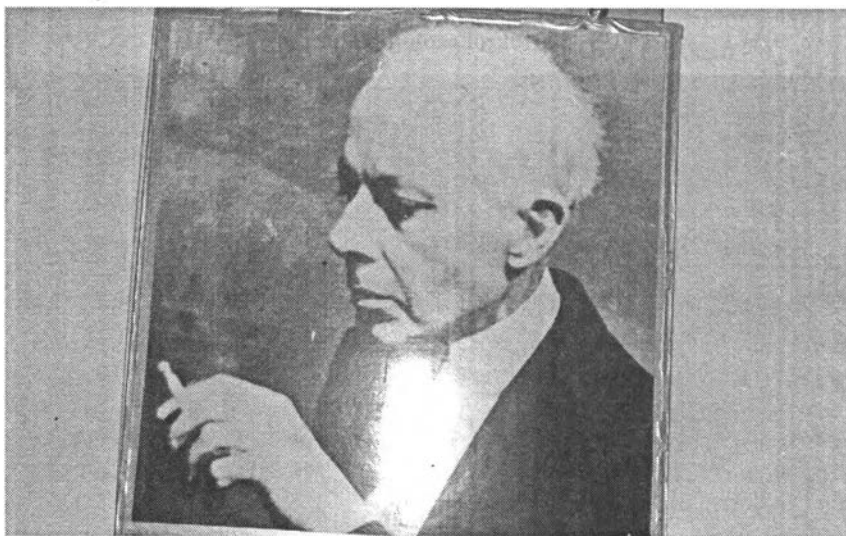
Bartókról szóló kötetek

Sorin Bijan (2005) olajfestménye a felújított múzeumban

A fotókon Bartók Béla, Sabin Drăgoi (1894–1968),
együtt Bartók Béla és Karl Rezik, valamint különböző fellépések műsorai

Portré

Bartók és az 1910-ben alakult Waldbauer-Kerpely kvartett.
 Bartók a Budapest Zenekar 1933. június 7-i bécsi hangversenyének szólistája

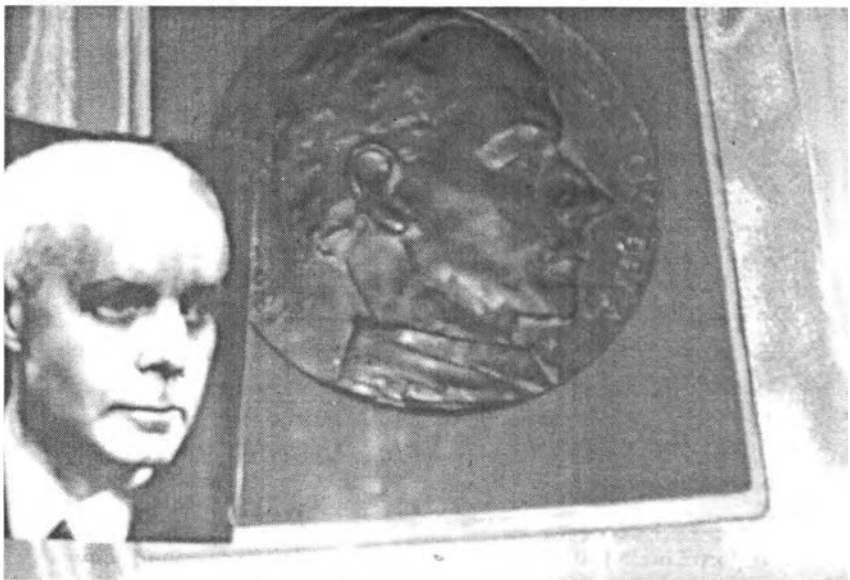

A portré mellett Bartók javításai a Kodály Zoltán és Sándor Emma esküvőjére írt szonáta kéziratán (1926)

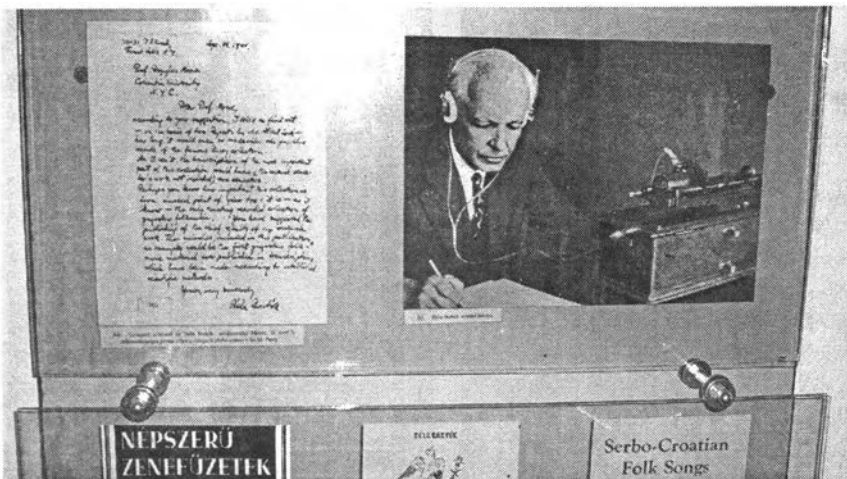

A terem közepén Fuchs Sándor
nagyszentmiklói amatőr szobrász
Bartók-mellszobra

Centenárium bronz emléklap

Bartók angol nyelvű levele prof. Moore-nak, amelyben M. Parry szerb-horvát gyűjtésének első áttekintéséről számol be

E bánsági településeken gyűjtötte a népdalokat

Az 1993. november 20-án
felavatott Bartók-szobor.
Jecza Péter temesvári
szobrászművész alkotása

Tamás Sándor,
a Pro Bartók Társaság elnöke

Irodalmi melléklet

Összeállította:
BARABÁS ZOLTÁN

Illyés Gyula

BARTÓK

„Hangzavart”? – Azt! Ha nekik az,
 ami nekünk vigasz!
 Azt! Földre hullt
 pohár fölcattanó
 szitok-szavát, fűrész foga közé szorult
 reszelő sikongató
 jaját tanulja hegedű
 s éneklő gége – ne legyen béke, ne legyen derű
 a bearanyozott, a fenn
 finom, elzárt zeneteremben,
 míg nincs a jaj-sötét szívekben!

„Hangzavart”! Azt! Ha nekik az,
 ami nekünk vigasz,
 hogy van, van lelke még
 a „nép”-nek, él a „nép”
 s hangot ad! Egymásra csikorított
 vasnak s kőnek szitok-
 változatait bár a zongora
 s a torok fölhangolt húrjaira,
 ha így adatik csak vallania
 a létnek a maga zord igazát,
 mert épp e „hangzavar”,
 e pokolzajt zavaró harci jaj
 kiált
 harmóniát!

Mert éppen ez a jaj kiált
 mennyi hazugul szép éneken át –
 a sorshoz, hogy harmóniát,
 rendet, igazit vagy belevész a világ;

belevész a világ, ha nem
a nép szólal újra – fölségesen!

Szikár, szigorú zenész, hú magyar
(mint annyi társaid közt – „hírhedett”)
volt törvény abban, hogy éppen e nép
lelke mélyéből, ahová leszálltál,
hogy épp e mélység még szűk bányatoroka
hangtölcsérésén át küldted a sikolyt föl
a hideg-rideg óriás terembe,
melynek csillárjai a csillagok?
Bánatomat sérti, ki léha vigaszt
húz a fülembé;
anyánk a halott – a búcsúzó ne
kuplé-dal zengje;
hazák vesztek el – ki meri siratni
verkli futamokkal?
Van-e remény még emberi fajunkban? –
ha ez a gond s némán küzd már az ész,
te szólalj,
szigorú, szilaj, „agresszív” nagy zenész,
hogy – mégis! – okunk van
remélni s élni!

S jogunk van
– hisz halandók s életadók vagyunk –
mindazzal szembenézni,
mit elkerülni úgysem tudhatunk.

Mert növeli, ki elfödi a bajt.

Lehetett, de már nem lehet,
hogy befogott füllel és eltakart
szemmel tartsanak, ha pusztít a fürgeteg
s majd szidjanak: nem segítettetek!

Te megbecsülsz azzal, hogy fölfeded,
mi neked fölfedetett,
a jót, a rosszat, az erényt, a bűnt –
te bennünket növesztel, azzal,
hogy mint egyenlőkkel beszélsz velünk.
Ez – ez vigasztal!
Beh más beszéd ez!
Emberi, nem hamis!
A joggal erőt ad a legzordabbhoz is:
a kétségbeeséshez.

Köszönet érte,
az erőért a győzelem-vevéshez
a poklon is.
Ím, a vég, mely előre visz.
Ím, a példa, hogy ki szépen kimondja
a rettenetet, azzal föl is oldja.
Ím, a nagy lélek válasza a létre
s a művészé, hogy megérte
poklot szenvednie.
Mert olyanokat éltünk meg, amire
ma sincs ige.

Picasso kétorrú hajadonai,
hatlábú ménjei
tudták volna csak eljajongani,
vágatva kinyeríteni,
amit mi elviseltünk, emberek,
amit nem érthet, aki nem érte meg,
amire ma sincs szó s tán az nem is lehet már,

csak zene, zene, zene, olyan, mint a tietek,
példamutató nagy ikerpár,
zene csak, zene csak, zene,
a bányamély ős hevével tele,

a „nép jövő dalával” álmodó
s diadalára ápoló,
úgy szabadító, hogy a börtön
falát is földig romboló,
az ígért üdvért, itt e földön,
káromlással imádkozó,
oltárdöntéssel áldozó,
sebezve gyógyulást hozó,
jó meghallóit eleve
egy jobb világba emelő zene –

Dolgozz, jó orvos, ki nem andalítasz;
ki muzsikád ujjával
tapintva lelkünk, mind oda tapintasz,
ahol a baj
s beh különös, beh üdvös írt adsz
azzal, hogy a jaj
siralját, ami fakadna belőlünk,
de nem fakadhat, mi helyettünk
– kik szív-némaságra születtünk –
kizenged ideged húrjaival!

1955.

Lászlóffy Aladár

MINT EGYSZER BARTÓK

Olyan idő van,
szakadnak szét a fák.

Az idő ellobog, s nem visz magával.
Mindennek, ami illó könnyű, te csak
kő maradsz.

Tépi a semmit egy huzal az ablakon
túl, az egekhez kötve fityeg a fák
között. Ki ér rá hosszasan figyelni: mit
művel a szél, hogy játszik el
évszázadokig ismétlődő bukfenceivel
egy fennakadt pántlikának, hogy
hergeli ideges gyermek-rohanásra
a földhöz kötött fűszálakat! Ki ér rá
megérezni: mit talál arcunkon
olyant, hogy percenként nekiront
homlokunkon és beüzen az orron,
a szemem, a fülön, ki ér rá folyton
figyelni, mit művel a szél!

Csikorog valami szélbe-érő ajtó.
A hangok közül, mint magas virág,
kihallik egy gyermek közeledő lépte.
Legvilágosabb mégis ez a csend, ahogy
egyedül fordulok minden felé.
Halkan lehess:
halljad és halljanak téged.

A papír várja: ennek a tűnő
 életnek mit segíthet, mit találunk
 meg, valami emberre növő vigaszt
 az elmúlás közepette. Lemegy a nap.
 Lemegy a világ s másodszer
 már poézis.

Ösztöneim már nincsenek.
 Gondolom azt is, amit álmom vet fel.
 Ezt unni nem lehet. Csak telítődni,
 Ha netalán az élre kikerülsz –

MINT EGYSZER BARTÓK!

Meglep az árnyék maradandósága,
 meglep, hogy eltűnt emberek körül
 ilyen nagyon és pontosan és forrón
 megmarad az úr.

Logikák járják előttem a táncot,
 kék pillék, kékebb fellegek,
 lesem és meg fogom szerezni őket,
 mielőtt elmegyek.

Jön a minden, itt elmenőben
 a minden közeleg.
 De ha a világ is –
 akkor sem akad el a lélegzetem
 a megtiszteltetéstől. Odafennről
 sisak vagy korona közeledik, mint
 végső válasz, visszaszállító úrhajó,
 a fejedhez
 a fejemhez.
 S a fejem ing, nem akarja, hogy
 megkoronázzák. Tovább keresi

a közösség valódi akaratát,
az egység szemüvegét,
az igazság pihentető fejtartását.

Ha valaha nem így lett volna,
ellankadt volna a tűz, ellankadt
volna minden tűzből származó vörös,
ellankadt volna az alkony, az érés,
a vér, és újra tűz előtti csend lenne
már a földön.

De a szabadság változatlanul az
elnyomás ellentéte, akkor is, ha
törvényei csupán hárommilliárd
Erasmus világában lehetnek érvényesek.

Én megálmodtam a kétségbeejtő
tökéletességet a halál ellen.
Az értelem védte magát, és
megálmodtam egy párbajt s egy
rabszolgalázadást.

Sokan nem vettek észre, hogy
halálunk után veszélyesebbek vagyunk.
Kis szemrehányásainkat, mint a
gyújtózsínórt szereli, hozza az idő
a szellem lőportornyai felől.

Az ember olyan parányi, hogy
megremeg tőle a múlt.
Csak kitarson: nyílt lángot
tarthassanak ki, túl legyőzött testeden.

Reám boruló mozgó hatalmas
árnyék, várj még.

Az emberi idegre kérlek,
te –
akárki –
mind –
ne hagyjatok egyedül soha majd
azután –
utána se!
Ne hagyjátok egyedül bennem se
magatok. Ami kis menekvés akad,
mind ilyen erőlködésből és
hamvadásból született, ez a
sírógörcs-szégyen kozmikus ingerek
része itt, mikor elrobban az
emberi elme szilánkjai
valamit eltalálnak.

A szerelmet, mely bennem ég –
átütik mások halálának estéje
után a csillagok, hogy reggelre
munkánkhoz lehessen újra
tisztá kezdő kék.

Jó leszek a jó hangulatában,
a bölcsek okosnak találhatnak.

Túl sokat úgysem gyűjthet össze
az emberiség. Már lázadni sem
lehet eredetien. Hallgatni pedig
együtt fogunk az önmagukat
nem ismerő kövekkel és kígyókkal.
Beszélni pedig együtt fogunk az
önmagukat nem ismerő korokkal.

S a földek folynak tovább
s a víz forog.

Idő-hatás, hang-hatás, szem-hatás,
időhatár, hanghatár, szemhatár.

Mint mindig mindenkivel, Bartókkal
időszárnyon, szemszárnyon,
hangszárnyon,
a szó szárnyain
most újra nekivágódik
homlokom hegyfalának a repülőgép.

Lászlóffy Csaba

KRITIKUS LÉT-HATÁR

*„S melyik ember ismeri, vagy fogja valaha
megismerni az egész világot?” (Bartók)*

Mikor már magamban vagyok
mikor még magam lehetek
az önuralom véd meg –
ti rettegett lidércek (!)
és nemcsak álombeliek

a túlvilág nem az én világom ha
a földi „túlzásokra”
– látomások! pattanó idegek! –
emberfeletti a mérték nem emberi

mivel mérik a bűnt? és az örületet?

Szócs Kálmán

KILENC SZARVAS MENT EL

(Bartók Béla emlékére)

Kilenc szarvas éltén
 Átsuhant a teste,
 Melle holdas fényén
 Nyomukat kereste.

Kilenc szarvas messze,
 Álmodik még róla,
 Mégiscsak ő lenne
 Szomjuk eloltója.

Kilenc szarvas ment el,
 Utánuk is szólt tán,
 Piros kendős reggel
 Támadott a sarkán.

„Hej, szerelem, édes,
 Szülöm is szerettem,
 S kilencszer is kérdem,
 Hol vagy én szerelmem?”

Én mindig hallottam a kórusokat, beszéltek tűzhelyről
 És bővizű éneklő kutakról, a kályhában maga a nap-
 sugár égett, az asztalon hús poharakban édes bor volt,
 s én mindenféle csatangoltam fák között és aszfalton és
 zizzenő ösvényeken és gyorsvonaton, s egyre keres-
 tük egymást, mindig elsiratva s egyre hívogatva.

Kilenc szarvas futtán
Én jöttem a hűség,
Kilenc erdő hosszán
Mögöttem hús tűz ég.

Itt vagyok, szerelmem,
Egyedül megtérek,
Nyáron is teleltem,
S télen is elégek.

Láttam erdőt, ösvényt,
Vadászokkal háltam,
Bokámat is törtem,
Légy te szénás házam.

Piros kendős reggel,
Fakadj, fakadj újra,
Véled legyek ember,
S vélem keljél útra.

Kányádi Sándor

BARTÓK

egy szál hegedű
a tengeren
múlt és jelen
s talán a jövő

süllyedőfélben
süllyedőben

csak a kapitány
két szeme
csak egy pillanatra
csukódott le

nagy baj nem lehet amíg
velünk a zene

Szilágyi Domokos

BARTÓK AMERIKÁBAN

Milyen széles az Óceán
 annak, ki hazagondol –
 s rossz hír számára mily rövid az út.
 S százszor jajabb annak, ki már-már gondolkodni se tud
 a gondtól.

Jaj neked, hús-vér idegen! –:
 szerves gép itt az ember – –
     próbáld szeretni – hisz mégis az a dolgod –
     nem kilóra mért szerelemmel.

Hova vetemedtél
 hova vetemedtél
 szívárvány havasról
 szívárvány havasról
 tűzre te vettettél
 hamuvá vedlettél
 mint jó Rádúj Péter
 szeme menyecskéje
 románul Marinka
 magyarul Margitka
 ifjú Rádúj Péter
 szeme menyecskéje
 románul Marinka
 magyarul Margitka

Jaj istenem a világ
 kinek szoros kinek tág
 jaj de szoros a világ
 csontig hatol velőt vág
 hogy kitágul a világ
 ha egyszer jobb időt lát.

Dolgos állat az ember,
 így bírja ki magát,
 lesz még célszerű is
 az agyontervezett világ,
 mindennek oka s célja
 s valami haszna van,
 a jövő alaprajza
 az arc ráncaiban,
 emez már föld alá nő,
 amaz csillagokig – –
 – Komponálni? lehet még?
 de hát az ember dolgozik.

Kőrösfői lányok,
 mármárosi románok,
 sátron sívó arabok,
 kunyhón tengő törökök:
 hogy a nóta régi
 s hogy mindig új: így örök –
 egy nyelven szól az mind,
 magyarul, románul,
 s ki más értené, ha
 nem Bartók tanár úr?!

*„Gyöngyeiteket ne hányjátok a disznók elé, hogy
 meg ne tapossák lábaikkal, és fordulván, meg ne
 szaggassanak titeket ”*

(Máté 7,6)

Estélyiben-frakkban
 Urak-Hölgyek, hölgyek-urak,
 zongoraszónál szebb
 zongorafödélen a lakk,

gyémántbolygók keringenek,
csiribirivalcer –
– pucér füleknek szól,
veszett ez a hangszer!

Kicsi ember, tudsz-e
szépeket hazudni,
szép álságot hinni?
Van-e erőd: utolsóig
minden poharat kiinni?

Kin veszed meg végül,
hogy nem alhatol?
Ten bűnöd az is, ha
megszaggattatol.

Fáj az otthon, ki mehtagadott.
Fáj az otthon, a mehtagadott.
Halál elől meghalásba menekül, aki él –
út-e az út, mely nincsen?
Kevés helye az életnek ott, hol túl sok a vér,
kevés helye az embereknek, hol túl sok az isten.

Akit sorsa meg akar tartani:
síríglan-reményben ég el.
Akit sorsa el akar veszteni:
megveri tehetetlenséggel.

Gond a pénz is, míg szabadságot ad,
gond a csönd is, ha nincs.
Hogy mindent megértesz, ne áltasd magad,
a lélek végül rádpirít:
hisz nem olyannak ismer, ki az alázatra is ráér
körömfeketényi szabadságért.

Mert a lélek, a lélek, a lélek
 már semmiségnek örülni sem áttal –
 ó, boldogság az is,
 ha Mount Vernonben barátságot kötsz egy cicával.

Marinka, Margitka,
 hamvasság hamvvedre,
 ajkadból rózsza nő,
 rög tapos kezedre,
 jó Ráduj Péternek
 szeme-szép-menyecske,
 Marinka, Margitka,
 hamvasság hamvvedre.

Távol a gyűlölet, a szeretet is távol –
 akad-e, ki a **sohatöbbéig** kísér a
 West Side Hospitalból?
 Egy fájdalom sem mérhető mással –
 megértik-e, mennyire megérte
 kimondani az óriás keserűséget úgy,
 hogy a legtörpébb is értse?!

Jaj istenem a világ
 kinek szoros kinek tág
 jaj be szoros a világ
 csontig hatol velőt vág
 hogy kitágul a világ
 ha egyszer jobb időt lát.

Fából faragott fájdalom,
 kőbe kalapált gyűlölet,
 allegro-barbaro-jelen,
 polifón álmom, ó, jövő,
 rezdülj végig,
 a megismeréstől a fölismerésig,
 a céltudatos húrokon!

Rezdülj végig,
a végestől a végtelenségig,
tudatos, ésszerű varázs –:
mert csak az igaz, ami végtelen,
minden véges: megalkuvás.

Tűz-víz-föld-ég
Basa Pestát megölték
fű-füst-zöld-kék
tűz-víz-föld-ég
Basa Pestát megölték
tűz-víz-föld-ég
fű-füst-zöld-kék
hívó hűség –
a természet zenévé szerveződik
figyeljeteK
hangjaira

(dúdol a mélybarna szemű –
itt csak Mr. Bartok
amerikaiak közt egy európai
felhőkarcolók közt az elemek rokona.)

Könnyel áztatott, jajszóval sulykolt idegeken
világot lépik az értelem –
aj –
múló élet múlhatatlan hangjainál
pusztuló vörösvértetekben gondolkodik a halál.

Van-e jogod elítélni
– hisz benne s belőle is élsz –
a jelent,
mert kínjában kérész-éltű fogalmakat terem?
Aki alkot, visszafele nem tud lépni –
s ha már kinőtt minden ruhát,
meztelenül borzong a végtelen partján,
míg fölzárkózik mögé a világ.

A gondolat végül széttör minden káprázatos formát, – keserves út ez az egyszerűség felé.

Keserves és hosszú az út a bizonyítástól a kinyilatkoztatásig, az okólástól az axiomatikáig, – keserves, hosszú út, mert: élet. S az élet a bizonyíték. Lehetnek szégyenei a logikának az axiómák: de az igazságnak remekei.

Keserves és hosszú az út a léttől a megismerésig, a megismeréstől a fölismerésig.

A megismerés üdvözítő módja nem a megfogalmazás, hanem a teremtés.

A fölismerése a küzdelem.

Így születik a nyugalom: nyugalanságok egyensúlya.

Semmi sincs hiába: a természet nem pazarol, s ha pazarol is: szükségszerűen.

Nem szavaid: magadat pazaroltad – sokszor nemcsak a konyhapénzt: a szabadságot is be kellett osztanod, hogy holnapra is maradjon.

A beosztás kényszerű volt; magad pazarlása szükségszerű: céltudatos.

Mindig utáltad azokat, kik bizonyos dolgokat csak azért találnak ki, hogy ellentétei legyenek meglevőknek.

Vigasztal-e, ha szükségszerűen pazarlod magad?

„...s a világot bármikor újraköltöm“

(Lászlóffy Aladár)

Szereti a világ, ha újraköltik:
hisz objektív valósággá válik az

újraköltés is –:

így lesz a világ halhatatlan.

Mit számít a Te, az Ő, az én halhatatlanságom –

egyedül küzdelmünk számít az egyetemes megmaradásért.

Értetlenül él-hal, ha ki az érzelmek dialektikájához nem ért.
Sajnálhatod a hímnős fajokat – kettős: tehát
kettőzött magányukért,
kik sose tudják fölfogni, hogy az élet, a
reménytelenül szeretett:
egymásra-utaltság –, s az egymásra-utaltság
legmagasabb fokon szervezett
formája a szeretet.

Minden előre ezer halál jut –
könnyezik a kő is.
A borzalom napjaiba
belefárad az idő is.

Dolgos állat az ember;
a cél: remény is egyben.
Így hát a félt halál sem
oly kérlelhetetlen.

Éjek zuhogó titkát
engeszteli a nap.
Ki messze fényekig ellát
az a boldogabb.

Az a boldogabb s fájóbb.
Már nem áztatja semmi.
Unokák szeme tükrén
jó lesz elpihenni.

TARTALOM

Bevezető	3
Bartók életrajza	7
Nem élhetünk Bartók Béla műve és emberi példája nélkül	17
Mikrokozmosz	26
A Csodálatos mandarin	29
Részlet a budapesti végrendeletből	34
Bartók Erdélye – Erdély Bartókja	36
Pajzsunk is!	45
Bartók-levelek	47
Róla és leveleiből	49
A Bartók-szobor története	51
Romániában megjelent Bartók-interjúk	53
A Bartók Béla-emlékkiállítás 1881–1981	57
Părerile elevilor participanți la programul dedicat compozitorului BELA BARTOK	61
Nagyszentmiklós tiszteleg a zeneszerző emléke előtt	63
Bartók műveinek jegyzéke	68
Képmelléklet	75
Irodalmi melléklet	101
Illyés Gyula: Bartók	103
Lászlóffy Aladár: Mint egyszer Bartók	107
Lászlóffy Csaba: Kritikus lét-határ	112
Szócs Kálmán: Kilenc szarvas ment el	113
Kányádi Sándor: Bartók	115
Szilágyi Domokos: Bartók Amerikában	116

A Partiumi füzetek kiskönyv-sorozatában eddig megjelent munkák:

1. Borbély Gábor – Csernák Béla: Bihar
2. Kordics Imre: Sírok, sírjelek a Várad-Olaszi temetőben
3. Péter I. Zoltán: Félixfürdő
4. Dánielisz Endre: Nagyszalonta – városismertető
5. Benedek Zoltán: Nagykároly – református templom
6. Bessenyei István: Sarmaság
7. Hol sírjaink domborulnak – partiumi temetők (gyűjteményes kötet)
8. Major Miklós: Szilágyság – tájak, műemlékek, emlékhelyek
9. Dukrét Géza – Péter I. Zoltán: Püspökfürdő
10. Dánielisz Endre: „Csonkatorony nyúlik a felhőbe...”
11. Bunyitay Vince – Fodor József: Székesegyházi Bazilika – Nagyvárad
12. Alexandru Pop: Varadinum – a vizek határolta város és vár
13. A szabadságharc zászlaja alatt (gyűjteményes kötet)
14. Jancsó Árpád: Rajtuk taposunk – A Bánság útjai a 19. században
15. Kupán Árpád: Szételegetd iskolatörténete
16. Csüik József: István király Szent Jobbja és Szentjobb község története
17. Emödi János: Erdélyi barlangfeliratok a 16–20. századból
18. Szabó István: Ottomány (kismonográfia)
19. Csorba Mihály: Érsentjén (kismonográfia)
20. Turulmadaras emlékműveink (gyűjteményes kötet)
21. Dr. Mózes Károly: A nagyváradai egészségügyi oktatás történetéből
22. Rév, Erdély sziklakapuja
23. A műemlékvédelem fölöttébb szükséges voltáról
24. Nánási Zoltán: Dr. Andrássy Ernő az Érmellék utolsó polihisztorja
25. Nagyvárad tudós püspökei
26. György Irén: Szalacs (kismonográfia)
27. Antal Béla: Biharpüspöki
28. Balláné Bakó Erzsébet – Török Ferenc: Albis (kismonográfia)
29. Pásztai Ottó: „Aki fényt hagyott maga után...”
30. Péter I. Zoltán: Nagyvárad római katolikus székesegyházai
31. Kiss Kálmán: Egri község (kismonográfia)
32. Dr. Mózes Teréz: A révi fazekasság monográfiája
33. Emödi János – Varga Árpád: Telegdi sírkövek, emléktáblák
34. Jóna Piroska: Ezüstös gépmadarak szárnyán érkezett a halál
35. Dukrét Géza: Emlékművek, emléktáblák Bihar megyében
36. Anzik Albert: Livada – Sárközújlak
37. Bozsóky Krestyán Ilona: A temesvári iparoktatás kezdeteiről
38. Dukrét Géza: Hegyköz (történeti monográfia)
39. Kormányos László: Városfejlesztés Nagyváradon a 20. század elején
40. Dukrét Géza: A bihari turizmus története

Készült

a Királyhágómelléki Református Egyházkerület
Szeneci Kertész Ábrahám nyomdájában

Felelős vezető: Sándor Lajos

1050